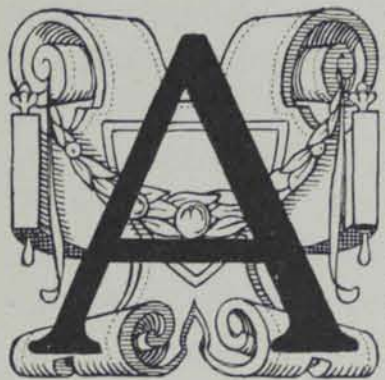

EN RAMÓN MARTÍ Y LA SEVA "EXPLANATIO SIMBOLI APOSTOLORUM", per JOSEPH M. MARCH, S. J.

l' hora mateixa que Catalunya, constituïda en nacionalitat perfecta, havia d' assolir un grau enlairadíssim de cultura intel·lectual y material, y, aplegada al Aragó, estendre la civilització cristiana a estenses y hermoses encontrades posant l' unitat de pensar en lo trascendent y essencial com a basa de tot engrandiment y organització social y política: Deu, que exalta o abat les nacions, li donava els dos homes providencials, S. Ramon de Penyafort y 'l rey en Jaume 'l Conqueridor; que en el sigle XIII ompleren la historia, no sols de Catalunya, sino de tota la poderosa ⁽¹⁾ confederació catalano-aragonesa.

Fonts abundoses d' obstacles y principis dissolvents d' aquella unitat eren la dolenteria herètica y l' incredulitat rabínica y mahometana ⁽²⁾. Per ço, no es estrany que l' ordre dominicana, a llavors tan floreixent y que tanta de part prengué en la formació de les nacionalitats migevals integradores de l' Espanya, s' afanyés, no sols a esposar al poble el dogma cristià, sino a refutar els errors que li son contraris. Però sense un coneixement profón de les llengües orientals era la tasca faedora? De cap manera. Prou ho entengueren aquells savis religiosos, y en quant a nosaltres fa, no satisfets d' haver comanat ja de temps antich aquells estudis a alguns religiosos, fundaren les escoles de llengües orientals de Tunij, Murcia y Xàtiva ⁽³⁾, contribuint aixís ab eficacia a la refutació de les doctrines erronies, a la conversió racional dels infidels y al ufanós floreixement de les ciències lingüístiques, filosòfiques y teològiques.

Ja 'l concili provincial d' Espanya, a instancies, a lo que sembla, de St. Ramon de Penyafort y sots la presidència d' Arnau de Segarra havia donada als 1250 la solemne ordinació que segueix: « Volent satisfer al manament del Mestre y atenent a l' utilitat del negoci de present y en especial del pervindre, en nom del Pare y del Fill y del Sant Esperit, assignem per a

(1) L' importància de la política estrangera dels reis del casal d' Aragó ha sigut reconeguda per H. Finke en *l' Acta Aragonensia*, quan retreu que la correspondència diplomàtica de Jaume II, era tan gran que un de sos embaxadors, en Vidal de Vilanova, podia escriureli de Roma estant: se sent a dir molt alt a la curia, que vos sols escriviu mes cap aquí, que no pas tots els prínceps junts. Referintse al Arxiu de la Corona d' Aragó, diu el mateix Finke que no hi ha diposit en el mon sencer que posseexi semblant quantitat de documents en paper, qui daten de les darreries del sigle XIII. Cfr. *Revue d' histoire ecclésiastique* (Louvain, 1909) n. 2.

(2) Cfr. Torras y Bages, *La Tradició catalana* (Vich, 1906, 2.ª edició). Llibre segón, capítol primer, plana 204.

(3) Cfr. Diago, *Historia de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores* (Barcelona, 1599), llib. 2, cap. XVI, fol. 123; llib. 1, cap. II, fol. 4.

Nasqué en Ramón Martí vers l'any 1230 a Subirats, poble no gaire llunyà de Barcelona, y, essent encara jovincel, prengué en aquesta ciutat comtal l'hàbit de St. Domingo. Se 'l dedicà en 1250, segons hem vist, al estudi de llengües orientals. En lo bò de la juvenesa encara, va intervindre en 1263 en les disputes que contra Moysès ⁽¹⁾ el gironí tingué, en el palau real de Barcelona y devant del rey en Jaume, el cèlebre fra Pau Cristià, jueu convers y ardit campió de la fè cristiana. Coneixedor a fons, com era, de les llengües orientals, rebé del mateix rey en Jaume la comanda de revisar les blasfèmies que 's continguessen en els llibres talmúdichs. Passà, més endavant, a Tunij ab fra Cendra a treballar en la conversió dels mahometans, y en aquest sagrat ministeri aportà fruits saborosos de senceres conversions. Als 1269 retornava ab fra Cendra a Barcelona fugint per humilitat les honors reals. Morí en aquesta mateixa ciutat vers l'any de 1284.

Sa obra *princeps* es el *Pugio fidei*, « obra mestra de controversia y erudició rabínica, monument immortal de la ciencia espanyola » ⁽²⁾, al dir d'en Menéndez y Pelayo, y aon, segons el gran arabista M. Asín, s'hi troba palesament: « la copiosa erudició aràbiga del autor; qui, no solament coneixia perfectament l'Alcorà....., sino les obres dels més celebrats filòsofs y teòlechs del islam; com Alfarabi, Avicena, Algasel, Abenaljatib Arrasi y Averroes, dels quals adueix les paraules correctíssimament traduïdes al llatí en fermança de ses propies idees » ⁽³⁾. Mes, ¿es aquesta l'única preuada perla que roman de les encastades per en Ramón Martí a la doble corona ab que nostres autors migevals coronaren la ciencia cristiana?

L'ilustríssim Sr. Bisbe de Vich y profon filòsof en sa obra magistral, *La Tradició catalana* ⁽⁴⁾, diu ab la senzillesa que li es habitual: « En Menéndez Pelayo dona d'ell (en Ramón Martí) esclentes noticies, mes nosaltres res més podem dir del ilustre fill de Subirats, perquè en Catalunya no existeixen ses

crítica de Catalunya (Barcelona MDCCCLXXVI), tom. 3, plan. 310; Denifle, *Historisches Jahrbuch* (1877), plan. 225; Denifle-Chatelain, *Inventarium codicum manuscriptorum capituli dertusensis*, extrait de la *Revue des bibliothèques* (Janv.-Febr. 1896), plans. 4, 32; O'Callaghan, *Los códices de la catedral de Tortosa* (Tortosa, 1897), plans. 6, 110; Rubió y Lluch, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-èval* (Barcelona, 1908), vol. 1, plans. 333, 334, docum. CCCLXXI, etc. Omitim les cites d'autors antics qui parlen també d'en Ramon Martí, com son Nicolau de Lira en el comentari al capítol IX d'Oseas, Pau de Burgos en les anotacions al comentari de Lira, Porcheto en el proemi de sa victòria contra 'ls jueus, sense contar tampoch el plagiador Galatí, que poden veures en N. Antonio o en Torres Amat, en llurs llibres y llochs adés citats.

(1) Per evitar la confusió en que son incorreguts no pochs autors, es mester tenir en compte que hi hagné dos Moysès Gironins; l'un fou R. Moseh bar Najman, qui també 's deia Rambán y va disputar ab Pau Cristià y Ramón Martí; l'altre era fill del primer, segons sembla (Bofarull, op. y tom. cit., plan. 310) y escrigué contra Pau de Burgos, Cfr. Bartoluccio-Imbonati, *Bibliotheca magna rabbinica* (Romæ, MDCXLIII), vol. 4, plans. 68 y 218). El primer es molt celebrat encara entre 'ls seus y li deien *Pare de la ciencia*; fou molt afectat á la cábala y composà moltes obres. D'elles es la més celebrada la *Biur al Hattorah*, de la qual en tenim a la vista un exemplar dels editats a Venècia (1545). Sobre Najman poden veures ademés: Denifle, *Historisches Jahrbuch*, plan. 225; Kaulen, *Kirchenlexicon*, vol. 10, plan. 764; etz. Villanueva, o. cit., vol. 13, plan. 332, porta *Acta disputationis R. Moysis Gerundensis cum Fr. Paulo Christiani...*, pres del Cartulari de la curia de Girona. En l'Arxiu de la Corona d'Aragó, registres 12, 13 y 7, hi ha documents importantíssims sobre aquestes disputes, qui han sigut poch y malament aduits per algún escriptor modern. Ne tractarem, pot ser, en altra ocasió.

(2) *Heterodoxos*, tom. I, cap. IV, plan. 509.

(3) Asín, *El averroísmo teológico de Sto. Tomás de Aquino*, plan. 320.

(4) Id., id., llib. 2, cap. I, plan. 209 (2.ª edició).

l'estudi arabich, encomanantloshi en perdonança de llurs pecats, ab l'autoritat del Mestre y la nostra y manantloshi en virtut d'obediencia a fra Arnau Guardia, fra Pere de Cadireta, fra Ramón Martí, fra Pere Aria, fra Pere Pou, fra Pere de Sant Feliu, fra Domingo Esteva y fra Pere de Canellas: y al demunt dit, fra Arnau de Guardia, lo senyalem per Prelat dels demes» (1).

Fou el cap de brot que despuntà entre tots en el camp científich en Ramón Martí (Raymundus Martini); d'aital manera, que ab pròu rahó el doctíssim Mandonnet, O. P. l'anomena «el més cèlebre alarb-hebraisant del sigle» (2), y l'insigne Menéndez y Pelayo diu d'ell que «era versat, pot ser com no ho ha sigut cap més cristià, en l'erudició rabínica y talmúdica y coneixedor pregón, ademés, del llenguatge alarb; de que se li atribueix el primer diccionari» (3). El mateix P. Getino, fent comparança d'en Ramón Martí ab St. Tomàs d'Aquí, escriu: «St. Tomàs no te fretura d'hiperbòliques lloances; l'admiració que sentim envers ell no te d'encegarnos fins al punt de conceptuarlo *en tot* superior a Ramón Martí. Martí era gran arabista, gran hebraista y St. Tomás no coneixia aqueixes llengües; Martí estava més instruit en els escrits rabínichs que 'l Doctor Angèlich; Martí podia haver estat un instrument digne del gran Doctor per a que aqueix, mitjansant Martí, conegués les obres de Avicena, Algazel, Averroes y Maimonides, tan bé com va coneixer per medi de Moerbeka les del estagirita.....» (4) Bé prou, donchs, s'ho valdrà que 'ns en ocupem d'aquesta remarcable personalitat catalana. Aixís passem a ferho, jatsia ab la rapidesa que requereix un senzill article de capsalera.

(1) Cfr. Diago, op. cit. llib. 1, cap. II, fol. 4; Quéatif-Echard *De Scriptoribus Ordinis Prædicatorum*, tom. I, plan. 396. Diago retreu una cita de Marsili aon diu: «St. Ramón procurá que a dits estudis (arabichs) fossin enviats religiosos escullits de la nació catalana, que foren de gran profit.» Y dels que figuren en l'ordinació demunt dita afegeix: «es cert que tots ells foren catalans y escullits». Diago, op. cit. llib. 2, cap. XVI, fol. 124.

(2) «Le plus célèbre arabo-hébraisant du siècle, Raymond Martin.....» Mandonnet, *Siger de Brabant IIme partie*, textes inédits (Louvain, 1908, 2e édit.), plan. xxviii.

(3) Pròlech a l'obra, *Algazel* del Dr. Asín (Zaragoza, 1901), plan. xxxi.

(4) Getino, O. P. *El averroísmo teológico de Sto. Tomás de Aquino* (Vergara, 1906), VI, plan. 29.

«Els Predicadors foren els seus principals sostenidors (de les controversies ab els jueus y sarraïns), y bastaria el nom de Ramón Martí, l'autor de *Pugio fidei*, tan conexedor de la filosofia oriental, per immortalisar la contribució que Catalunya aportà a la polèmica antiaverroista, que en un altre sentit, encara que ab el mateix criteri religiós, arrojegà també a Ramón Llull.» *Estudis Universitaris Catalans*. Literatura Catalana (Barcelona, Juliol-Desembre 1908).

Aquestes o consemblants alabances trobarà, qui les cerqui, en els molts autors que tracten d'en Ramón Martí. Sense pretendre ferne la bibliografia completa, car pretendreho fora ridicol, y concretantnos gaire bé als llibres que de moment tenim a la ma, ne citarem alguns agrupantlos més aviat per ordre de materies y sense inclourehi els ja esmentats en les planes anteriors:

Scheeven, *La Dogmatique* (traducció Belet), (Paris, 1877), vol. 1, plan. 677; Kaulen, Wetzler und Welte, *Kirchenlexicon* (Freiburg, 1897), vol. 10, col. 753; Maisonneuve, *Dictionnaire de théologie catholique*, Vacant-Mangenot (Paris, 1903), tom. I, col. 1536; Le Bachelet, *Dictionnaire Apologétique de la foi catholique*, 4e édition (Paris, 1909), fasc. I. Articl. Apologétique, col. 200; *Diccionario de Ciencias eclesiásticas*, Perujo-Angulo (Barcelona, 1888), tom. VII, plan. 116; Asín, *El averroísmo teológico de Sto. Tomás de Aquino*, en *Homenaje a D. Fr. Codera* (Zaragoza, 1904), plan. 271; Wulf, *Histoire de la Philosophie médiévale* (Louvain, 1905), plan. 330; E. Blanc, *Histoire de la Philosophie et particulièrement de la Philosophie contemporaine* (Lyon, Paris, 1896), tom. I, chapitre XIV, n. 269, plan. 446; González, *Historia de la Filosofía* (Madrid, 1878), plan. 179; Blanc, *Dictionnaire de Philosophie* (Paris, 1906), plan. 1018; Urraburu, *Institutiones philosophicæ* (Vallisoleti, 1890), vol. 1, plan. 56; Menéndez y Pelayo, *Historia de los heterodoxos españoles* (Madrid, 1880), vol. I, cap. IV, plan. 508; *Crítica filosófica*, (Madrid, 1892), plan. 23...; *Ciencia española...*; N. Antonio, *Bibliotheca hispana vetus* (Matriu, MDCCLXXXVIII), tom. 2, plan. 89; Torras y Bages, *La tradició catalana* (Vich, 1906, 2^a ed.), llib. 2, cap. I, plan. 209; Hurter, *Nomenclator litterarius* (Eniponte, 1899), tom. IV, col. 317; Torres Amat, *Diccionario crítico de los escritores catalanes* (Barcelona, 1836), plan. 392; *Biografía eclesiástica* (Madrid, 1862), tom. XIII, plan. 320; Bofarull, *Historia*

obres.» El lloat Menéndez y Pelayo al parlar de Ramón Martí, tant en els «Heterodoxos», com en el pròlech al estudi «Algazel» de M. Asín no cita altres llibres, que restin fins avuy dia, sino 'l *Pugio fidei* y el vocabulari alarb editat per Sciaparelli. Així mateix fan la majoria dels autors, adhuc el propi M. Asín y el P. Getino, que tan doctament han tractades les doctrines científiques de Ramón Martí.

Malgrat açò, ens resta sortosament del gran escriptor català y inèdita gaire bé en sa totalitat, una altra preuada obra, de la que no 'n parla cap dels escriptors antichs que haguem vist, y ara per primera vegada n'oferim en les planes que segueixen una bella edició integral.

S'enclou sencera en un codex (190 × 135 mm.) escrit a les darreries del segle XIII o al començament del XIV, en dues tintes, negra y vermella y en 69 folis, la major part de pergami y els restants de cartronet. En el primer foli apar escrit: «Is [te codex est] sedis Dertusæ»; capsalera que porten altres codexs que al ensemps es conserven, com el present, en el rich arxiu de la Sèu tortosina. Son títol es: *Explanatio simboli apostolorum ad institutionem fidelium a fratre R[aymundo] Martini de ordine predicatorum edita*.

Malgrat haver donat compte de sa existencia 'l doctíssim Denifle en *Historisches Jahrbuch* (1887), y més llargament encara après (1896) junt ab l'erudit Chatelain, al fer en *Revue des Bibliothèques* l'inventari, jatsia incomplet (1), dels codexs de la sèu de Tortosa, declarant esser aquest l'únich exemplar conegut, y fins publicantne alguns fragments (2); l'*Explanatio simboli* roman fins avuy dia per la major part dels erudits desconeguda y inèdita, com ja més amunt ho hem fet avinent.

Y diem roman; perquè cap dels escriptors que han escrit en temps passats de les coses de Tortosa ne parla. Ni el canonge Cortés, tan afectat a l'arqueologia en sa *Historia de Tortosa* (1748) (3); ni 'l P. Risco en la *España sagrada*; ni 'l mateix P. Villanueva en son *Viaje literario*, baldament en el volum cinquè parlés d'altres codexs del arxiu tortosí. No es estrany: car, segons ell mateix ens conta, «dels molts y esquisits llibres..... n'hi havia (al arxiu al seu temps) pilots per terra y per les taules, plens de pols y consumits en bona part pe 'ls degoters. No manquen (afegeix) en l'iglesia persones doctes capaces de posarhi

(1) Realment están inventariats els codexs modernament lligats en badana y tela, signats ab grans nombres al llo. El Sr. canonge Dr. O'Callaghan, tan benemèrit de l'història de Tortosa, al escriure l'esmentada obreta *Los códices de la catedral de Tortosa*, valentse del inventari de Denifle-Chatelain, no parla més que dels inventariats per ells y que son els lligats y demunt dits, afegint (plan. 10): «aytal estima aquells distingits escriptors (Denifle y Chatelain) feren dels codexs d'aquesta catedral, que formaren un inventari molt complet de tots ells...» Noresmenys, recorrent un dia l'arxiu y escorcollant sos recons, trobí un gran calax rublert de codexs desquernats, sense nombres ni retols y que no están inventariats de cap manera. N'hi ha verament de gran preu y de que 'n tractarem tal volta més endavant.

(2) Denifle y Chatelain diuen, parlant dels fragments per ells publicats: «Ubi de Sarrazenis vel Judæis agitur, vel de Scriptoribus Arabicis nihil praetermisimus». (*Inventarium...*, plan. 32.) Açò no es pas exacte; car no hi es tot, com ho hem comprovat.

(3) A. Cortés, *Historia de la ciudad de Tortosa y de la Región de Hergavonia...* (1748). Manuscrit de la R. Academia de l'Història, lligall 16, n. 14. Ne tenim copia.

remey; però 'ls fa por la magnitud de l'empresa..... Sortosament he ensopegat encara ab quelcom de bo y d'això parlaré» (1). No ensopegà ab l'*Explanatio simboli* y aixís no 'n parlà.

Aquesta obra s'escrivia pe'ls anys 1256 y 1257, com consta pe'l seu context; molt abans, per tant, que'l *Pugio fidei*, que's composava l'any 1278 (2). L'intent que tingué en Ramón Martí per escriure l'*Explanatio simboli* va manifest en el títol que'l capsa y es mostra encara més en el decurs del llibre. En realitat es un petit però complet y sucós capbreu de teologia; mes no de teologia com se vulla, o solzament espositiva, sino també de teologia polèmica. Car may oblida son autor que escriu per cristians que viuen entre mig de jueus y mahometans, contra 'ls qui té d'armarlos pera que sapien rebutjar llurs escomeses a la religió cristiana y foragitar llurs errors. Per çò, ademès d'esposar y demostrar el dogma ab una justesa y força extraordinaria, fonamentantlo majorment en les Sagrades Escripures, que proba esser incorruptes y maneja ab un enginy y seguretat admirables (3), arreplega les armes que la raó natural y l'història li ofereixen, y abasta les que en llurs obres li presenten els més anomenats savis creients o infidels y ab tot basteix el bellíssim y ferm palau en que regna magestuosa la Fè cristiana y l'emmarleta y aspitllereja y arma contra 'ls enemichs que per tots indrets l'escometen. Les personals qualitats, que ornen l'excels arquitecte d'aquest científich palau, enamoren; car en Ramón Martí, ademès de gran orientalista, escrivia en llatí correcta y elegantment, era dreturer dialecte, erudit escriturari, clar y solit teòlech, y ardit y noble apologeta; formant tot un conjunt harmònich y equilibrat, que no desmenteix pas la robusta nissaga de savis a que l'autor perteneix. Brillen ab llum esplendorosa totes aquestes qualitats en la *Explanatio simboli*, que no sabrem pas fer valer, com ella 's mereix y lo que de dret li pertoca.

Entremhi a n'aquest palau desconegut. ¡Quina hermosura d'idees propries, barrejades y combinades, no sols ab doctrines filosòfiques platònich-agustinianes, tan estimades en aquell temps (4); sinó també ab doctrines y testimonis de

(1) Villanueva, *Viaje literario á las Iglesias de España* (Madrid, 1806), tom. V, carta 43, plan. 170.

(2) En l'explicació de l'article terç, al aduir la profecia de Daniel per probar que'l Messias ja era vingut, diu en Ramón Martí en l'*Explanatio simboli*: «Cum igitur iam complete sint ille LXX ebdomade, sive sint dierum, sive mēsiū, sive annorum, et amplius fluxerint MCCLVII anni.....» y ja abans, explicant el primer article havia dit, tot probant que'l mon no fou ab eterno: «Ceterum si mundus ab eterno fuisset, verisimile est, quod illi, qui gesta antiqua scripserunt, scripsissent utique, vel ab aliis scripta memorassent gesta vel facta, que a multis milibus annorum in mundo contigerunt. Sed nos non invenimus aliquod scriptum, in quo memoria sit de aliis antiquitatibus, nisi de hiis tantum, que a VI milibus annorum et CCCCLVI annorum contigerunt...»

Altremet en el *Pugio fidei* diu: «Ad hoc est hic sciendum quod Christianis computantibus nunc ab incarnatione Domini annos mille ducentos septuaginta octo, computant judæi ab initio mundi quinque millia triginta octo». Pars 2.ª, cap. X.

D'aquestes cites se dedueix clarament l'època en que escrivia'n Ramón Martí ses dos obres.

(3) Però per çò, s'ha de tenir en compte l'època en que escrivia en R. Martí, quan encara no s'havien fets els treballs de depuració y confrontació moderns. Aixís l'aplicació que fa en el foli [42 v] del vers d'Isaias (XI, 10): Et erit sepulcrum eius gloriosum, al sepulcre de Jesús, com solen fer els predicadors, no es pas gaire escaient; car la versió de St. Jeroni, en qui l'aplicació's funda, no es exacte. La paraula hebrea mnuathot no's pot pas aplicar a la son de la mort, y encara menys a l'idea de *sepulcre*, com feu St. Jeroni, Cfr. Knabebauer. *Commentarius in Isaiam*, Parisiis, 1887; (Pars prior), p. 283.

(4) Creiem que hi toca'n Wulf al dir (*Revue Neo-Scholastique*, (Louvain, 1901) plan. 151, que no convé

doctors cristians, de rabins y mahometans, y curioses gestes històriques o llegendaries! Entre tot açò admirarem especialment la gran coneixença que tenia en Ramón Martí de les profecies messiàniques, que ja reconegueren en el *Pugio fidei* els autors antichs y moderns y degudament exalçaren ⁽¹⁾. En quant als testimonis que adueix, n'hi ha prou, ara per ara, ab dir que en el dotzè article, per exemple, retreu les paraules d'Avicena, Algasel y Alfarabí, pera refermar ses propries doctrines. Entre 'ls fets, hi trobarem al començament l'antiquíssima tradició d'atribuir a cada un dels apostols un article del símbol, seguint l'antich escriptor Rufí ⁽²⁾, primer testimoni conegut de la tradició apostòlica del símbol; y més avant fruïrem ab la famosa llegenda d'Abgar (o Abagar, com diu en Ramón Martí), aduida (article primer) en defensa del culte de les sagrades imatges, d'igual faïçó que's fa en les capitulars de Carlemany.

En la part teològica, pot ser la més important del llibre, entre altres punts notabilíssims, atrauran la nostra atenció les probes de la trinitat *per rationes*, y notarem l'ampla significança que's donava antigament a la paraula *proba*, tan mal entesa per molts fletomadors de nostre Bt. Ramón Llull y que encloïa també lo que posteriorment s'anomena *congruència*. En elles, y en general en tot el tractat, segueix gaire bé sempre molt d'aprop les petjades del gran mestre St. Agustí; qui, com a majestuosa àliga del pensament, tan amunt enlairà sa volada en la contemplació de la trinitat sacrossanta. Aixís el segueix en els tres punts capdals de la concepció agustiniana trinitaria: en considerar clara y distintament la naturalesa divina abans que les divines persones; en l'insistència d'atribuir a tota la Trinitat les operacions *ad extra* y en l'explicació psicològica de les processons divines. Malgrat açò, qualche vegada sembla pendre viaranys quelcom diferents, si no oposats. Aixís com a fórmula de la trinitat, ens presenta en les criatures en general, l'unitat, la veritat y la bondat,

estremar la nota, com qualche vegada s'ha fet, presentant en general aquesta tendència, quelcom vaga, platònic-agustiniana, o pretomista, com a contraria al peripatetisme. Aixís, en Ramón Martí ja en l'*Explanatio symboli*, obra certament lliure d'influències tomistes, es mostra molt deferent ab Aristòtil, a qui sovint cita y segueix ab respecte y estima.

(1) Com ho fa notar en Maisonneuve, o. cit. col. 1536. Imbonati ja en son temps (1694) l'aduaia com a autoritat suprema en la materia (*Bibliotheca latino-hebraica. Adventus Messiae a judæorum blasphemis... vindicatus*) (Appendix) (Romæ, MDCXCIV), p. 250 y 276.

(2) *Commentarius in Symbolum*, Migne, P. L., tom. XXI, col. 337. Però per çò, Rufí no suposa que quiscun apostol posés un article, sinò diu solament: «in unum conferendo quod sentiebant». Els principals y més antichs representants a Espanya d'aquesta tradició son: St. Isidor de Sevilla, *De officiis eccles.*, II, 23, Migne, P. L., tom. LXXXIII, col. 815, 816; St. Anfos de Toledo, *Liber adnotat. de cogn. baptismi*, 32, Migne, P. L., tom. XCVI, col. 126 y també Eleteri y Beat contra Elipand. El primer escrit que's troba, precisant que cada apostol posà un article, sembla esser el *Sermo CCXL* del seude-Agustí, Migne, P. L., tom. XXXIX, col. 2189, del segle VI, a lo que pareix St. Tomás després d'aduir la forma més determinada (in IV sent. dist. XXV, art. 1, in c.) tal com la posa'n Ramón Martí, afegeix: «Alii aliter... Sed in hoc non est magna vis». S. Bonaventura (ibid. Oper. Quaracchi, 1887, tom. III, plan. 535) admet la procedència apostòlica del símbol en la forma més determinada donantli gran importància. Suárez (*De fide*, disp. II, sect. V. (París, 1858), tom. XII, plan. 27), presenta les dos formes de procedència com a admisibles, inclinantse més aviat a la segona, çò es, a la més determinada; qui es també, com hem vist, la de Ramón Martí.

Sobre la llegenda d'Abgar (o Abagar) pot veures el breu, però erudit article de son nom de Vigouroux, *Dictionnaire de la Bible* (París, 1895), col. 37, y el novell treball de Karasek (Berlin, 1908), alabat per els Bolandians, *Anallecta Bollandiana* (Bruxelles, 1909), tom. XXVIII, fasc. II, plan. 201.

y en Deu mateix, la potencia, la sabiduria y la bondat; formules que no usà St. Agustí o, al menys, en que no insistí ⁽¹⁾. Y fins al explicar per què 'l Verb diví s'anomena d'aital manera, per contes d'acudir a l'explicació psicològica agustiniana que més avall esposa y usa 'l mateix Ramón Martí, diu que es perque: *sicut aliquis per verbum enunciat conceptum mentis, sic Pater per Filium omnia operatur et etiam per eum fecit se hominibus in tempore manifestum*.

Llegida l'excelsa obra per primera vegada, veurem aixecarse superba, si som capaços de capirla, tota la magnitud d'aquest breu, mes complet y bellíssim tractat de religió, y sentirem vehement impuls a examinar detingudament en quins autors s'inspirà en Ramón Martí y de quines pedreres arrencà els blocs per a bastir sa obra, y, si som tan benaurats que poguem consultar un dels raríssims exemplars que 's conserven a Espanya del *Pugio fidei*, advertirem que en aquesta obra mestra, fruit hermós de l'edat madura, hi ha incorporada part de la materia de l'*Explanatio simboli*, modificada en algun indret; revelantnos aixís l'evolució intelectual de llur autor comú ⁽²⁾.

Mes romandrà encara a fer un estudi interessantíssim, y serà la comparança ab altres tractats similars que tant abundaren a l'edat mitjana, especialment a Espanya; com el *Dialogus Sauli et Pauli contra judæos* de Pau de Burgos ⁽³⁾ (llibre que té qualque retirada ab el del oriental Sargis d'Aberga, tot just publicat) ⁽⁴⁾ y 'l *Fortalitium fidei* d'Anfós de Spina: punyals, escuts, cuyraces, fortalleses... era la terminologia d'aquells belicorosos apologetes.

Uns altres estudis encara voldrà esbrinar tal volta l'entès llegidor; çò es, la qüestió del averroisme teològich de St. Tomàs, tassis nova defensada per el docte orientalista en Miquel Asín y impugnada per el conegut escriptor P. Getino O. P.; y, ademés, l'influencia que hi hagué entre 'ls dos grans escriptors dominicans, St. Tomàs y en Ramón Martí. Es clar que, si aquells dos respectables escriptors moderns haguessin coneguda l'*Explanatio simboli*, hagueren tractada la qüestió de diferent manera; com que l'*Explanatio simboli* es ab certesa anterior a la *Summa contra gentiles* y part d'aquella, com ja havem dit, està incorporada al *Pugio fidei*. No hem de ficarnoshi, per manca de temps y oportunitat, a n'aquesta controversia, al menys ara per ara; tan sols volem notar, com a detall bibliogràfich, que 'l text de l'*Explanatio simboli* aduit per Mandonnet, pres dels fragments publicats per Denifle-Chatelain, està escapsat, o millor dit,

(1) Cfr. Portalié, *St. Augustin en Dictionnaire de Théologie catholique* (ja citat), col. 2351.

(2) Punt notabilíssim modificat per en Ramón Martí es la possibilitat de la creació del mon *ab æterno*. En l'*Explanatio simboli* (art. 1), sosté 'ls arguments que tiren a demostrar per raó que 'l mon no pogué existir ab *æterno*, car «ponere mundum causatum et æternum importat oppositionem»; en el *Pugio fidei* altrement confessa ab St. Tomàs que «novitas mundi per revelationem tantum habetur». La discrepancia entre St. Tomàs y Ramón Martí en l'*Explanatio simboli*, ja la notaren Denifle-Chatelain (*Inventarium...* plan. 42) y Mandonnet la repeteix (*Siger...* 2e part. plan. xxviii).

(3) Nausac en el pròlech al *Pugio fidei* diu: «Qui enim post eum secuti sunt omnes, Nicolaus de Lyra, Finus, Riccius, Hieronymus a S. Fide, Porchetus, Galatinus, Fabianus Fioghi, Philippus Mornæus, aliique non pauci, ducem alium non habuerunt».

(4) *Patologia orientalis*, tom. III, fasc. 4 (Paris, Firmin-Didot, 1909).

mutilat, sense punts suspensius qui ho indiquin y ab petites errades, encara que no cambia 'l sentit de la proposició total.

Com a acabament, volem fer nostres els desigs manifestats per l'insigne autor de *Historia de los heterodoxos españoles*, de que hi hagi algun escriptor que, estudiant els punts demunt dits y altres que s'hi podrien afegir, treni una digna corona «a aquest insigne teòlech, filosof, escriturari y filòlech (en Ramón Martí), gloria de les més grans y injustament enfosquida de nostra oblidadora Espanya».

TEXT. (1)

EXPLANATIO SIMBOLI APOSTOLORUM AD INSTITUTIONEM FIDELIUM A FRATRE R[AYMUNDO] MARTINI DE ORDINE PREDICATORUM EDITA.

Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. I. [ad] Cor. XIII. Speculum, de quo hic loquitur apostolus, est fides, per quam tamquam per speculum videtur, id est, 5 cognoscitur Deus, ut videri potest in hac vita. Enigma appellat obscuritatem fidei annexam. Etsi enim per fidem Deum in via cognoscimus, non tamen sic lucide sicut in gloria, quando per speciem ipsum facie ad faciem videbimus. Est igitur fides, ut dictum est, sicut speculum, per quod videmus Deum quoquo modo. Verbi gratia; ponatur quod est aliquis in aliqua domo figuris depicta ita curvus et depressus, quod non potest levare caput, et dicitur ei: tales et tales picture sunt supra in tecto. Et quia ipse non potest eas videre, affertur sibi speculum vel aqua clara in pelvi et, 10 ut dicebatur sibi verbo, sic videt per speculum vel per aquam. Postea, si erigatur, videbit sine medio picturas, quas viderat speculo mediante. Et tunc intelliget, quod speculum infallibiliter sibi ostendebat picturas illas, licet non ita clare, ut videt eas modo, capite elevato. Similiter, dum sumus in hac vita misera, sic depressi sumus per corruptionem carnis et per peccatum, quod non 15 possumus videre Deum, nisi per speculum; idest, per veram fidem et puram; quia, ut dicit Augustinus, mentis humane acies invalida in tam excellenti luce non figitur, nisi prius [I.V] per mundiciam fidei emundetur. Et ipsa fides in veritate ostendit nobis, quasi quoddam speculum, quomodo est Deus, ut ostendi potest in hac vita. Et, cum corruptionem carnis deposuerimus et erimus in gloria, tunc intelligemus et cognoscemus quod fides infallibiliter ostendebat nobis veritatem, licet 20 non ita clare, ut tunc videbimus; sed ad modum speculi. Hoc tale speculum, id est, fidem impressit Spiritus sanctus in cordibus patriarcharum, prophetarum et apostolorum. Et dominus Jhesus Christus non tantum impressit hoc speculum, id est, fidem in cordibus apostolorum, sed etiam docuit eos verbo hoc idem. Et apostoli, cum deberent discedere ab invicem per universum mundum ad predicandum Evangelium, redegerunt in scriptis concorditer ea, que in hac vita, quasi per 25 speculum, cognoscimus de Deo, ut omnes possent legere et intelligere, quomodo debent in Deum credere. Et illud scriptum communiter et concorditer ab apostolis editum, dicitur symbolum fidei apostolorum; quia quilibet eorum posuit ibi sententiam suam, id est, articulum suum. Dicitur, enim, symbolum a *sin* quod est *con* et *bole* quod est *sentencia*; quia comunis sententia fidei apostolorum. Quilibet, enim, apostolus posuit ibi unum articulum, quasi proprium et omnes comuniter in 30 omnibus articulis consenserunt; unde, secundum numerum apostolorum, XII sunt articuli fidei. Petrus quidem posuit primum articulum, scilicet: Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem celi et terre.

Andreas posuit II.^m, scilicet: Et in Jhesum Christum Filium eius unicum, dominum nostrum.

(1) Hem procurat ab gran cura, que la copia del manuscrit fos lo més exacte possible, conservant la mateixa ortografia, malgrat de ser aquesta en moltes paraules fluctuant y varia, y en altres clarament errada. Solzament ens hem permès d'escriure ab lletres mayúscules els noms propis y canviar la *u* en *v*, quan el cas ho requeria. Hem llevades també abreviacions y modificada la puntuació, sense canviar el sentit, pera que fos l'impresió més agradívola y planera de llegir. Els nombres enclosos en [] corresponen als de la foliació del còdex.

Sed deuse.

V idemus nunc Explanatio simboli aploz
 p speculū in enigmate ad istituta; fidiū. a fre. e.
 tūc. ut facie ad facie. I. cor. xiiij. Speculū de q̄
 h̄ loquitur. aplo. ē fides. p quā tāq̄ p speculū utrū
 .i. cognoscitur. tūc. ut in dī p̄ i hac vita. Enigmi
 appellat obscūritate fidei annexā. Et si ei p̄ fidei
 tūc i uia cognoscim. nō tūc sic hūc sic in gl̄a q̄
 p̄ sp̄cie; ip̄m facie ad facie uidebim. Et s̄ fides ut
 dicitur ē sic speculū p q̄ uideō deū quāq̄ in. ubi
 gl̄a p̄tū q̄ ē aliq̄ i aliq̄ domo sigis depicta ut
 curio; r̄ depressio q̄ nō p̄ leuare caput. r̄ dī ei. Tales
 r̄ tales picture sunt sup̄ in tecto. Et q̄ ip̄e nō p̄
 eas uideere. affert s̄ speculū. ul̄ aqua clara i pelu.
 r̄ ut dicebatur s̄ ubi. sic uide; p̄ speculū ul̄ p̄ aq̄m.
 postea si enigat. uidebit sine medio picture q̄
 uideat speculo mediāte. Et tūc intelliget q̄ speculū
 ifallibil̄ s̄ oñdebat picture illas. h̄ nō ita clare ut
 in dī eas. n̄ capite eleuato. S̄ h̄ dū sumo i hac
 uita misa. sic depressi sumo p̄ corruptō; carnis.
 r̄ p̄ p̄tin; q̄ nō possumo uide tūc. n̄ p̄ speculū. .i.
 p̄ uerū fidei r̄ p̄ uerū. Et ut dicitur. a uentis hūane
 aries in alba i tū excellēti luce nō figit. n̄ p̄tin

Johannes posuit III.^m, scilicet: Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine.

[2] Jacobus Zebedei posuit IIII.^m, scilicet: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus.

Thomas posuit V.^m, scilicet: Descendit ad inferos tertia die resurrexit a mortuis.

5 Jacobus Alfei posuit VI.^m, scilicet: Ascendit ad celum, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.

Philippus posuit VII.^m, scilicet: Inde venturus iudicare vivos et mortuos.

Bartholomeus posuit VIII.^m, scilicet: Credo in Spiritum sanctum.

Matheus posuit IX.^m, scilicet: Sanctam ecclesiam catholicam.

10 Simon cananeus posuit X.^m, scilicet: Sanctorum communionem, remissionem peccatorum.

Judas Jacobi posuit XI.^m, scilicet: Carnis resurrectionem.

Mathias posuit XII.^m, scilicet: Vitam eternam, amen.

Hoc itaque symbolum primo ostendit Deum esse unum in essentia et trinum in personis. Deinde alia, que quilibet fidelis tenetur credere. De quibus in sequentibus ostendetur auctoritatibus veteris et novi testamenti, et etiam alicubi rationibus et similitudinibus secundum modum parvitas nostre. Et quia probatio et explanatio huius simboli habet fieri maxime per libros veteris et novi testamenti; dicit, enim, Augustinus: Quod credimus, auctoritati debetur, et, quod intelligimus, rationi; quod autem erramus, oppositioni; primo oportet monstrare eosdem libros incorruptos esse et veros, scilicet, quod permanserunt integri et incorrupti, sicut editi sunt a spiritu sancto, per auctoritates et scriptores eorundem librorum. Quo probato, necesse est credere et suscipere omnia illa, que per ipsos probabuntur et alia, que in eis continentur.

QUOD LIBRI VETERIS ET NOVI TESTAMENTI SUNT INTEGRI ET INCORRUPTI.

Igitur, quod libri sint integri et incorrupti, [2.^v] potest ostendi per auctoritates; quoniam nullus auderet mutare, vel diminuere, vel addere in veteri vel novo testamento, quoniam super hoc
25 habetur prohibitio et etiam maledictio. Unde Moyses Deuteronomii IV: Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. Item Salomon in Proverbiis XXX. b.: Omnis sermo Dei ignitus clipeus est sperantibus in se; ne addas quicquam verbis illius, et arguaris, inveniariusque mendax Item Johannes in Apocalypsis ultimo: Si quis apposuerit ad hoc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de verbis libri prophetie huius auferet Deus
30 partem eius de libro vite et de civitate sancta. Non autem videtur quod aliquis esset ita presumptuosus, quod contra ista auderet aliquid mutare in libris sanctis. Si quis vero dicat quod Nabuchodonosor combussit libros legis et prophetarum, hoc ostenditur esse falsum per gesta filiorum Israel. Nam, sicut habetur in IIII libro Regum XVII., Salmanasar, rex Assiriorum, et posuit eos in civitatibus Medorum et adduxit de Babilone et de aliis locis terre sue colonos et collocavit eos
35 in civitatibus Samarie pro filiis Israel. Et cum ibi habitare cepissent non timebant Deum, cum essent ydolatre; unde immisit Deus in eos leones, qui interficiebant eos. Et nunciatum est regi Assiriorum quod perirent coloni eius, quia ignorabant legitima Dei terre. Et misit rex unum de sacerdotibus Israel et etiam legem Moysi, sicut dicitur in ystoriis. Et iste habitavit in Bethel et docebat gentes illas [3] legitima Dei Israel. Ipsi tamen, licet colerent Deum Israel, colebant etiam
40 ydola sua unusquisque iuxta ritum gentis sue. Unde lex Moysi permansit apud eos. Et predictus Salmanasar rex Assiriorum fuit ante Nabuchodonosor C. annis, sicut probatur ex numero annorum regum, qui regnaverunt in Jherusalem ab ipso Salmanasar usque ad Nabuchodonosor. Verum non potest dici quod ipse Nabuchodonosor combusserit legem generaliter, cum non legatur destruxisse nisi Jherusalem, quam quidem destruxit Nabuzardan princeps militie eius, non in prima vice, sed
45 in secunda, sicut infra dicitur. Et tunc iam libri legis erant apud Samaritas tempore Salmanasar regis, qui fuit ante Nabuchodonosor c. annis, ut dictum est. Cum ergo non legatur destruxisse Salmanasar, non destruxit etiam libros legis, qui apud Samaritas erant. Quando igitur pervenit Nabuchodonosor, ut expugnaret Jherusalem, sicut dicitur in predicto libro Regum XXIII. egressus est Joachim rex Juda ad ipsum de voluntate propria et mater eius et servi eius et principes eius,
50 et suscepit eum et suos rex Babilonis et transtulit eum et omnem populum (1) Jherusalem XVII. milia, et non reliquit ibi, exceptis pauperibus populi terre. Et tunc non destruxit Jherusalem nec combussit aliquid in ea. Unde satis videtur verum, quod isti, qui se reddiderunt et translati sunt

(1) Segueix una *i* ab un punt a sota, çò es, inutilisada.

in pace, portaverunt sanctos libros legis et prophetarum et alios libros, quos habebant, sicut contigit in Sarracenis, qui expulsi sunt de Oriente et Occidente Ispanie, qui secum de libris suis, quos voluerunt, porta[3.^v]verunt.

In secunda vero vice, quando captus fuit Sedechias rex Jherusalem et exoculatus (1), Nabuzardan, princeps regis Babilonis, destruxit muros Jherusalem et combussit domos; sed non legitur 5 aliquem librum combussisse (2). Et tunc, de beneplacito principis, remansit Jheremias propheta cum populo iudeorum, qui remansit ad colendam terram. Populares vero de maioribus et divitibus translati sunt etiam tunc in Babilonem, non tantum de Jherusalem, sed etiam de aliis civitatibus Judee, que non fuerunt combuste, nec destructe, ut habetur Jheremie XI. Et est verisimile, quod tam apud transmigrantes, quam apud populum, cum quo remansit Jheremias propheta, fuerunt 10 libri legis et prophetarum. In Daniele etiam legitur XIII. quod iudei habebant iudices de iudeis, qui eos iudicabant secundum legem suam. Unde ibi legitur quod fecerunt duobus senibus, sicut male egerant adversus proximam, dicendo contra eam falsum testimonium, et ideo interfecerunt eos, ut facerent secundum legem Moysi. Item in 1.º Esdre VII. a.: Ipse Esdras ascendit de Babilone et ipse velox scribe in lege Domini, quam dedit Dominus Deus Israel. Et infra: Esdras autem 15 paravit cor suum, ut investigaret legem Domini et faceret et doceret in Israel preceptum et iudicium. Item Artaxerses rex regum Esdre sacerdoti scribe legis Dei celi doctissimo salutem. A facie regis et VII. consiliariorum eius missus es, ut visites Judeam et Jherusalem [4] in lege Dei tui, que est in manu tua. Et in Neemia VIII.º a.: Dixerunt Esdre scribe, ut afferret librum legis Moysi, quod preceperat Dominus Moysi. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine virorum ac mu- 20 lierum cunctisque, qui poterant intelligere.

Ecce per ista patet quod lex permansit apud iudeos, sive in captivitate sive post captivitatem. Unde in II.º libro Machabeorum II.º dicitur de Neemia, quod, construens bibliotecam, congregavit de regionibus libros et prophetarum et David et epistolas regum.

Item Dominus in Evangelio Matthei XXIII. a.: Super katedram Moysi sederunt scribe et 25 pharisei; omnia ergo, que dixerint vobis, conservate et facite; secundum vero opera eorum, nolite facere. Et in capitulo, ubi hec dixit, arguit eos de appetitu laudis et honoris et de ypocrisi et de aliis viciis, que erant in ipsis. Unde si legem mutassent in aliquo, magis eos de hoc redarguisset. Sed ipsemet ostendit legem integram esse, ubi dicit Matthei V.: Non veni legem solvere aut prophetas, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat celum et terra, iota unum aut unus 30 apex non preteribit a lege, donec omnia fiant. Et Luce XXI.: Celum et terra transibunt, verba autem mea non transient. Ex hoc apparet quod lex incorrupta permanserat apud iudeos.

Item, sicut habetur in ystoria, Ptolomeus, rex Egipti, librorum cupidus usque ad L. milia libros congregavit. Qui, cum audisset quod apud iudeos [4.^v] esset lex ore Dei edita, misit de iudeis captivis, qui erant in regno suo CXX. milia et munera magna auri et argenti Eleazaro summo pontifici iudeorum, ut sibi mitteret iudeos sapientes in ebraea et greca lingua cum lege Dei, qui ad eam transferendam in grecum sufficerent. Unde predictus pontifex misit sibi CXX. seniores peritos utriusque lingue, qui legem et prophetas transtulerunt. Et hoc fuit per magnum tempus ante Christum. Et ista translatio remansit (3) apud grecos. Unde, etiam si voluissent iudei aliquid mutare, nichilominus veritas translationis remansisset apud duas gentes diversas ab ipsis, que ipsos arguere 40 possent de mutatione. Postmodum vero tempore apostolorum Christi, cum predictae gentes et alii recepissent fidem Christi receperunt et Evangelium ab ipsis apostolis et ab aliis discipulis, qui predicaverunt eis iuxta mandata Christi, Matthei ultimo: Euntes in mundum universum predicate Evangelium omni creature; et hoc in diversis ydiomatibus. Unde iste gentes non possent congregari de finibus mundi ad mutandum Evangelium, cum inter se sint diverse moribus et linguis et 45 sub diversis principibus et regnis, et si factum fuisset, non potuisset latere. Item, emulatio est inter christianos et iudeos specialiter de scripturis; et ideo, nec corruptionem iudeorum [5] silerent christiani, nec corruptionem christianorum occultarent iudei. Cum autem sint discordes, circa intellectum scripturarum, constat quod ad corruptionem scripturarum non poterunt concordare. Cum igitur utrique concordent in lege Moysi et prophetis, constat legem Moysi et prophetas non esse 50 corruptos.

Item, Evangelium est completio legis et prophetarum, et lex et prophete fuerunt figura Evangelii. Unde lex et prophete continentur in Evangelio et Evangelium in lege et prophetis; propter quod dicit Ezechiel I.^o quod rota erat in medio rote. Si ergo Evangelium fuisset corruptum discor-

(1) IV Reg. 25, 7.

(2) IV Reg. 25, 9.

(3) Hi ha una a de més inutilisada ab un punt a sota.

daret a lege et prophetis, et si lex et prophete corrupti fuissent, similiter ab Evangelio discordarent. Cum ergo perfecte concordent ad in vicem, sicut patet habentibus rectum intellectum scripture; manifestum est, quod tam vetus, quam novum testamentum sine corruptione et mutatione remanserunt.

5 Item, cuilibet magis credendum est in sua scientia vel in arte. Stultum, enim, esset magis credere medico de agricultura et agricolae de medicina. Qua ergo temeritate volunt sarraceni, quod ipsis, vel domino suo, qui ignoraverunt Evangelium Christi, de ipso Evangelio magis credatur, quam christianis, qui professionem Evangelii per successionem temporum continuam ab initio tenuerunt? Nostrum quidem Evangelium, non solum a fidelibus testibus conscriptum est, verum
10 multitudine prophetarum veridicorum et concorditer adventum Christi preconizantium roboratur [5. v.] nec non et miraculis quam plurimis supra naturam et martyrum multitudine copiosa, quos nec mors, nec gladius, aut tribulatio quecumque potuit a fide Evangelii separare. Unde, si quis temptasset Evangelium mutare, tam zelo fidelium et devotione, quam librorum veterum collatione, quam diversorum codicum apud diversas nationes attestacione confutaretur.

15 Preterea si Alcoranus vel unus liber gramatice, qui est in una lingua, non potest corrumpi; quomodo Evangelium, quod fuit scriptum in diversis linguis, potuisset universaliter corrumpi? Quod ergo recipiunt pro se de incorruptione Alcorani, vel alterius libri, oportet eos necessario recipere contra se de incorruptione legis et Evangelii; quia de similibus idem est iudicium. Et quia validius est argumentum ab hoste sumptum, sicut dicitur in Alcorano in c. *apostolorum*, apostoli,
20 qui fuerunt cum Christo, sancti fuerunt et veraces; unde certum est quod, tale predicaverunt Evangelium et scripserunt, quale ab ipso Christo docti fuerunt; alioquin veraces non fuissent.

Quod vero lex et Evangelium sint incorrupta, potest ostendi per Alcoranum; unde in capitulo *Jone* dictum fuit Machometo secundum dictum suum sic: Si fueris in dubio de eo quod misimus super te, interroga eos, qui legunt librum prius quam tu. Sed constat quod Deus, vel Gabriel, qui,
25 ut ipse dicit, loquebatur ei, non dicebant sibi, ut interrogaret falsarios, sed veraces, qui leg[er]ebant librum secundum veritatem, non secundum mutationem, que inducit falsitatem. Unde per hoc ostenditur quod libri Evangelii et Legis erant incorrupti; quia illi qui legebant librum prius, quam ipse esset, erant iudei veraces et christiani, a quibus, secundum mandatum Domini, debebat requirere veritatem.

30 Item, in cap. *mense*, quando iudei postulaverunt iudicium ab Ebihoreyra, quem posuerat Machometus iudicem, ut iudicaret inter homines, et ille diceret eis: Non iudico inter vos, donec interrogem Machometum; et ille ivisset ad Machometum et interrogasset eum, respondit Machometus et dixit: Deus misit super me in facto iudeorum, et dixit: Si venerint ad te, iudica inter eos, aut avertere ab eis, et si avertaris ab eis, non nocebunt tibi in aliquo. Et si iudicaveris inter eos, iudica
35 iuste; quia Deus diligit iuste iudicantes. Et quando veniunt ad iudicium tuum et apud eos est lex et in ipsa est iudicium Dei. Et ecce hic testatus est Machometus, quia tempore suo lex erat apud iudeos, in qua erat iudicium Dei; unde ex hoc patet quod remanserat incorrupta; quia, si corrupta fuisset, verum iudicium Dei non contineret.

Item, in cap. *Hygr*, introducit Deum sibi loquentem. Nos demissus (sic) memoriale et sumus
40 eius custodes. Vocat autem legem et Evangelium memoriale Dei, ut dicunt sarraceni. Quod, cum ipse Deus custodiat, non est corruptum; alioquin non esset Deus [6. v.] fidelis custos, quod absit.

Item, in cap. V.: Non est mutatio verbo Dei; sed verbum Dei est lex et Evangelium. Cum ergo verbo Dei non sit mutatio, lex et Evangelium non sunt mutata.

45 Item in cap. *Vace*, in fine secunde distinctionis dicitur: Credimus Deum et id, quod fuit missum nobis, et, quod fuit missum Abrahe et Ismaeli et Isaach et Jacob et tribubus, et id, quod fuit datum Moysi et Jhesu, et id, quod fuit datum prophetis a Domino suo, et non separamus inter aliquem ex ipsis. Ecce in hiis verbis mandatur sarracenis, ut credant legem et prophetas et Evangelium Jhesu Christi, et quod non faciant differentiam inter aliquem prophetarum; et ita de necessitate
50 oportet eos credere legem et prophetas et Evangelium. Cum ergo dictum sit eis, quod credant omnia supradicta, nec Deus mandaret credi corrupta, nec erant corrupta, sed vera et incorrupta.

Item in V. cap. circa finem. Dedimus librum Moysi complementum ei, qui benefecit et discretionem in omni re et directionem et misericordiam; sed corrupta lex non dirigit, sed potius facit
55 errare; ergo lex Moysi non est corrupta.

Item in cap... (sic): Donec statueritis legem et Evangelium, in nichilo estis. Ibi loquitur Dominus christianis et iudeis, ut dicunt sarraceni. Sed cum Deus bonum consulat et malum dissuadeat,

hoc eis non dixisset, si lex et Evangelium ⁽¹⁾ [7] corrupta fuissent; ergo incorrupta sunt lex et Evangelium apud christianos et iudeos.

Item in c. *Jone* introducunt Deum dicentem de Jhesu: Nos dedimus ei, scilicet Jhesu, Evangelium, in quo est directio et lumen. Sed, si Evangelium corruptum fuisset, non dixisset Deus in eo esse directionem et lumen, sed potius errorem et falsitatem. Unde constat Evangelium esse verum 5 et incorruptum.

Item, non videtur rationabile, nec verisimile, quod christiani vel iudei corruperint, vel mutaverint libros suos, in quibus est eis tradita a Deo forma vivendi et spes salutis; cum pagani poete non mutaverint libros suos, in quibus fabule et manifesti continentur errores, sicut in eorum libris adhuc hodie invenitur. Unde astutia dyaboli suggestum videtur et hominum etiam malicia 10 hoc firmavit ad fulcimentum sui erroris, ut libros sacros non legerent et corruptos assererent, ne, manifestato errore ipsorum per veritatem sacrorum librorum, a suis erroribus averterentur. Et hec astucia posita est in Alcorano, ubi dicitur in cap. *Vace*: Nolite interrogare quid egerunt priores, eis facta sua, vobis vestra, subaudi, sufficiant. Cum tamen in cap. *Jone* dicatur: Si fueris in dubio de eo, quod misimus super te, interroga eos, qui legunt librum antequam tu; ubi mandatum est ei 15 in dubiis interrogare priores.

Si quis vero dicat, quod in hoc sunt corrupti libri, quod nomen Machometi est inde [7. v] amotum, respondemus, quod non est causa, quare nomen eius amoveretur; quia, si bonus erat futurus, utile erat sciri nomen eius, ut, cum venisset, sicut bonus et de quo iam prophetatum erat, recipe- 20 retur; sicut contigit in Johanne Bapista precursore Christi, de cuius adventu prophetarunt Isayas et Malachias. Item, sicut scriptum est etiam de Elia et Enoch, quorum adventus in fine mundi predictus est in veteri et in novo testamento, per quos iudei in fine mundi convertentur. Si vero malus futurus erat, necesse fuit similiter sciri nomen eius et mores, ut cum veniret, per huius noticiam caveretur ab eo; sicut scriptum est de antichristo et de moribus eius, et de seductione, et de falsis miraculis, que facturus est; ut per ista iam scripta, cum venerit, cognoscatur 25 et a fidelibus caveatur. Unde, sicut non est ablatum nomen antichristi, nec nomen dyaboli de libris; eodem modo nec nomen Machometi inde fuisset ablatum, si ibi fuisset scriptum. Unde esset frivola excusatio, que assumitur in defensione mendacii et erroris. Quod autem dicunt pro se nomen eius scriptum fuisse in libro Abacuch prophete c. III.: Deus ab austro veniet, et sanctus de monte Faran, non potest convenire Machometo; quia nec Deus fuit, nec sanctus, sed potius pec- 30 cator et immundus. Fuit enim luxuriosus et raptor bonorum alienorum, et interfector hominum sine iusticia; sicut colligitur ex ystoriis et gestis de eo scriptis, nec venit de monte Faran, imo de monte Meche; nam [8] mons Meche, unde ipse fuit oriundus, dicitur Cayquiyan; sicut dicitur in libr. *Ayci*. Nam Pharan, quem iactant esse montem Meche, est in introitu terre promissionis; sicut habetur ex tertio libr. Moysi c. XIII.º Mecha vero distat a terra promissionis per longa 35 terrarum spacia, itinere mensis unius et ultra. Prophetia vero predicta verius Christo convenit; sicut patet per precedentia et sequentia.

Item, quod dicunt quod Christus predixit de Machometo in Evangelio, ubi promisit mittere discipulis paraclitum, volentes intelligere, per paraclitum Machometum, hoc non potest stare; quoniam, Johannis XIII., promisit et dedit paraclitum apostolis, quorum tempore non venit Macho- 40 metus, dicens: Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Unde cum Paraclitus sit Spiritus Sanctus, qui docuit apostolos omnia, non convenit Machometo, ut dicatur Paraclitus; cum nec Spiritus Sanctus fuerit, qui est Deus, nec apostolos docuerit.

Item, paraclitus idem est quod consolator, quod Machometus non fuit; imo desolator, quia ve- 45 nit cum gladiis cogens homines ad suscipiendam suam sectam, quod tamen Deus facere noluit, cum hominem liberum creaverit, et sue voluntatis; nec aliquis propheta vel iustus hoc attemptaverit unquam; sicut patet legentibus gesta antiquorum.

Item, Spiritus Sanctus non videtur ab hominibus mundanis, nec scitur ab eis. Unde, Johannis XIII.º, Ego rogabo Patrem et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in eternum, Spi- 50 ritum veritatis, quem mundus non potest accipere; quia non vidit eum nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit et in vobis erit. Ecce per [8. v] ista, que hic dicuntur, patet manifeste, quod nullo modo potest dici Machometus Paraclitus, cum non fuerit datus apostolis. Inter illos enim et ipsum fluxerunt prope DC. anni, nec fuerit consolator, sed potius desolator, nec fuerit Spiritus Sanctus, qui videri non potest, sed potius corporalis et visibilis. 55

Ostensa igitur veritate et sinceritate librorum, ad explanationem simboli redeamus.

(1) Segueix una i puntuada, o sia inutilisada pel copiador.

PRIMUS ARTICULUS

Primus igitur articulus simboli est: Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem celi et terre. Singula verba in hoc articulo posita per ordinem exponemus. Dicit itaque: Credo in Deum. In quo verbo ostenditur quod fides christiana unum tantum dicit et credit Deum esse. Et hoc probatur per scripturas. Unde Matthei XII.: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est. Et eadem auctoritas est Deuteronomii V. Item, 1.^a [ad] corinthios VIII.º: Scimus quod non est ydolum in mundo, et quod nullus Deus, nisi unus. Item [ad] Eph. III.º: Unus Dominus, una fides, unum bap-
 5 tisma. Et quia totus fere mundus unum credit esse Deum, dimissis rationibus, quibus hoc probari possit et aliis auctoritatibus, probatio dictarum auctoritatum sufficiat ad presens. Per hoc autem
 10 quod fides christiana unum credit et dicit esse Deum reprobatur errorem gentilium, qui non Deum, sed ydola adorabant. Unde Psalm. (1): Simulacra gentium argentum et aurum. Fides vero christianorum dicit: Credo in Deum, non in Deos, nec in aurum, vel argentum, vel ymaginem, vel creaturam aliquam.

Item, per hoc idem tollitur error Machometi et illorum sarracenorum, qui christianis impo [9]
 15 suerunt, quod sanctam Mariam et crucem et ymaginem sancte Marie et alias ymagine, quas in ecclesiis ad memoriam sanctorum formant, vel pingunt, adorant tamquam Deum (2). Sed fides christianorum dicit: Credo in Deum, non in sanctam Mariam, vel in sanctos, vel ipsorum ymagines. Credere enim in Deum est, credendo, ipsum amare; credendo, in ipsum ire, ei adherere et eius membris, id est, sanctis incorporari. Sed istud credere est tantummodo in Deum, non in ali-
 20 quam creaturam; quia nulla creatura amanda est propter se, sed propter Deum. Unde christiani non credunt nisi in Deum, nec adorant nisi Deum.

Honoratur autem sancta Maria a christianis tamquam sancta et electa mater Christi, secundum quod ipse est homo, et non adoratur, ut Deus, nec creditur esse Deus. Et si ipsa non adoratur ut Deus, nec creditur esse Deus, multo minus ymago eius. Dicitur autem a christianis mater Dei, licet ipse ante eam fuerit et ipsam creaverit, eo modo quo aliquis dicitur filius matris sue, cum tamen
 25 non sit ab ea genitus, nisi secundum carnem. Et hoc est, quia homo est una persona constans ex corpore et anima. Eodem modo Christus, Deus et homo, cum sit una persona constans ex divina natura et humana, dicitur beata Virgo, mater Filii Dei; quia Christus ex ipsa natus est, secundum humanam naturam divinitati eius unitam; cum tamen ex ipsa virgine Maria non acceperit nisi
 30 carnem.

De cruce autem et ymaginibus est sciendum, quod christiani ea non adorant ut Deum, sed venerantur; non propter se, sed quia sunt quedam recorda [9. v] tiones beneficiorum Dei, per que salvati sumus. Unde, videntes crucem et alias Christi ymagine, excitamur ad gratiarum actionem pro perceptis beneficiis. Videntes autem sanctorum ymagine provocamur ad eorum imitationem,
 35 qui fide et obedientia et passionum longanimitate Deum promeruerunt habere amicum, et ejus gloriam sunt adepti. Sunt enim quasi quedam scripture simplicium, qui litteras nesciunt. Sicut enim scripture reducunt sapientibus ad memoriam ea, que sunt preterita, sic crux et ymagine, quasi quedam scripture, ad memoriam reducunt simplicibus et ydiotis beneficia Dei, et magna opera, et virtutes, que aliquando audierunt a sapientibus de Domino Jhesu et sancta Maria et
 40 aliis sanctis. De hoc dicit Johannes Damascenus: Deus secundum substantiam vere factus homo et perambulavit terram, et cum hominibus conversatus est, miracula fecit, passus est, crucifixus est, surrexit, assumptus est, et omnia secundum veritatem facta sunt, et visa, sunt hominibus. Scripta quidem sunt ad memoriam et doctrinam nostram tunc non presentium; ut non videntes, audientes quidem et credentes, potiamur beatitudine. Quia vero non omnes noscunt litteras, vel
 45 lectioni vaccant, priores excogitaverunt velut quosdam triumphos in ymaginibus hoc scribere ad velocem memoriam. Quapropter multoties non secundum mentem habentes Domini passionem ymaginis Christi crucifixionem videntes et salutaris passionis in rememorationem venientes, pro-
 50 cidentes [10] adoramos non materiam, sed ymaginem; cum similiter et Dei genitricis ymaginis, non materiam, sed figuram adoramus. Honor enim, qui est ad ipsam, ad eum, qui ex ipsa incarnatus est, reducitur. Similiter et sanctorum certamina erigencia nos ad fortitudinem et imitationem et zelum veritatis eorum, et gloriam Dei; quia honor qui exhibetur sanctis demonstrat benivolentiam

(1) CXIII. 4.; CXXXIV. 15.

(2) Aquesta mateixa acusació 's repeteix fins avuy dia contra 'ls catòlics.

conservorum, quam habent ad communem Dominum; quia honor ipsorum, qui sunt imitatores Dei, pervenit ad ipsum Deum, quem exemplum bonitatis habuerunt. Ex his satis ostendit Johannes Damascenus quare fiunt cruces et ymages. Sed ne aliquis credat quod noviter sint invente: ipsemet ostendit quod ab ipso Domino Jhesu Christo et ab ⁽¹⁾ apostolis primo facta sunt in novo testamento. Et dicit, sicut fertur ystoria, quod Dominus Abagaro Edisse civilitatis regi, qui pic- 5
torem miserat, ymaginem Domini similiter figurare nequeunte pictore, propter coruscantem a facie ejus claritatem, ipse vestimentum proprie faciei et divine et vivifice superimponens in vestimento illo sui ipsius ymaginem abstersisse; subaudi, fertur et illam cupienti Abagaro misisse. Idem Johannes: Accepimus autem Lucham apostolum et evangelistam pinxisse Dominum et matrem eius. Quemadmodum et plurimi sancti apostoli ex novo ⁽²⁾ scripto tradiderunt. Scripsit Paulus 10
gentium apostolus II.º [ad] Thes. II.º: Ergo fratres, state et tenete traditiones nostras, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram. [10.^v] Et I.^o [ad] Cor. XI.º a.: Laudo autem vos, fratres, quoniam omnium nostrum meministis, et sicut tradidi vobis traditiones meas tenetis. Igitur, secundum Joh. Damascenum, non sunt a quibusvis invente ymages, sed ab ipso Domino Jhesu Christo et ab apostolis; non ut adorentur, sed ut facta pristina ad memoriam revocent, non 15
solum simplicibus et ydiotis, sed etiam internum sapientibus.

Hoc etiam sciendum quod cum Dominus Jhesus Christus sit verus Deus et verus homo, sicut fidelibus tenendum christianorum, et ita per scripturas probatur, licet in cruce depinguatur, et etiam aliis monumentis, non depingitur secundum quod Deus; quia Deus nulla forma corporali potest depingi, cum sit summus spiritus, Johann in Evangelio III.º c.: Spiritus est Deus, sed 20
depingitur secundum quod est homo.

Item, sicut vexillum imperatoris in reverentia habetur, non propter se, quia pannus est, sed propter imperatorem; sic crucem in reverentia habemus, non propter se, sed propter Dominum Jhesum. Quando autem prohibetur in Exod. XX a. quod non fiant ymages, intelligitur quod non debent fieri ad colendum tanquam Deum, nec adorandum, sicut faciebant pagani. Unde ibi 25
sequitur. Non adorabis ea neque coles. Unde, in eodem capite, Dominus exponens illam prohibitionem dicit: Non facietis Deos aureos, neque Deos argenteos facietis vobis. Unde cultus ydolorum prohibitus est, non veneratio ymaginum sanctorum. Alias enim Moyses et Salomon fecissent contra Dei prohibitionem. Moyses enim fecit archam, quam filii Israel venerabantur, supra quam erant cherubin, id est, ymages angelorum, Exod. XXV, c. Similiter et Salomon, [11] III. Reg. 30
VI. f., fecit ymages cherubin in templo. Et non solum in templo, sed etiam sculpsit in portis oraculi ymages cherubin. Unde ymages non sunt prohibite fieri simpliciter, sed ne adorentur ut Deus. Vere ergo dicit fides christianorum: Credo in Deum, non in Deos.

Ostensa igitur unitate divine essentie, sequitur ut ostendatur in ea etiam trinitas personarum. Et hoc potest ostendi, primo per auctoritates; quia probatio per auctoritates in hac materia 35
fortior est et certior fidelibus. Deinde rationibus et similitudinibus quoquo modo. Sciendum est autem in principio, quod loqui de Trinitate difficillimum est, eo quod supra intellectum [est], non solum humanum, verum etiam angelicum; secundum quod prophete et sancti testantur. Et de hoc dicit Jeremias propheta XXXII, c.: Fortissime, magne et potens Dominus exercituum, nomen tibi; magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu. Et Isidorus similiter dicit: Sancta 40
trinitas sibi soli nota est, et homini assumpto. Propter hoc, quamvis possit ostendi rationibus et similitudinibus quoquo modo quod Deus est trinus in personis, tamen securus est et melius credere libris sanctis in hac materia, cum rationibus et similitudinibus trinitas personarum perfecte ostendi non possit. Si quis ergo vult sanctam trinitatem perfecte intelligere magis fidei quam rationi debet inniti, quod sicut dicit Isayas VII.: Nisi credideritis non intelligetis. Cum 45
enim Deus incomparabiliter sit maior omni intellectu creato, nullus intellectus creatus eum capere potest perfecte, sicut est. Et ideo, cum libri sancti sint a Deo, et Deus in libris suis per prophetas et apostolos et in Evangelio se unum esse in essentia et trinum in personis dicat, magis credendum est sibi de se [11.^v] per libros suos, quam alicui; quamvis perfecte intelligi non possit. Sicut etiam cuilibet homini veridico magis creditur de seipso, quam alii de eo. Verum, 50
quia auctoritates sacrorum librorum non omnes recipiunt sapientes, tam fideles communiter quam infideles rationibus acquiescunt, rationes aliquas post auctoritates ad ostensionem sancte trinitatis in medium proponemus.

(1) Segueix una i inutilisada.

(2) Paraula dubtosa.

PROBATIO TRINITATIS PER AUCTORITATES

In Evangelio Matthei ultimo, ubi Dominus Jhesus Christus, dixit apostolis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes, eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Item, Johannes XIII., dicit Christus Filius Dei: Paraclitus autem Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine meo, 5 ille vos docebit omnia, et sugeret vobis omnia. Ecce hic nominat Patrem et Spiritum sanctum, et se ipsum, cum dicit in nomine meo. Item, Johannes XV., dicit idem Christus: Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Ecce hic similiter exprimuntur tres persone. Item, Joannis in prima epistola ultimo: Tres sunt, qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus, et hii 10 tres unum sunt; scilicet, in essentia. Ecce hiiis verbis non potuit Johannes apostolus expressius ostendere trinitatem personarum, et unitatem essentie divine. Item, in Evangelio Johannis I.^o dicitur de persona Patris et Verbi eius, qui est Christus: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum. Item, eodem X.^o, dicit Christus: Ego et Pater unum sumus. Et intelligitur de tribus personis quod dicit de duabus; scilicet, quod sunt unum in essentia. 15 Per istas auctoritates et per alias multas probatur trinitas personarum et unitas essentie divine [12] in novo testamento.

Per legem vero Moysi et prophetas probatur similiter in multis locis; et primo in Genesi, ibi ubi Pater loquitur ad Filium et Spiritum sanctum, dicens: Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram. Per hoc quod dicit *faciamus* et *nostram* pluraliter, intelligitur quod dixi- 20 mus; scilicet, quod Pater loquitur ad Filium et Spiritum sanctum; et non potest dici quod loquitur ad angelos, cum angeli non sint creatores. Dicit autem ad ymaginem et similitudinem secundum animam. In anima, enim, cum sit una, sunt tres vires, sive tres potentie, scilicet, memoria, intelligentia, et voluntas. Vel tres vires anime sunt irascibilis, rationalis et concupiscibilis. Ad ymaginem ergo et similitudinem Dei factus est homo secundum animam; quia sicut Deus est 25 trinus et unus, ita et anima suo modo est trina et una. Unde cum dicitur pluraliter *faciamus* et *nostram*, notatur trinitas personarum. Cum vero dicitur *ad ymaginem* et *similitudinem* noscitur unitas essentie divine. Quod si aliquis dixerit, quod non dixit *faciamus* et *nostram* ad insinuationem trinitatis, sed magnificentie sui ipsius, sicut est consuetudo usitata in libris arabicis, respondeo quod enunciatio unius de se ipso in numero plurali, secundum modum magnificentandi se, 30 contingitur semper in ostentatione et glorificatione; sed Deus non habet hoc necesse, cum ipse sit maior omnibus. Et preterea non est consuetudo usitata in veteri testamento quia (1) aliquis unus enunciet de se ipso plurali numero, sed modus magnificentie et ostentationis. Et ideo sciendum est, quod non invenitur omnino in lege Moysi, nec in libro prophetarum quod Deus enunciet licet loquatur de se ipso, plurali numero, secundum modum ostentationis sui ipsius; sed 35 enunciatio ejus in libris sanctis de se ipso semper est per numerum singularem, quando designatur essentia divina. Unde dicitur, *benedixi*, et *custodivi*, et *dedi*, et huiusmodi. Et non invenitur Deus enuncians, sive enarrans de se ipso plurali numero, nisi raro et in paucis locis; scilicet, quando innuitur personarum distinctio. Ideo dicit David propheta in Psalmo LXVI.: Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, et metuant eum omnes fines terre. Et est sensus: 40 Benedicat nos Deus, id est, Pater; Deus noster, id est, Filius, qui est Deus noster per carnis assumptionem; benedicat nos Deus, id est, Spiritus Sanctus. Ecce posuit ter Deum, ad insinuandam trinitatem personarum. Sequitur, et metuant eum omnes fines terre. In hoc quod dicit singulariter eum, notatur unitas essentie divine. Item II. Reg. XXIII. a.: Hec sunt verba novissima, que dixit David filius Isay. Dixit vir cui constitutum est de Christo Dei Jacob, egregius psaltes 45 Israel: Spiritus Domini loquutus est per me, et sermo eius per linguam meam. Dixit Deus Israel michi loquutus est. Ecce hic, Dominus, spiritus, et sermo eius. Per Dominum, exprimitur Pater, per sermonem Filius, per spiritum, Spiritus sanctus. Similiter et in Psalmo XXXII ostenditur, ubi dicitur: Verbo Domini celi firmati sunt et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Item Isayas VI. b, hanc trinitatem insinuat cum dicit se vidisse et audisse seraphin clamantia et dicentia: Sanctus. 50 Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum; plena est omnis terra gloria eius. Ecce ter dicit *sanctus*, propter trinitatem divinarum personarum. Sequitur Dominus Deus singulariter, propter [13] unitatem essentie divine. In hoc etiam concordat Johannes apostolus in Apoc. III,

(1) Te de ser quod, segons el sentit.

ubi dicit se vidisse IIII.^{or} animalia plena oculis, que requiem non habebant die ac nocte, dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Omnipotens. Multe alie auctoritates sunt, que hanc rationem insinuant, que ad presens, propter prolixitatem, omittimus.

Probatio trinitatis per (1) rationes.

Postquam igitur ostendimus trinitatem divinarum personarum per auctoritates sacre scripture, 5
restat ut hoc ipsum per rationes et similitudines ostendamus:

Prima ratio

Prima ergo ratio est talis. Omne causatum demonstrat suam causam, sicut ferrum calefactum per ignem, ostendit caliditatem ignis, et aer illuminatus per solem ostendit luminositatem solis, et sic de similibus. Sed in causatis invenitur unitas, essentie et trinitatis proprietatum, que insunt 10
ipsi rei; propter quod dicit Claudianus philosophus: Sicut nichil potest esse nisi ab ipso creatore, sic nichil potest esse nisi triumpharium et unum. Et sunt iste proprietates, unitas, veritas, et bonitas. Unitas, quia unumquodque est indivisum in se, et divisum ab aliis. Veritas, quia quicquid est, in quantum est, verum est; quod enim non est, verum non est. Unde Aristoteles: Unumquodque, quando, est sicut se habet ad esse, sic ad unitatem. Bonitas, quia unumquodque, 15
quando est bonum est. Et licet ista tria differant in ratione; tamen una est substantia, in qua sunt. Cum ergo in causatis inveniatur unitas et trinitas, et causatum demonstret suam causam, erit invenire in ipsa causa unitatem et trinitatem. Et hoc videtur innuere Aristoteles in principio de celo [13.^v] et mundo dicens: Numerus ternarius est numerus omnis rei, et figurat trinitatem rerum. Nos vero non extraximus hunc numerum nisi ex natura, et retinuimus ipsum similem legi 20
earum. Et per hunc quidem numerum adhibuimus nos ipsos magnificare Deum unum, creatorem eminentem proprietatibus eorum, que ab ipso creata sunt. Eminentem proprietatibus, que ab ipso creata sunt dicit; quia proprietates (2) cuiuslibet rei insunt ipsi rei et non sunt ipsa res. Nam unitas, veritas et bonitas rei, non sunt ipsa res, sed insunt rei. In Deo autem non sunt. Imo, omnes proprietates, que in Deo sunt, Deus sunt; quia nichil est in Deo, quod non sit Deus; sicut 25
prius ostensum est. Et sic eminet proprietatibus eorum, que ab ipso creata sunt. Cum ergo per numerum ternarium magnificemus Deum unum, ostenditur volenti intelligere ut intelligi potest, et non contradicenti veritati, quod ipse Deus est trinus et unus. Aliter sine ratione diceretur per ternarium numerum magnificari; quia, nisi hoc esset, ita per binarium et quaternarium et quemlibet alium numerum magnificaretur a nobis. 30

II.^a ratio

Secunda ratio est talis. Naturale est fonti inefficenti emanare quamdiu fons est, nisi ab aliquo impediatur. Deus autem fons est sicut ipsemet dicit per Jheremiam prophetam, cap. II.: Me dereliquerunt fontem aque vive, qui a nullo impediri potest. Cum igitur sit eternus et fons indeficiens, manat de se aliquid ab eterno. Perfectissimo autem Deo modus perfectissimus emanationis est 35
tribuendus; sed perfectissimus [14] modus emanationis, qui potest esse, est naturalis, qui sit per generationem; ergo emanatio Dei ab eterno est naturalis et per generationem. Sed ubicumque est generans, ibi necessario est genitus, propter naturam relationis; ergo ab eterno in divinis est generans et generatus. Sed, qui generat, dicitur Pater et, qui gignitur, dicitur Filius; ergo ab eterno in divinis, vel in Deo, est Pater et Filius. Hunc autem Filium Dei Patris sacra scriptura appellat Verbum 40
hac ratione; quia, sicut aliquis per Verbum enunciat conceptum mentis, sic Pater per Filium omnia operatur, et etiam per eum fecit se hominibus in tempore manifestum. Cum autem in Deo nullum sit accidens, sicut dicit Boetius in libro de trinitate, hec emanatio Dei essentialis est, non accidentalis. Generando ergo Filium, totam essentiam suam sibi dedit; quia, cum sit simplicissimus, in eo pars cadere non potest; et ideo partem essentie sue dare non potuit. Necessario ergo 45
dedit totam, et ideo Filius omnino equalis est Patri. Nec putes in generatione Divina Filium posteriorem Patre tempore, sicut fit in generatione carnali, in qua filius necessario est posterior patre tempore. Sed in illa non sic. Imo sicut Pater est ab eterno, similiter et Filius est ab eterno. Non enim aliquando fuit Pater sine Filio, sicut nec fons sine emanatione aque. Item, cum duo sint

(1) El copista havia escrit *auctoritates* per contes de *rationes* y ho ha esmenat puntuant a la part inferior, *auctoritates*: aixís ho solien fer.

(2) Hi ha un *que* puntuat, çò es, inutilisat.

- principia emanationis nobilis, natura, scilicet, et voluntas; quedam est enim emanatio per modum nature, que generatio dicitur, quedam vero per modum voluntatis, qui ad liberalitatem spectat; cum in Deo sit prima emanatio, que, scilicet, fit per modum nature, id est, generatio Filii; est etiam in Deo emanatio secunda, que est per [14.^v] modum voluntatis, scilicet, liberalitas doni.
- 5 Quia igitur ad summe liberalem pertinet, ut semper ab eo aliquod donum procedat, alioquin summe liberalis non esset, Deus autem summe liberalis est ab eterno, non enim fuit aliquando sine liberalitate; ergo aliquod donum ab eo procedit ab eterno. Et quia una est voluntas Patris et Filii, una est etiam eorum liberalitas; et quia una et eadem liberalitate voluntatis unum et idem donum procedit, unum et idem donum est Patris et Filii; hoc autem donum appellat fides catho-
- 10 lica et sacra Scriptura Spiritum sanctum. Cum vero in Deo nullum sit accidens, ut predictum est donum, quod a Patre procedit et Filio, non accidentale, sed essenziale est donum. Et quia Deus simplicissimus est, suo dono partem essentie sue communicare non potest; necessario ergo tota Dei essentia in divino est dono. Sed quicquid habet divina essentia, ipsum est Deus; ergo donum Patris et Filii necessario est Deus.
- 15 Nempe et philosophi intellexerunt primam causam mundi ⁽¹⁾ manantem ab eterno; sed, quia non intellexerunt emanationem eius per modum predictum erraverunt multi ex ipsis et dixerunt mundum ab eo emanare ab eterno; et ideo dixerunt mundum esse eternum, tamen causatum a prima causa; ponere autem mundum causatum et eternum importat oppositionem, cum causatum non possit intelligi nisi habens principium, nec eternum proprie nisi carens principio; unde cum
- 20 mundus sit ⁽²⁾ creatus et creatum omne habeat principium, impossibile est ipsum ab eterno fuisse. Si quis [15] dicat quod mundus, licet sit causatus, potest esse sue cause coeternus, sicut calor solis, qui causatur a sole est soli coevus, et esset ei coeternus, si sol esset eternus, similiter et calor ignis et similia; dicimus quod hoc non potest esse in Deo, et mundo causato ab ipso. Quid, si Deus ab eterno mundum creavit [?] Aut creavit eum de essentia sua, aut de materia extranea, aut de
- 25 nichilo. Si primo modo, ergo mundus, cum sit de divina essentia, est Deus, quod falsum est. Si secundo modo, ergo aliqua materia extranea a Deo est ⁽³⁾ eterna, quod etiam est falsum. Si tertio modo, nichil precessit mundum; ergo mundus non est eternus. Non potest ergo divina emanatio intelligi de hoc mundo.

III.^a ratio

- 30 Tercia ratio talis est. Bonum est diffusivum sui, ut dicit Dionysius; ergo summum bonum summe est diffusivum sui; sed Deus est summum bonum; ergo summe communicat suum esse. Si enim non communicaret suum esse, cum communicare possit, videretur invidus. Absit autem a Deo omnis invidia. Sicut autem Deus ratione sue bonitatis est communicabilis, sic ratione summe simplicitatis, que in ipso est, est indivisibilis; ergo est simul communicabilis et indivisibilis, ut
- 35 dictum est in precedenti ratione, scilicet, per generationem, in qua Deus Pater communicavit totum esse suum Filio, et per summam liberalitatem, cum sit summe liberalis, qua communicavit esse suum totum similiter Spiritui sancto. Cum vero nulla res se ipsam generet, aut donet, sequitur de necessitate quod distincti sunt distinctione [15.^v] quadam, generans et generatus et donum amborum. Et cum tam generatus quam donum acceperit perfectam et integram divinitatis essen-
- 40 tiam emanando, eo quod deitas indivisibilis est, est tam generans quam generatus quam donum perfectum Deus. Est igitur in Deo una essentia sub distinctione trium.

Quarta ratio

- Quarta ratio talis est. Nullus sapiens ambigit, quin in Deo sit potentia, sapientia et voluntas, et sic reperitur aliquo modo trinitas in Deo. Et quamvis hec tria unum sint in essentia divina.
- 45 Tamen est inter ea differentia quedam in ratione. Refertur, enim aliquid ad unum, quod non refertur ad aliud. Verbi gratia: Refertur ad potentiam, quod non refertur ad voluntatem. Nam Deus potest mundum subvertere in momento, non tamen vult quod probatur per hoc, quod non eum subvertit. Et sic aliquid refertur ad potentiam, quod non refertur ad voluntatem.
- Item, scit Deus peccata, non tamen potest peccare. Et sic aliquid refertur ad sapientiam quod
- 50 non refertur ad potentiam. Item, scit Deus mala, id est, peccata, que sunt privationes boni non

(1) *Diu dñi., però ha de dir mñdi., çò es, mundi.*
 (2) *Diu sic, però ha de dir sí.*
 (3) *Hi ha Deus puntuat.*

tamen vult, id est, non approbat ea cum sit optimus, eo quod quicumque vult vel approbat malum, est et ipse malus; et sic aliquid refertur ad sapientiam, quod non refertur ad voluntatem. Et per ista invenitur in Deo trinitas quoquo modo.

Hanc autem trinitatem non negaverunt philosophi. Cognoverunt, enim, potentiam Dei per magnitudinem creaturarum, et sapientiam per dispositionem [16] et ordinem earundem, et boni- 5
tatem per earundem utilitatem. Attamen eorum noticia non fuit secundum proprietates perso-
nales, que sunt in ipsis personis distincte, sed secundum ea, que ipsis personis appropriantur,
que sunt communia cuilibet persone. Nam quelibet trium personarum est sapiens, potens, et vo-
lens, et ipsarum trium personarum una est potentia, sapientia et voluntas, sive bonitas. Est tamen
appropriata potentia Patri, sapientia Filio, voluntas, sive bonitas, Spiritui sancto. Et huius simile 10
ostenditur in anima rationali. Primo enim potentia, secundo scientia, tercio voluntas. Primo enim
habet homo potentiam sciendi, deinde scit, et postea vult et amat, quod est sibi notum per
scientiam. Et sic inter hec tria, potentia est quidem prima et a nullo illorum trium. Et ab ipsa
potentia est sapientia, et a potentia et sapientia est voluntas, sive amor. Considerans igitur anima
rationalis et fidelis hec tria in se sic ordinata, ascendit quodammodo ad noticiam summe trinitatis, 15
et cognoscit in trinitate Patrem a nullo esse, sicut dicit fides catholica, per hoc quod invenit
in se potentiam, que non est a sapientia, vel voluntate. Sed ipsa potentia, ut dictum est, est prin-
cipium earum duarum, et ideo attribuit Patri potentiam. Cognoscit etiam Filium esse a Patre,
per hoc quod invenit in se sapientiam esse a potentia, et ideo attribuit Filio sapientiam. Cognos-
cit etiam Spiritum sanctum esse a Patre et Filio per hoc quod invenit in se voluntatem, sive amo- 20
rem, esse a potentia et sapientia. Et ideo attribuit voluntatem, sive amorem, Spiritui sancto.

Cum vero hec noticia trinitatis non sit nisi per appropriata personis tantum, recte [16 v.] supra
diximus, quod noticia philosophorum de Deo, scilicet, quod in Deo est potentia, sapientia et vo-
luntas, non fuit noticia ipsarum personarum distincte, sed noticia eorum, que ipsis personis
appropriantur. Noticia autem trinitatis, sicut crediderunt patriarche et prophete et apostoli, et 25
sicut credunt hodie christiani, que est secundum proprietates, que sunt in ipsis personis, distincte,
altiori modo intelligitur quam intellexerunt philosophi. Quem modum non possunt intelligere, nisi
illi, qui credunt et recipiunt legem et prophetas et novum testamentum, in quo clarius et mani-
festius declarata est trinitas, que est unus Deus, propriis nominibus personarum, que sunt pater
et Filius et Spiritus sanctus. Per quod patet quod, si aliquis de philosophis intellexit proprietates 30
personarum distincte, prout sunt in singulis personis, hoc videtur accepisse de dictis prophetarum,
qui precesserunt; sicut Mercurius philosophus, qui memoravit proprietates trium personarum,
cum dixit: Monas monadem genuit, et in se suum reflectit ardorem. Per hoc quod ait monas
genuit, notatur persona Patris; quoniam, qui gignit, Pater est. Per hoc quod ait genuit mona-
dem, notatur persona Filii; quoniam, qui ab alio gignitur, filius est. Per hoc vero quod ait, in se 35
suum reflectit ardorem, notatur persona Spiritus sancti, qui est ardor, id est amor utriusque.

Quinta ratio

Quinta ratio talis est. Quatuor sunt cause principales, scilicet, efficiens, formalis, sive exem-
plaris, finalis et materialis [17]. Efficiens est, que de nichilo, vel de materia, aliquid operatur.
Formalis, ad cuius exemplar facta sunt universa. Finalis, propter quam aliquid fit. Materialis, de 40
qua vel in qua aliquid fit. Tres autem cause istarum, scilicet, efficiens, formalis, sive exemplaris
et finalis in Deo reperiuntur. Unde Plato loquens de causa oppifice dixit, quod una res est causa
efficiens omnium et exemplaris et finalis. Causa omnium rerum efficiens est Deus; quia per se res
creat et facit. Formalis, sive exemplaris, quia res formatas indit et eas ipsis distinguit non ad exem-
plar extrinsecum, sed ad exemplar sue sapientie, sive artis. Finalis, quia, sicut dicit Salomon, 45
Prov. XVI: Universa propter semetipsum operatus est Dominus; non quia rebus indigeat, sed ut
per eas eius potentia, sapientia et bonitas ostendatur. Causa vero materialis Deo non convenit
aliquo modo.

Possunt autem predictae tres cause, que Deo conveniunt, refferri ad potentiam, sapientiam et
bonitatem. Nam causa efficiens refertur ad potentiam, quia per potentiam facit Deus et creat uni- 50
versa. Causa formalis, sive exemplaris, refertur ad sapientiam. Nam per sapientiam specificat
omnia et ordinat. Causa finalis refertur ad bonitatem. Nam per bonitatem suam Deus omnia in
esse conservat. Quia igitur hec ita sunt potentia, sapientia et bonitas, ad quas referuntur tres cause
predictae, ut predictum est, manifestant tres personas divinas, consequitur, ut secundum nume-
rum causarum, sit in Deo numerus personarum. 55

Sexta ratio

[17 v.] Sexta ratio talis est. Ponamus unum hominem esse episcopum, medicum et magistrum. Episcopus est homo. Medicus est homo. Magister est homo. Non tamen tres homines, sed unus homo, una natura, una essentia. Et ubicumque est unus trium, ibi sunt et reliqui duo. Et quicquid operatur unus trium, operantur et reliqui duo, excepto quod, attendere circa salutem animarum, appropriatur episcopo. Intendere vero circa salutem corporum, medico. Intendere autem circa instructionem ignorantium, magistro. Similiter dicimus et credimus, quod in Deo sunt tres persone, scilicet, Pater et Filius et Spiritus sanctus. Et quod Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deus; non tamen tres Dii, sed unus Deus, una natura, una essentia, simplicissima, indivisibilis. Et ubicumque est unus trium, ibi sunt et reliqui duo, cum sint omnes tres, una essentia simplicissima, ut dictum est. Item, quicquid operatur unus trium, operantur et reliqui duo. Simili modo, quecumque conveniunt nature, vel essentie divine, communia sunt personis, ut creare mundum, fundere imbres, operari miracula, et omnia hiis similia. Habent tamen persone quedam propria, quibus ad invicem distinguntur. Proprium quidem est Patris de sua substantia generare Filium. Et hoc non convenit nisi Patri. Proprium est Filio generari a Patre, et hoc non convenit nisi Filio. Proprium est Spiritui sancto procedere simul a Patre et Filio, et hoc solum convenit Spiritui sancto. Item, proprium est Patris procedere a nullo. Proprium vero Filii esse a Patre. Proprium vero Spiritus sancti a Patre et Filio simul procedere.

PROBATIO TRINITATIS PER SIMILITUDINES

20 Item per similitudines potest ostendi [18] quod res una potest esse trina et una. Unde Dionysius: Coniungantur tres candelæ. Tres candelæ sunt accense et lumen unum. Non est enim, qui sciat dividere in lumine illarum.

Item, a sole procedit lux et ab utroque calor. Et ista tria simul constituunt unum solem. Nec unum alterum precedit tempore, quia non fuit essentia solis aliquando sine lumine et calore. Et hoc trinitati divinarum personarum et eorum origini attestatur, quia ipse sunt essentialiter unus Deus. Unde dixit Macrobius philosophus: Plato solem de visibilibus simillimum Deo reperit, et, per eius similitudinem, viam sermoni ad comprehendendum aliquid de Deo patefecit.

Item, in igne est essentia ignis et lux et calor. Et ista tria sunt coeva, et in una substantia. Licet lux procedat ab igne, et calor ab utroque. Similiter Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt unus Deus, licet Filius procedat a Patre, Spiritus sanctus ab utroque. Et hanc similitudinem confirmavit Moyses Deuteronomii IIII. et Apostolus [ad] Hebræos XII. dicens: Deus noster ignis consumens est.

Vermutamen iste similitudines non sunt perfecte; cum res iste sint temporales, Deus autem eternus. Et ideo dicit Augustinus: Quid possumus in creatura invenire coeternum, cum non inveniamus in ea eternum? Sufficit (1) ad similitudinem inveniamus coevum. Splendor est de igne, et tamen splendor et ignis coeva sunt. Similiter ymago virgulti et ipsum virgultum natum super aquam coeva sunt. Da michi ignem sine splendore, et credo [18 v.] Filium fuisse sine Patre (2). Quod vero similitudines inducuntur ad probandam Trinitatem, nulli videatur incongruum, cum et sancti hoc faciant. Et in Alcorano, in quo Deus loquens, secundum credulitatem sarracenorum, inducit similitudines hominibus ut ipsum intelligant. Unde dicit in c. *Luminis*, quod Deus est lumen celorum et terre, et similitudo luminis eius sicut lampas olei incensa lumine. Et subiungit dicens: Inducit Deus exempla hominibus. Item in c. *Abraam*: Dicit Deus, secundum credulitatem eorum. Inducit Deus similitudines hominibus ad hoc, ut recondentur, et modus loquendi per similitudines est multum usitatus in Alcorano. Non igitur miretur aliquis si de Deo per similitudines loquimur, quia Deum, qui est causa efficiens omnium rerum, ut supra ostensum est, non possumus cognoscere in presenti prout est, nisi per causata ab ipso, que sunt effectus eius, in quibus apparet vestigium eius, et similitudo quoquo modo. Propter quod dicit Apostolus, [ad] Rom. I.: Invisibilia Dei a creatura per ea, que facta sunt, intellecta conspiciuntur. Sempiterna quoque virtus

(1) Segueix *ut* inutilisat ab punts a sota.

(2) Ja no hi ha més tinta roja en el text. Manquen, donchs, els senyals d'apart, que havien d'esser rojos, restant els buits pera posarlos. Manquen també els títols rojos desde [18 v.].

eius et divinitas. De multis autem rationibus et similitudinibus, quas plures de Deo scripserunt, hec breviter ad instructionem fidelium sufficiant.

Ostensa igitur unitate divine essentie et trinitate divinarum personarum per auctoritates sacram scripturarum, et per rationes et similitudines, ad expositionem simboli ⁽¹⁾, exprimitur unitas divine essentie et [19] trinitas personarum, redeamus. Sequitur siquidem de persona Patris: Credo 5 in Deum Patrem. Notandum autem quod aliquando Deus dicitur Pater relative ad Filium, et aliquando tota trinitas dicitur Pater in respectu ad creaturas. Cum autem dicitur Pater relative ad Filium, distinctio exprimitur personarum. Hoc modo accipitur Matthei XI. f. et Luce. X. d. ubi loquitur Filius. Omnia michi tradita sunt a Patre meo. Et nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius et, cui voluerit Filius revelare. Item, in Evangelio Johannis XVI.: 10 Omnia, quecumque habet Pater, mea sunt. Item Johannis XIII. c.: Si quis diligit me, sermonem meum servabit et Pater meus diliget eum. Item, II^a [ad] Cor. I. a.: Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jhesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Item, Petrus in I^a epistola I. a.: Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jhesu Christi, qui secundum magnam misericordiam suam regeneravit nos in spem vivam. 15 Super hoc sunt multe auctoritates in novo testamento, quas longum esset ponere. In vetere quoque testamento idem probatur. Unde David propheta in persona Filii dicit de Patre. Dominus dixit ad me, scilicet, Pater: Filius meus es tu. Ego hodie genui te. De cuius generatione idem dicit in Psalmo CIX.: Ex utero ante luciferum genui te. Verba sunt Patris ad Filium. Ante luciferum Filius dicitur genitus, quia eius generatio est eterna, sicut dicit Micheas propheta V.: Et 20 egressus eius ad inicio a diebus eternitatis. Productio luciferi et omnis creature est temporalis. Ex utero dicit, id est, ex secreto. Et loquitur per similitudines; quia, sicut quod est in utero, est secretum, ita generatio Filii est secreta, et occulta, Ysaye LIII.: Generationem eius, quis enarravit? Item Salomon, Prov. XXX. [19 v.] b.: Quis suscitavit omnes terminos terre, quod est nomen eius et quod nomen Filii eius si nosti? Ille qui suscitavit omnes terminos terre, constat quod Deus 25 est, cuius nomen et Filii eius ambo propter suam immensitatem omnino nosci non possunt, sicut dicit Macrobius philosophus: Plato, cum de togaton, id est, Patre loqui esset animatus, dicere, qui sit, non est ausus; hoc solum de Deo sciens quod scire, quale sit, non possit ab homine. Item Trimegistus, id est, Magnus Hermes: Non espero totius magestatis effectorem omniumque patrem vel dominum, quamvis e multis nominibus composito, posse nuncupari nomine. Item Aristoteles 30 in libr. *de causis*: Causa prima superior est narratione, et non deficiunt lingue a narratione eius, nisi quia ipsa est super omnes causas, et nichil narratur, nisi per secundas causas, que illuminantur a lumine prime cause. Dicitur etiam aliunde tota trinitas Pater, respectu creaturarum; quia creature facte [sunt] ab ipso, non tamen de substantia sua, secundum quod dictum est supra in tractatu de trinitate. Unde de hoc Moyses loquens populo Israel, Deuter XXXI ⁽²⁾ dicit: Numquid non 35 ipse est Pater tuus, qui posuit te, et fecit, et creavit te [?]. Item Job. XXXVIII: Quis est pluvie Pater, et quis genuit stillas roris? Item Ysay. LXIII. e.: Et nunc, Domine Pater noster es tu, nos vero lutum. Item Jherem. XXXI. b.: Factus sum Israeli Pater. Item Malach. I.: Si ego Pater, ubi est honor meus? Item Matth. VI. b., Luc. VI. a.: Pater noster, qui es in celis.

Sequitur omnipotentem. Quod autem Deus sit omnipotens probatur. Gen. XVII. a., ubi 40 Deus dixit ad Abraam: Ego Deus omnipotens, ambula coram [20] me et esto perfectus. Item, dixit Jacob filiis suis profecturis in Egiptum: Ite ad virum terre, Deus autem omnipotens faciat eum vobis placabilem. Item Exodi XV. a.: Dominus, quasi vir pugnatur, omnipotens nomen eius. Item, in novo testamento Johannes, in Apoc. III. f., audivit quatuor animalia dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Omnipotens. Item, in eodem XV. d.: Magna et mirabilia sunt 45 opera tua, Domine Deus Omnipotens. Attenditur autem Dei omnipotentia in quatuor.

Primo in universalitate, quia potest omnia, potest enim quecumque vult facere. Unde in Psalmo CXXXIII.: Omnia quecumque voluit, Dominus fecit in celo et in terra, in mari, et in omnibus abyssis.

Secundo attenditur in remotione cuiuslibet auxilii in hoc, quod ad agendum aliquid nullo indiget; quia se ipso sufficiens est. Unde Ysay. XL. c.: Quis adjuvit Spiritum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Item, Job XXVI.: Cuius adiutor es? Numquid imbecillis et sustentas brachium eius, qui non es fortis?

Tercio in remotione coactionis extrinsece, non enim ab aliquo potest cogi.

(1) Manca, ubi, o be, in quo.

(2) Es el XXXII. v. 6 de la Vulgata.

Quarto in remotione omnis prohibitionis et impedimenti. A nullo enim prohiberi, vel impediri potest. Unde, Job. IX., dicit idem Job de Deo: Sapiens corde est et fortis robore, quis restitit ei et pacem habuit? Et infra e.: Quis potest ei dicere cur ita facis? Dominus, cuius ire nemo potest resistere. Item, Salomon Prov. XXVI. g. ⁽¹⁾: Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum.

Potest ergo Deus omnia, licet intellectus noster hoc non possit apprehendere. Unde dicit Augustinus: Demus Deo aliquid posse, quod nos profiteamur non posse intelligere. Item, Salomon in Ecclesiaste VIII. f.: Est homo qui [20 v.] diebus ac noctibus somnum oculis non capit et intellexi, quod omnium operum Domini nullam possit homo invenire rationem eorum, que fiunt sub sole; et quanto plus laboraverit ad querendum, tanto minus inveniatur; etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire. Item, Apostolus ad Ephes. III. g.: Ei autem, qui potest omnia facere superabundanter, quam petimus, vel intelligimus, secundum virtutem, que operatur in nobis, ipsi gloria. Hoc etiam testatur philosophus Aristoteles in libr. *de speclis*, dicens: Potens est omnipotens artifex talia machinare, que nec oculus, nec ratio nostra valet considerare. Idem in libr. *de*
15 *causis*: Prima rerum causa est supra naturam, et supra animam, et supra intelligentiam.

Quod autem dicitur ab aliquibus, Deus non potest peccare; ergo non potest omnia; non est obiectio, quia posse peccare non est posse, sed potius deficere. Unde potest omnia, que posse est possibile, sed non illa que posse non est possibile, sed defectus. Similiter si dicatur, non potest currere et similia; ergo non est omnipotens; non valet. Isti enim actus sunt diminuti, et notant defectum; quia cursus est secundum mutationem loci ad locum. Unde cum Deus sit ubique, et omnia comprehendat, non indiget currere. Non enim habet, quo currat, qui ubique et omnibus adest. Potentia igitur currendi et consimilium, que est in creatura, potius defectum importat, quam perfectionem. Ideo enim habet ⁽²⁾ posse currere, quia non potest in diversis locis simul et semel esse. Et idem dicimus de similibus. Sicut posse comedere et similia, quorum actus determinant corporalia instrumenta, et ideo notant defectum et diminutionem potentie; quia sine ipsis instrumentis huius actiones non possunt expleri. Cum itaque tales actus sint diminuti, [21] non decent divinam omnipotentiam, que omnia, que decent eam, potest libere et sine impedimento et instrumento facere.

Sequitur creatorem celi et terre, id est, visibilium et invisibilium creaturarum. Per celum enim
30 intelligitur continens et contentum id est, celum suppreum, quod empireum dicitur, et angelica natura, que est invisibilis. Ipsum quippe celum empireum locus est proprius et determinatus omnium angelorum et spirituum beatorum. Per terram intelliguntur visibilia omnia, scilicet, corporalia, tam superiora, quam inferiora. Quorum inferiorum principia sunt quatuor elementa. Et sic Deus ostenditur creator visibilium et invisibilium. Unde Apostolus [ad] Col. I. d.: In ipso, id
35 est, in Christo condita sunt universa, in celo et in terra, visibilia et invisibilia. De hoc etiam Moyses, Gen. I.: In principio creavit Deus celum et terram. Creare autem est de non esse, vel de nichilo, aliquid in esse, producere. Et hoc soli Deo convenit, cum hoc sit infinite potentie. Facere vero est aliquid operari de materia; unde et homo et angelus dicitur aliquid facere, sed non creare; Deo vero et creare et facere convenit. Item, Job. XII.: Quis ignorat quod hec omnia manus Domini fecerit [?]. Item, David in Psalm. CXLV.: Beatus, cuius Deus Jacob adiutor eius, spes eius
40 in Domino Deo ipsius, qui fecit celum et terram, mare et omnia, que in eis sunt. Item, Salomon in Eccles. XI. d.: Quomodo ignoras, que sit via spiritus et qua ratione compungantur ossa in ventre pregnantis; sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium. Item, Johann. I.: Omnia per ipsum sunt. Idem in Apoc. XIII.: Adorate eum, qui fecit celum et terram, mare et omnia, que
45 in eis sunt. Et ita per istas auctoritates ostenditur quod Deus est creator et fabricator omnium. Item, Dominus in Evangelio, loquens de tempore Antechristi, [21 v.] dicit, Matthei XIII. d.: Erunt tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creature, quam condidit Deus usque nunc. Ubi expresse dicitur quod Deus creaturam condidit, non angeli, ut aliqui falso dixerunt, et quod ipsa creatura initium habuit, contra illos, qui dicunt quod mundus est ab eterno; quod non est intelli-
50 gibile, scilicet, ut aliquid sit creatum et eternum. Eternum enim de sua ratione caret principio. Creatum vero quodlibet de sua ratione principium sumpsit. Que duo, propter sui oppositionem, eidem convenire non possunt. Cum igitur mundus cum omnibus suis contentis principium sumpserit, et idcirco vere contineatur sub nomine creature, impossibile est ipsum ab eterno fuisse. Sed quoniam eorum que sumpserunt principium, non potest esse mensura durationis eternitatis

(1) Es el XXI. v. 30.

(2) Non, punctuat o inutilisat.

propter repugnantiam iam dictam, concreatum est eis tempus, quod est mensura omnium mutabilium rerum.

Ceterum si mundus ab eterno fuisset, verisimile est quod illi qui gesta antiqua scripserunt, scripsissent utique vel ab aliis scripta memorassent gesta vel facta, que a multis milibus annorum in mundo contigerunt. Sed nos non invenimus aliquod scriptum, in quo memoria sit de aliis 5 antiquitatibus, nisi de hiis tantum, que a VI milibus annorum et CCCCLVI annorum contigerunt. In quorum annorum principio mundus legitur incepisse, sicut scripsit Moyses in principio Genesis, per quod videtur quod si aliquid preter Deum ante id tempus fuisset, Moyses vel aliquis de ystoriographis in scriptis suis memoriam ⁽¹⁾ posuissent. Sed quia nulla memoria de hoc in aliquo scripto gestorum antiquorum invenitur, videtur quod ⁽²⁾ mundus principium habuit, sicut sacre 10 confirmant scripture.

Et licet [22] dixerimus et ostenderimus Deum esse factorem et auctorem omnium rerum, non tamen dicimus eum auctorem peccati. Peccatum enim nichil est, sicut dicitur Johannis I.: Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nichil. Exponit Augustinus, id est, peccatum. Dicit enim idem Augustinus: Peccatum nichil est, et nichil sunt homines cum peccant. Dicitur 15 autem peccatum nichil esse, quia est privatio boni, quod debet inesse. Privatio autem, eo quod purus est defectus, nichil est, et ita peccatum nichil est. Exemplum huius est in claudicatione. Si enim queratur quid est claudicatio, nichil aliud est nisi defectus virtutis, que debet inesse tibie, ad ambulandum. Idem est etiam in cecitate, que nichil aliud est nisi defectus virtutis, que debet esse in instrumento visus ad videndum. Sic loquitur Augustinus in libr. de *originali peccato*, di- 20 cens: Sicut in iustitia non est aliud quam absentia debite iustitie, ita malum non est aliud quam absentia debiti boni, que nulla essentia est.

Quamvis autem dixerimus peccatum nichil esse, non tamen dicimus subiectum peccati nichil esse, sed aliquid. Sicut cecitas quidem nichil est ut prediximus, oculus tamen cecus aliquid est. Sic etiam dicimus maliciam peccati nichil esse, opus autem peccati non negamus aliquid esse. 25 Malum enim non accipit rationem et intentionem suam ex parte subiecti, quod relinquit, sed potius ex parte habitus, quo privat id est, bonitatis et rectitudinis.

Sed quomodo, si peccatum nichil est, potest bonum auferre vel corrumpere? Augustinus hoc ostendit in libr. de *natura boni*, dicens: Abstinerere a cibo non est aliqua substantia, tamen substantia corporis, si omnino abstinenceatur a cibo, languescit et frangitur. Sic peccatum non est substantia, 30 eo tamen natura anime corrumpitur, quantum ad bonum esse, non quantum ad esse naturale, quia a bono ad quod [22 v.] a Deo creata est, per ipsum avertitur.

Item si obiciatur, tu dicis quod peccatum nichil est; sed homo damnatur pro peccato; ergo damnatur pro nichilo. Concedimus quod Deus pro eo quod non invenit in natura bonum, quod invenire debet, punit eam; sicut aliquis punitur quia deest ei potentia solvendi quod debet, et 35 ita punitur pro carentia eius quod debet habere et non habet. Unde dicitur in Evangelio Matthei V. c., per simile: Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem. Hoc dicitur ei, cui deest potentia satisfaciendi, quia in inferno nulla est satisfactio pro peccatis. Puniuntur etiam mali, quia honorem debitum Deo non exhibuerunt quando potuerunt.

SECUNDUS ARTICULUS SIMBOLI (3)

40

Secundus articulus simboli est: Et in Jhesum Christum Filium eius unicum Dominum nostrum. Et est sensus: Credo quod Jhesus Christus Dominus noster est unicus filius Dei. Et in hoc quod dicitur Filius Dei insinuatur quod ipse sit Deus. Sicut enim filius hominis homo est, sic filius Dei Deus est. Unde dicit Augustinus in libr. de *simbolo*: Quando audies Dei Filium, agnosce Deum. Si verus est Filius, hoc est quod Pater. Si Deus Pater, Deus Filius. Dicto ergo de Patre quod est 45 Deus omnipotens, creator; sequitur Filium esse Deum omnipotentem, creatorem.

Quod autem Deus habeat Filium ostensum est per rationes supra in tractatu de trinitate; nunc vero hoc ipsum etiam per auctoritates veteris et novi testamenti ostendemus.

Probatum ergo hoc per David prophetam primo, qui introducit Filium loquentem Patri, et dicentem: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te, id est, eternaliter. De cuius 50 generatione dicit Pater in Psalmo CIX.: Ex utero ante Luciferum genui te. Quid est ante Lucife-

(1) El text deia primer *memorassent*, però està esmenat.(2) Hi ha una *i* ab un punt a sota.

(3) Lletra roja com abans. N'hi torna a haver en [22 v.] y [23].

rum genui te nisi ante quam primus angelus esset creatus, qui est prima [23] creaturarum? Unde cum nichil precedat angelis, nisi eternitas, ostenditur quod Dei Filius est ab eterno genitus, ex utero, id est, ex secreto Patris. Et loquitur per similitudinem, quia sicut, quod est in utero secretum est; ita generatio Filii est secreta et occulta. Unde Isayas LIII.: Generationem eius quis enarravit? Item in Psalm. LXXXVIII idem David introducit Patrem loquentem de Filio, et dicit: Ponam in mari manum eius, et in fluminibus dexteram eius. Ipse invocabit me, Pater meus es tu. Hoc quod dicit ponam in mari manum eius et in fluminibus dexteram eius exponitur in Psalmo LXXI ubi dicitur: Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum. Et infra: Benedicentur in ipso omnes tribus terre, omnes gentes magnificentibunt eum.

10 Quod de nullo alio quam de Christo intelligi potest, cum nullus alius nisi Christus fuerit dominatus a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terre. Nec in aliquo alio quam in Christo benedicte sint omnes tribus terre, neque omnes gentes magnificent aliquem nisi Christum. Item Salomon inducit Sapientiam, Prov. IX., (1) sic loquentem: Dominus possedit me ab initio viarum suarum, ante quam quicquam faceret a principio. Ab eterno ordinata sum, ante-

15 quam terra fieret. Necdum erant abissi et ego iam concepta eram. Necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes gravi mole constiterant. Ante colles ego parturiebar. Et infra ostendens se omnia fecisse cum Deo, dicit: Quando appendebat fundamenta terre cum eo eram cuncta componens. Ecce hiis verbis ostendit Salomon Sapientiam esse a Deo genitam, quam nos Filium Dei nominamus et credimus. Item, idem Salomon Proverb. XXX. b.: Quis suscitavit omnes terminos terre? Quod est nomen eius, et quod nomen filii eius si nosti? Per hoc habetur quod Deus qui terminos terre [23 v.] solus suscitavit, Filium habet. Item, Ysay. prophet. LXVI. c., dicit Dominus: Numquid ego qui alios parere facio, non pariam, dicit Dominus? Numquid ego, qui ceteris generationem tribuo, sterilis ero, dicit Dominus? quod dicit non. Item, Dan. III. g., cum Nabuchodonosor rex Babilonis fecisset mitti in fornacem tres pueros, quia noluerunt statuam auream

25 adorare, postea aspiciens in fornacem ait: Ecce video quatuor viros solutos et ambulantes in medio ignis et nichil corruptionis in eis est. Et species quarti similis filio Dei. Ecce hic gentili revelatum est quod habeat Deus Filium. Item in novo testamento in multis locis probatur quod ipse Christus est Filius Dei. Unde dixit Gabriel angelus ad Mariam virginem, Luce. I.: Hic erit magnus et Filius Altissimi vocabitur. Et infra: Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Item Matth. III. g., Marc. I., Luce. III., Christo baptizato facta est vox super eum de celis dicens: Hic est Filius meus dilectus in quo michi complacuit (sic). Hec eadem vox facta est super eum similiter quando transfiguratus est in monte coram apostolis suis Petro, Jacobo et Johanne, et facies eius resplenduit sicut sol, et vestimenta eius facta sunt sicut nix, sicut legitur in Evangelio Matthei XVII, Marci X, Luce. IX. Johannes etiam Bapista ipsum esse Dei Filium testificatus est dicens, Johannis I.: Ego et vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei. Item in eodem III. g.: Pater diligit Filium et omnia dedit in manu eius. Qui credit in Filium habet vitam eternam, qui autem incredulus est Filio, non videvit vitam eternam, sed ira Dei manet super eum. Item Matthei XVI., Petrus confessus est dicens: Tu est Christus Filius Dei vivi. Item Johannis IX., Christus dicit [24] se esse Filium Dei. Unde dixit ceco nato, quem illuminaverat:

40 Tu credis in Filium Dei? Respondit ille et dixit: Quis est, Domine, ut credam in eum? Et dixit ei Jesus: Et vidisti eum, et, qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo, Domine. Item, Johannis III., loquens de se ipso dicit: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam eternam. Item Johannis V. c.: Pater meus usque modo operatur et ego operor. Operatur autem Filius cum Patre, gubernando mundum, sustentando res ne deficient, renovando anno quolibet plantas, propagando homines et animalia, et similia. Etiam operatur cum Patre creando animas, et iustificando ipsas et resuscitando mortuos, et alia miracula operando, que omnia Filius cum Patre operatur. Item in eodem capite dicit: Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificat, sic et Filius, quos vult, vivificat. Et in eodem capite sunt multa de hoc. Item Johann. VI.: Hec est voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt

50 Filium et credit in eum habeat vitam eternam. Non solum autem prophetis et apostolis revelatum est, quod Deus habet Filium, sed etiam aliquibus de sapientibus gentilium. Unde Mercurius ethiops, qui fuit circa tempus Moysi, qui et Hermes, qui et Trimegistus, dixit in libro qui *logos tileos*, id est, verbum perfectum: Dominus et omnium sanctorum deorum secundum fecit dominum, quoniam hunc fecit primum, et solum et verum, bonus ei visus est et plenissimus omnium

55 bonorum et beatus est et valde dilexit eum, tanquam unigenitum suum. Hic est filius Dei bene-

(1) Es el VIII de la Vulgata.

dicti. Ecce quem prius sanctum dixit tropo loquendi, postea unigenitum et filium Dei benedicti appellavit. Quod dicit sanctorum deorum, [24 v.] intelligitur angelorum, qui dicuntur dii, non natura, sed assimilatione. Sicut etiam dicitur in Psalmo LXXXI. de hominibus qui ad imaginem Dei facti sunt: Ego dixi, dii estis et filii excelsi omnes. Item Augustinus in libr. X *de Civitate Dei*, introduxit testimonium Porfirii platonici, qui ait: Deum Patrem et Deum Filium, quem intellectum 5 vocant.

Item, quod ipse Dominus Jhesus Christus sit Deus ostenditur per obedientiam creaturarum, que eius obediebant imperio. Unde de ventis et mari legitur, quod obedierint ei. Matth. VIII, Marc. III, Luce. VIII, cum esset cum discipulis in navicula et esset tempestas magna, surgens imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna. Porro homines mirati sunt dicentes: 10 Qualis est hic quia venti et mare obediunt ei. Item mare calcabile se ei prebuit, ut super illud ambularet, sicut super terram. Unde Matth. XIII.: Navicula, scilicet, in qua erant discipuli eius in medio mari iactabatur fluctibus. Erat enim eis ventus contrarius. Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans supra mare. Et videntes eum super mare ambulantem turbati sunt dicentes: Quia fantasma est, et pre timore clamaverunt. Statimque Jhesus loquutus est eis dicens: Ha- 15 bete fiduciam, ego sum, noli timere. Et non solum hoc, sed et Petro apostolo, mare calcabile prebuit. Unde sequitur in Evangelio: Respondens Petrus dixit: Domine, si tu es, iube me venire ad te super aquas. At ipse ait: Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam ut veniret ad Jhesum. Videns vero ventum [25] validum timuit, et cum cepisset mergi clamavit dicens: Domine, salvum me fac. Et continuo Jhesus extendens manum, apprehendit eum et ait illi: 20 Modice fidei, quare dubitasti [?]. Et cum ascendisset in navim, cessavit ventus. Qui autem in navicula erant venerunt ad eum dicentes: Vere Filius Dei es. Item (non) ⁽¹⁾ panis obedivit ei quando V panes multiplicavit et ex eis pavit V millium hominum, et remanserunt XII cophini de reliquiis. Jo. VI, Matth. XIII, Marc. VI, Luce. IX. Simile huic fecit quando VII panes multiplicavit, et de eis saciavit IIII milia hominum, preter parvulos et mulieres, et de reliquiis remanserunt VII 25 sporte plene, Matth. XV. g., Marc. VIII. a. Item, ostenditur quod ipse erat Deus in miraculorum operatione, propria virtute et auctoritate, sicut patet in curatione leprosi, Matth. VIII ubi dixit ei leprosus: Domine, si vis potes me mundare. Et ait: Volo mundare. Et confestim mundata est lepra eius. Hoc idem patet in resuscitatione adolescentis, qui ferebatur ad sepeliendum, Luce VII b, quem extra portam civitatis suscitavit, dicens: Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat 30 mortuus, et cepit loqui. Patet etiam hoc idem in resuscitatione Lazari, quem iam IIII.^{or} dies habentem in monumento clamavit voce magna dicens: Lazare, veni foras. Et statim prodiiit vivus ad vocem eius, sicut legitur in Evangelio Johann. XI. Hoc idem similiter patet in resuscitatione puelle mortue, quam in domo coram patre et matre ipsius [25 v.] puelle et coram apostolis suis Petro, Jacobo et Joanne suscitavit dicens: Puella, tibi dico, surge. Et statim surrexit viva, sicut 35 legitur Marc. V, et Luca VIII. Patet deinde hoc in aliis multis, que longum esset enumerare, in quibus sicut et in predictis ipse modus dominandi et imperandi potestatem ipsius et auctoritatem insinuat. Unde ipsemet hoc ostendit per opera miraculosa, quando iudeis postulantibus, ut diceret eis palam si ipse esset Christus, respondit, sicut sequitur in Evangelio Joannis X.: Opera, que ego facio in nomine Patris mei, ipsa testimonium perhibent de me. Et infra: si non facio opera Pa- 40 tris mei, nolite credere. Si autem facio, et si michi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis quia ego in Patre et Pater in me est. Item eiusdem Joannis XIII.: Verba que ego loquor vobis, a me ipso non loquor, Pater autem in me manens, ipse facit opera. Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite. Diximus autem quod Christus propria virtute et auctoritate fecit miracula, quia in suis miraculis nullius 45 adiutorium invocavit. Tamen aliquando Patrem, qui cum ipso et Spiritu sancto, secundum divinam naturam, una est essentia, sicut supra ostendimus, sed quod ipse erat hoc invocavit. Alii autem omnes sancti, qui aliquando miracula operati sunt, in Christi nomine et invocatione perfecterunt. Item probatur quod ipse est Deus in cogitationum cognitione. Unde legitur Matthei IX., Marc. II., Luc. V, quod cum ipse Dominus Jhesus diceret cuidam paralitico: Remittuntur tibi 50 peccata, ceperunt pharisei cogitare intra se dicentes: Hic blasfemat. Et cum vidisset [26] Jhesus cogitationes eorum dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Et hoc, scilicet, scire cogitationes hominum est proprium solius Dei. Unde Jheremias XVII.: Profundum est cor hominis et inscrutabile; quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda et probans renes. De hoc dicit Salomon in Proverbiis XXV. a.: Celum sursum et terra deorsum, et cor regum inscrutabile. Idem 55

(1) Aquest non sopra.

Salomon III., Regum VIII. d. loquens Deo dixit in oratione: Tu solus nostri corda hominum. Item probatur quod erat Dominus in peccatorum remissione, propria auctoritate. Unde ait predicto paralitico: Remittuntur tibi peccata tua. Quod ut ostenderet se posse, dixit phariseis cogitantibus quod blasphemabat: Quid est facilius? Dicere dimittuntur tibi peccata tua an dicere
5 surge et ambula? Ut sciates autem quod Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralitico: Surge, tolle lectum tuum et vade in domum tuam. Et surrexit et ambulavit in domum suam. Et quod remittere peccata sit proprium solius Dei ostenditur Ysay. XLIII. g., ubi Deus dicit: Ego sum qui deleo iniquitatem tuam propter me. Item ostendit se esse Deum in passione, quando contra naturam hominis cum magna voce emisit spiritum,
10 Matth. XXVII., Marc. XV.; cum alii homines emittant spiritum cum defectu et debilitate. Unde in Evangelio Marc. XV, videns centurio qui ex adverso stabat, quia sic clamans expirasset, ait: Vere hic homo filius Dei erat. Luc. XXIII idem refert.

Item ostenditur esse Deus, per hoc quod in passione sua elementa sunt conturbata; quia sol passus est eclipsim contra naturam, cum luna esset tunc XV. Nam eclipsis solis qui fit secundum
15 cursum nature, nunquam [26 v.] contingit nisi in XXX luna vel XXIX; unde legitur in ystoriis, quod cum vigeret tunc Athenis studium, et inquisissent philosophi causam illius eclipsis, nec invenissent, ad hoc inducti sunt, ut dicerent quod Deus nature patiebatur. Et tunc fecerunt ei aram et scripserunt desuper titulum: Ignoto Deo; id est hec ara dedicata est ignoto Deo. Et cum vellent homines offerre sacrificia illi ignoto Deo, dixerunt philosophi: Bonorum nostrorum non eget, sed
20 facietis genuflexiones ante aram eius, et supplicabitis ei; quia non querit oblationes peccorum, sed devotionem animorum. Inde preteriens Paulus apostolus, vidit aram illam, et inquisita et inventa causa super scripcionis illius, ait: Hunc Deum ignotum, cui hanc aram consecratis, ego annuncio vobis. Hic est Deus qui fecit mundum, et omnia, que in eo sunt, in quo vivimus, movemur et sumus. Asserebat etiam Paulus ipsum mortuum fuisse et resurrexisse, et ascendisse in
25 celum et in fine orbem iudicaturum. Tunc multi adherentes Paulo, crediderunt. Inter quos fuit Dyonisius ille magnus philosophus, qui quamvis crederet, non tamen nisi post longam disputationem, quam cum Paulo habuit, confessus est se credere. Que disputatio dum inter eos esset, forte transit cecus per viam coram eis, et statim ait Dyonisius Paulo: Si dixeris huic ceco in nomine Dei tui vide, et si viderit, ego statim credam. Sed ne utaris magicis verbis, quia forte nosti
30 verba, que habent huius efficaciam. Ego prescribam tibi formam verborum. Hanc, inquit, formam verborum [27] dices: In nomine Jhesu nati de virgine, crucifixi, mortui, qui resurrexit et ascendit in celum, vide. Et, ut omnis tolleretur suspicio, precepit Paulus Dyonisio ut ipse (1) eadem verba proferret. Et in eadem forma verborum dixit Dyonisius ceco, ut videret. Et statim vidit, et tunc concessus est Dyonisius se credere. Item in Christi passione aer obscuratus est, terra tremuit
35 et petre scise sunt et velum templi a summo usque deorsum et monumenta aperta sunt; Matth. XVIII (2). Unde, Matth. eiusdem, centurio et qui cum eo erant custodientes Jhesum (3) viso terremoto et iis que fiebant, timuerunt valde dicentes: vere Filius Dei erat iste.

Item ostenditur esse Deus in resurrectione, quia propria virtute surrexit, cum sit communis animorum conceptio quod nullus mortuus potest semetipsum resuscitare. Et hoc est quod ipse dixit ante passionem, Joannis X. c.: Nemo tollit a me animam meam, sed ego pono eam a me ipso, potestatem habeo ponendi animam meam et potestatem habeo iterum sumendi eam.

Item ostenditur esse Deus per hoc, quod propria virtute ascendit ad celos, sicut legitur in Evangelio Matthei ultimo et Luce ultimo, quod non est possibile alicui homini.

Item ostenditur esse Deus per hoc, quod misit Spiritum Sanctum apostolis, qui eis dedit noticiam omnium linguarum, et scientiam Scripturarum, et fortitudinem insuperabilem. Unde non
45 timuerunt predicare verbum eius regibus, et principibus, et sapientibus, et insipientibus. Nec timuerunt mori pro fide eius et amore. Et hoc patet in omnibus actibus apostolorum et in gestis eorum. Ecce os [27 v.] tensum est per ea, que dicta sunt, quod Christus sit Deus et Dei Filius.

Sequitur unicum, et est sensus: Credo Dei Filium esse unicum, id est unum solum Dei Filium
50 naturalem, de Patre genitum eternaliter. Et per hoc ostenditur differentia inter ipsum et sanctos qui sunt multi filii Dei, non per naturam sed per adoptionem; sicut dicitur in Evangelio Joannis I.: Dedit eis Pater filios Dei fieri, hiis qui credunt in nomine eius. Et in prima Epistola eiusdem III.: Karissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus, etc.

Sequitur: Dominum nostrum. Dicitur autem Christus Dominus noster duplici ratione: iure

(1) Segueix diceret puntuat.

(2) Es el XXVII, 45-54.

(3) Aquestes dos paraules anteriors, malgrat esser en la Bíblia, van puntuades.

creationis et iure redemptionis. Sed, si quis querat quare Dominus appropriatur Filio, non Patri nec Spiritui sancto, respondendum quod Dominus equaliter convenit Patri et Filio et Spiritui sancto, sed in simbolo specialiter dicitur Dominus Filius, ut non solum in quantum Deus, sed etiam in quantum homo credatur Dominus universe creature. Unde ipse dicit in fine Matth.: Data est michi omnis potestas in celo et in terra. Michi dicit in quantum homo, quia in quantum Deus 5 ab eterno habuit eandem potentiam cum Patre, et ab inicio creature ante hominis susceptionem, idem rerum dominium habuit cum Patre et Spiritu sancto. Item in Psalmo: Omnia subiecisti sub pedibus eius, ut, scilicet, cum omnes adoret: sicut dicit Apostolus [ad] Philippenses II.: In nomine Jhesu omne genu flectatur celestium, terrestrium et infernorum. Celestium, id est, angelorum; terrestrium, id est, hominum; et infernorum, id est, demonum. Etenim tam angeli, quam 10 homines, quam demones, timebunt eius potentiam in die iudicii.

Dicitur etiam noster: quia participat naturam nostram quam sibi univit in unitatem persone. Similiter dicitur noster propter executionem redemptionis nostre, in [28] carne assumpta. Unde per hoc ostenditur quare univit sibi humanam naturam et factus est homo. Non quod humana (1) natura mutaretur in humanam (sic), vel humana in divinam, sed utraque permanente in sui natura, 15 facta est unio associatione naturarum, non commixtione. Et est aliquo modo simile, sicut spiritus humanus iungitur humano corpori, nec tamen spiritus efficitur corpus, nec corpus, spiritus; sed utrumque remanet in sui natura, licet ex hiis unitis efficiatur una persona.

TERCIUS ARTICULUS

Tercius articulus simboli est: Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine. De 20 Spiritu sancto, id est, operatione Spiritus sancti; quia Spiritus sanctus de purissimis partibus corporis beate Virginis Marie, scilicet, de sanguinibus eius purissimis, qui generationi carnis secundum naturam propinquissimi sunt, eo quod caro ex sanguine generatur, formavit corpus Domini nostri Jhesu Christi et in instanti perfecte formationis illius corporis animam rationalem ipsius Christi creavit, et formato corpori in utero beate Virginis Marie infundendo univit, et in eodem 25 instanti corpus idem anima rationali Verbo Dei univit; ut sic in eodem instanti esset Christus verus Deus propter Verbum Dei, et verus ac perfectus homo, propter animam rationalem corpori humano unitam. Et hec est conceptio Christi de Spiritu sancto facta. Quia enim hec humana operatione, vel etiam angelica, vel quacumque alia virtute creata fieri non potuerunt, divina virtute, id est, operatione Spiritus sancti facta sunt, sicut dicitur Matthei I.: Cum esset desponsata Mater Jhesu, 30 Maria, Joseph; antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. Et in eodem capite dixit angelus: Quod in ea natum est de Spiritu sancto est. De hoc prophetavit Jheremias propheta XXXI. d.: Novum faciet Dominus super terram: femina circumdavit virum, scilicet, in gremio [28 v.] uteri sui. Et dicitur hoc novum, quia alii homines non sunt in instanti conceptionis viri perfecti in corpore et anima, sicut fuit Christus. Aliter enim non esset hoc novum super terram 35 neque mirabile. Fuit autem Christus vir perfectus in instanti sue conceptionis, propter corporis sui perfectam organizationem, licet ipsum corpus esset parvissimum in specie hominis, et propter anime ipsius perfectionem in sapientia et gratia, quam habuit in instanti sue conceptionis. Unde dicit Gregorius: Iuxta hominis naturam proficiebat sapientia. Non quod ipse sapientior esset ex tempore, qui a prima conceptionis hora spiritu sapientie plenus erat, sed eandem, qua plenus erat, 40 sapientiam ceteris ex tempore paulatim demonstrabat. Hoc autem in nullo alio, preter Christum, unquam contigit aut continget.

Dicitur autem Spiritus sanctus specialiter operatus esse conceptionem Christi, cum tamen tota trinitas ipsam conceptionem operata sit. Indivisa enim sunt opera trinitatis; quia beneficium conceptionis Filii Dei de Virgine nulla merita promereri potuerunt; sed sola divina pietate et bonitate, 45 que Spiritu sancto appropriatur, Filius Dei conceptus de Virgine factus est homo pro redemptione et salute generis humani, sicut dicit Apostolus [ad] Titum II: (2) Apparuit benignitas et humanitas salvatoris nostri Dei, non ex operibus iustitie, que fecimus nos, sed secundum suam misericordiam. salvos nos fecit. Et in Psalmo LXXXIII.: Dominus dabit benignitatem, et terra nostra, id est, Virgo Maria, dabit fructum suum. Et Isaye XLV.: Rorate celi desuper et nubes pluant iustum, 50 aperiatur terra, id est, beata Virgo per fidem et consensum, et germinet Salvatorem. De quo ait angelus Gabriel, Matth. I.: Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum [29]. Ipse est de

(1) Equivocat: ha de ser divina.

(2) Es el III. 4.

quo dixit Dominus ad Abraam, XXII Gen.: Benedicentur in semine tuo omnes gentes. Christus enim de semine Abrae fuit secundum carnem. Unde Paulus apostolus exponens predictum verbum dictum, Abrae a Domino dicit, Galat. III.: Et semini tuo, qui est Christus. De quo etiam in Psalmo LXXI.: Benedicentur in ipso omnes tribus terre: omnes gentes magnificabunt eum. Quod de
 5 nullo alio intelligi potest nisi de Christo, sicut totus ille Psalmus ostendit. Item de adventu ipsius prophetavit Micheas propheta, eiusdem V.: Et tu Betleem Effrata parvulus es in milibus Iuda: ex te michi egredietur, qui sit dominatur in Israel, et egressus eius ab inicio a diebus eternitatis. Et infra: Magnificabitur usque ad fines terre. Per hoc quod dicit ex te michi egredietur, qui sit domi-
 10 natur in Israel, notatur ingressus eius in mundum per assumptam humanitatem: per hoc quod dicit, et egressus eius ab inicio a diebus eternitatis, notatur egressus eius eternus a Patre per generationem. Non enim egressus puri hominis est eternus, nec magnificatus est unquam purus homo usque ad fines terre. Item Aggeus propheta de adventu Christi dicit, II. c.: Hec dicit Dominus exercituum: Adhuc modicum et ego commovebo celum, et terram, et mare, et aridam, et movebo omnes gentes, et veniet desideratus cunctis gentibus. Quem propheta venturum prophetabat, Deus
 15 est. De quo Baruch, postquam loquutus est de operibus, que fecit Deus, dicit, III.: Hic est Deus noster, et non estimabitur alius ⁽¹⁾ adversus eum. Et infra: Post hec in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. Sic etiam dicit Johannes I. Verbum caro factum est, et habitabit in nobis. In [29 v.] adventu autem ius commovit Dominus celum mittendo angelos de celo sue incarnationis nuncios. Commovit terram, mittendo prophetas contemporaneos sue incarnationis, qui
 20 eius incarnationem expressius nunciarent, quam prophete, qui precesserant. De quibus fuit Elisabeth mater Johannis Bapteste, filii Zacharie, que cum esset pregnans de ipso Johanne, et venisset ad eam Maria mater Domini nostri Jhesu Christi, pregnans similiter de ipso Domino Jhesu, exclamavit Elisabeth et dixit: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc michi ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta est vox salutationis tue in auribus
 25 meis exultavit infans in gaudio, in utero meo. Item Zacharias predicti Johannis pater dixit prophetando ipsi Johanni, scilicet, cum fuisset natus: tu puer propheta Altissimi vocaberis, preibis enim ante faciem Domini, parare vias eius. Item legitur in Evangelio Johannis I. quod cum dictus Johannes Baptesta predicaret et videret Christum, dixit populis de eo: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Item dixit de eo: Ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est Filius
 30 Dei. Item legitur in Evangelio Luce II. quod cum Dominus Jhesus Christus offerretur in templo XC^o die post nativitatem eius secundum consuetudinem legis, Symeon venit in spiritu in templum. De quo ibidem legitur quod erat homo iustus et timoratus et expectans redemptionem ⁽²⁾ Israel et Spiritus sanctus erat in eo et quod acceperat responsum a Spiritu sancto non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Hic cum Christus offerretur in templo, ut dictum
 35 est, accepit eum in [30] ulnas suas et benedixit Deum et dixit: Nunc dimitis, Domine, servum tuum secundum verbum tuum in pace; quia viderunt oculi mei salutare tuum. Quod parasti ante faciem omnium populorum. Lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis tua Israel. Item, commovit Dominus mare et aridam, id est, habitatores in insulis et in aliis terris, quando predicatio apostolorum de Christo pervenit ad eos. Unde exponendo dicit: Et movebo omnes gentes, scilicet, ad fidem. Multe alie auctoritates prophetarum de adventu Christi sunt, quas propter prolixitatem vitandam omittimus.

Sciendum est autem quod adventus Filii Dei in carnem non solum fuit per prophetas prophetatus, sed etiam per aliquos sapientes gentilium est ostensus. Unde Hermes philosophus loquens de incarnatione eius dicit: Quis est iste puer sapiens, decorus facie, suavis odore, gratiosus moribus,
 45 qui veniet, nascetur de puella virgine, sancta, speciosa, et ipse existens Deus ex Deo fit homo per voluntatem Dei [?].

Item Sibilla erithea dicit: In ultima autem etate humiliabitur pro, id est, et humiliabitur progenies divina. Iungetur humanitati divinitas. Iacebit in feno agnus et puellari obsequio educabitur Deus et homo.

50 Item, alia sibilla, que exposuit visionem C virorum ex senatu Rome de IX solibus dicit in expositione quarti solis: In diebus illis exurget mulier de stirpe hebreorum nomine Maria, habens esponsum nomine Joseph, et procreabitur ex ea sine commixtione viri de Spiritu sancto Filius Dei nomine Jhesu, et ipsa erit virgo ante partum et post partum. Quod ergo ex ea nascetur erit verus Deus, et verus homo, sicut omnes prophete prophetaverunt [30 v.], et adimplebit legem hebreorum,

(1) Seguex una + puntuada a sota, çò es, inutilisada.

(2) Al marge hi ha *consolationem*. El que escrigué aquesta paraula puntuà *redemptionem*.

et adiunget suam propriam insimul, et permanebit in secula seculorum regnum eius. Nascenta autem eo, exercitus angelorum a dextris et a sinistris eius erunt dicentes: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bone voluntatis. Veniet namque vox super eum: Hic est filius meus dilectus; ipsum audite. Et ne aliquis dicat ista esse composita a christianis, sciendum, quod Solinus philosophus facit mentionem, in libro *de mirabilibus mundi*, de sibillis predictis. Et dicit quod liber 5 unius erat Rome, quem romani consulebant.

Item rationibus potest ostendi quo modo Deum decuit humanam naturam assumere. Sed ut rationes, quas ponemus melius pateant, primo sciendum est quod homo, nobilissimum opus Creatoris, lapsus est per peccatum in mortem et damnationem et servitatem dyaboli, sicut sacre Scripture ostendunt. Unde Genesis I. precepit Deus Ade dicens: Ex omni ligno paradisi comede, de 10 ligno autem scientie boni et mali ne comedas. In quaquumque enim hora comederis ex eo, morte morieris, id est, mortalis efficiaris. Qui transgressus preceptum ad dyaboli suggestionem comedit, et sic factus est servus dyaboli. A quo enim quis superatus est, huius et servus est, sicut dicit Petrus II^a, II (1). Incurrit etiam mortem per precepti illius transgressionem, iuxta sententiam Domini. Et per illam transgressionem sive peccatum, transivit peccatum et mors in omnes homines. Unde 15 dicit Apostolus [ad] Romanos V. c.: Per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors [31] pertransit, in quo omnes peccaverunt. Ubi ostendit Apostolus quod propter peccatum unius, scilicet, Ade, omnes effecti sunt peccatores et mortales et per consequens digni damnatione. Unde dicit in eodem capite: Per unius delictum in omnes homines in condensationem, supple, processit sententia Dei. Quod autem peccator peccato- 20 rem gignet, potest ostendi per simile. De massa enim totaliter fermentata quicquid accipitur erit fermentatum. Tota autem massa humane nature in Adam et Eva fermentata est, id est, corrupta per peccatum et morti addicta, et eterne damnationi adiudicata. Unde, qui ex eis nati sunt, nati sunt corrupti corruptione peccati et mortales et adiudicati eterne damnationi. Leprosus etiam si gignet, filius eius leprosus erit, ut dicitur. Et duo servi, si faciant filios, erunt similiter et filii 25 eorum servi. Similimodo Adam et Eva peccantes, facti sunt leprosi spiritualiter per peccatum et servi peccati. Idcirco omnes filii eorum generantur leprosi spiritualiter et servi peccati. Premissis hiis, dicimus sic:

Summe bonum artificem Deum decet opus suum nobilissimum lapsum reparare; sed homo erat nobilissimum opus eius et lapsus et captivus per peccatum, ut prius dictum est; ergo decebat eum 30 ut ipsum repararet et redimeret; ergo aut per se aut per creaturam. Sed nulla creatura erat ad hoc ydonea; ergo decebat eum ut ipse per se repararet et redimeret ipsum. Quod a nulla creatura ad hominis reparationem esset ydonea, patet. Nam si aliqua creatura fuisset ad hoc ydonea, hec esset homo vel angelus; sed neuter ad hoc ydoneus erat. De [31 v.] homine patet, nam omnes homines lapsi erant per peccatum et captivi, ut predictum est, et nullus poterat seipsum nedum alios repara- 35 rare nec redimere. De angelo etiam patet, quod ad hoc ydoneus non erat. Angelus enim malus, id est, dyabolus iam in peccatum ceciderat et eterne damnationi erat condemnatus. Et ideo nec sibi nec homini prodesse poterat. Angelus etiam bonus ad hominis redemptionem impotens erat, quia redemptionis precium debet equivalere redempto. Angelus autem non equivaleret toto humano generi; ergo non potuit esse precium redemptionis eius. Probatio maioris est, quia homo eque est ad 40 imaginem Dei sicut angelus, et ad eternam beatitudinem ordinatus. Sed esto quod aliquis homo immunis a peccato vel aliquis angelus mitteretur ad hominem reparandum et redimendum, et non caderet, et redemptionem et reparationem hominis perficeret, restabat nichilominus aliud incon- veniens nimis magnum, scilicet, quod homo suo reparatori et redemptori teneretur ex debito reparationis et redemptionis se totum impendere. Aliter esset ingratus, nisi ei se totum exhiberet, et 45 per reverentiam et honorem. Et si se totum exhiberet creature, que eum reparasset et redemisset in ydolatriam laberetur. Haberet enim reparatorem suum et redemptorem velut alium dominum. Et sic haberet duos dominos, unum ex parte creationis et alium ex parte reparationis et redemptionis. Posset enim dicere homo: Creator in me nichil laboravit, dixit enim et facta sunt. Sed reparator et redemptor mortem pro me sustinuit. Et sic honorem Deo debitum impenderet creature [32] 50 redimenti. Propter hoc inconveniens, nec homo nec angelus erat idoneus mitti ad hominem reparandum et redimendum. Ut igitur totus honor referretur ad Deum convenientius fuit ut, qui erat creator, esset reparator et redemptor. Ergo decuit Deum, ut ipse per se hominem repararet et redimeret. Sed cum Deus sit misericors simul et iustus, decebat ut ipsum per misericordiam et iusticiam manifestam repararet et redimeret; per misericordiam, ut ipsum meritis nudum sine meritis libe- 55

(1) II^a II° v. 19.

raret; per iusticiam, ut peccatum pena debita puniret. Cum igitur deceret Deum ut hominem per se repararet et redimeret, ut dictum est, et per penam secundum iusticiam peccato debitam, et Deus sit omnino impassibilis, conveniens fuit ut hominem sibi uniret, qui penam sustineret, quam iustitia exigebat. Sicque per misericordiam et iusticiam, homines repararet et redimeret. Et quod
 5 Deus hominem assumeret et non aliam creaturam ad huiusmodi penam sustinendam, hoc ipsum iusticia exigebat ut, qui scilicet peccaverat, penam sustineret, et ut homo victus et captivatus a dyabolo dyabolum vinceret. Pena autem, quam pro peccato passurus erat homo Deo unitus, Deo congrue attribuitur. Et hoc ostenditur per simile. Homo enim compositus est ex corpore et anima,
 10 ditur, non anima, et tamen dicitur homo percussus, vulneratus, vel occisus. Simili modo cum dicitur Deus redemisse a peccato hominem et sustinuisse penam, quam iusticia exigebat, hoc dicitur quia homo sibi unitus illam penam sustinuit.

[32 v.] Item, alia ratio. Iniuriosus tanto tenetur ad maiorem satisfactionem, quanto maior est ille, cui infert iniuriam. Inde dico sic: Homo iniuriatus est Deo, quando eius preceptum transgressus
 15 est et, eius derelicto dominio, ipsum contempsit. Sed Deus est infinitus. Ergo hominis iniuria fuit infinita. Ergo tenebatur ad infinitam satisfactionem. Sed infinitam satisfactionem ille potest solus facere, qui est infinitus et non alius. Solus autem Deus est infinitus, Ergo solus Deus poterat satisfacere pro homine, et non aliqua creatura, cum constet omnem creaturam esse finitam. Dictum est autem in precedenti ratione, quod Deum decebat reparare et redimere hominem lapsum et capti-
 20 vum, tanquam opus suum nobilissimum. Conveniens vero non erat de iusticia manifesta, ut ipsum repararet et redimeret sine satisfactione infinita, quia infinita fuerat eius culpa. Sed homo illam complere non poterat, ut predictum est. Ergo decebat Deum illam complere. Sed cum Deus sit omnino impassibilis, et satisfactio pro peccato requirat et implicet non solum servitium ad honorem illius contra quem peccatum commissum est sed etiam penam, conveniens fuit ut Deus homo
 25 fieret et sic homo factus, pro peccatis omnium penas sustinendo, satisfaceret, homine sibi unito penas sustinente. Quidquid enim unitus homo Deo passus est, Deo ratione unionis attribuitur, ut supra dictum est.

Item, alia ratio. Omnis effectus fortior est in sua causa quam in causatis, sicut patet in calore ignis; fortior est enim calor in igne quam sit in aqua calefacta per ignem, et lux maior est in sole
 30 quam in aere illuminato per solem [33] vel a sole, et idem de similibus. Spiritus etiam rationalis simplex incorruptibilis, immortalis, unitur humano corpori composito, corruptibili et mortali, tanto amore, ut nolit ab eo naturaliter separari. Cum igitur iste effectus unionis sit in causato, id est, in spiritu rationali, multo magis poterit esse in sua causa, id est, Deo. Cum ergo spiritus humanus potuerit uniri corpori, Deus, qui est summa causa, potuit uniri humane nature, et sic fieri
 35 homo. Unde unio ad corpus est exemplum unionis Dei et hominis. Item divinus amor excedit omnem amorem humanum. Cum igitur effectus amoris tantus sit in creaturis, quod matres facit interdum exponi morti pro filiis; ergo immensitas amoris in Deo potuit ipsum facere subire mortem pro salvandis hominibus, sicut fuit possibile. Sed mortem subire non potuit Deus nisi in humanitate assumpta; ergo ipsam potuit et decuit assumere ad ostendendum et complendum effectum sui
 40 amoris. Dixi autem sicut fuit possibile. Cum enim Deus sit in se immortalis et impassibilis, naturam hominis assumpsit passibilem et mortalem, qua sustinente mortem cum sibi esset unita, magnitudinem amoris per effectum ostendit. Mors enim illata homini assumpto a Deo, attribuitur Deo, propter unionem in persona, sicut supra dictum est. Unde per viam istam dicitur Deus mortuus, quia homo sibi unitus est mortuus, sicut et homo dicitur mori, qui constat ex corpore et anima,
 45 cum eius corpus moritur, non quod secundum animam moriatur sed secundum corpus. Et cum vulneratur caro alicuius, dicitur homo vulneratus, cum tamen sola caro vulneretur non spiritus.

Quod vero Filium decuit incarnari [33 v.], non Patrem vel Spiritum sanctum, potest ostendi ratione. Et ratio ista est; ut, qui erat Filius in trinitate divinitatis, esset Filius in humanitate. Et sic una eademque persona esset Dei et hominis Filius.

50 Item, cum Pater et Filius et Spiritus sanctus sint unus Deus, ut supra dictum est in tractatu de trinitate, ne videatur alicui incongruum quod humane nature una persona unita fuerit et non tota trinitas. Et quod non sit hoc inconveniens potest ostendi per simile. Videmus enim quod licet solis lux et calor in una sint substantia; tamen lux illuminat et non calor. Calor vero calefacit et desiccatur et huius modi, quod non facit lux. Item, anima rationalis, cum sit unum in essentia, habet tres
 55 vires, sive potentias, scilicet rationalem, concupiscibilem, irascibilem. Et unaqueque harum potentiarum habet actum vel officium, quod alia non habet. Rationabilis enim potentie est, discernere inter verum et falsum. Concupiscibilis est, desiderare bonum sive conveniens secundum ratio-

nem. Irascibilis vero, conari ad ardua et contraria detestari. Cum igitur tam in sole quam in anima quedam trinitas invenitur, et unum illorum trium non habet actum vel officium alterius, non est inconueniens quod in trinitate, que Deus est, una persona humane nature unita fuerit, et non tota trinitas.

Item, hoc idem potest ostendi alia similitudine. Insuper sicut fons, rivus et stagnum sunt 5 unum, scilicet, una aqua. Rivus enim a fonte, stagnum ab utroque, tamen solus rivus fistulatur. Similiter Pater, et Filius et Spiritus sanctus sunt unus Deus, ut supra dictum est; tamen solus Filius est incarnatus. Unde Johannes in Evangelio I.: Verbum caro factum est, idest, Filius Dei et habitavit in nobis.

[34] Quod autem iam venerit Christus ostenditur expresse per signa, que predixerunt prophete. 10 Et primum signum fuit, quod predixit Jacob, cum, benedicens inde filio suo, dixit Genesis XLIX. b.: Non auferetur sceptrum de Iuda et dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium. Cum sceptrum ablatum sit a iudeis, qui descenderunt de Iuda et princeps carnalis cessaverit de genere ipsorum, constat venisse illum, qui mittendus erat, scilicet Messiam, cum iam completa sit prophetia Jacob. 15

Similiter signum, quod iam venit, et completio LXX ebdomadatum, quas predixit Gabriel angelus Danieli dicens IX eiusdem: Ego autem veni ut indicarem tibi quia vir desideriorum es. Tu ergo animadvertite sermonem et intellige visionem. LXX ebdomade abbreviate sunt super populum tuum et super urbem sanctam tuam, ut consummatur prevaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et ungatur Sanctus sanctorum, et adducatur iustitia sempiterna, et impleatur visio 20 et prophetia. Scito ergo et animadvertite ab exitu sermonis ut iterum edificetur Ierusalem, usque ad Christum ducem, ebdomades VII et ebdomades LXXII⁽¹⁾ erunt. Et rursus edificabitur platea et muri in angustia temporum. Et post ebdomades LXII occidetur Christus. Et infra: Confirmabit autem pactum multis, ebdomada una. Et in dimidio ebdomadis deficiet hostia et sacrificium. Et sic templo erit abhominatio desolationis. Et usque ad consummationem et finem perseverabit deso- 25 latio. Secundum usum sacre Scripture, non potest intelligi ebdomada ad plus nisi VII annorum. [34 v.] Unde Levit. XXV. b.: Numerabis tibi VII ebdomadas annorum. Cum igitur iam complete sint ille LXX ebdomades, sive sint dierum, sive mensium, sive annorum, et amplius fluxerint MCCLVII anni, sicut ostenditur per ystorias regum, qui ab illo tempore usque ad Christum regnaverunt, constat volenti recipere veritatem et non excecanti intellectum suum invidia atque malitia, 30 quod prophetia illa iam completa est. Et sic patet quod iam venit Christus. Et ideo cessavit visio et prophetia et sacrificia, quia postquam venit Christus et mortuus est, nullus propheta surrexit inter iudeos, cum antea plures fuerint inter eos, qui prenunciaverunt adventum Christi, nec enim sacrificia habuerunt postquam Ierusalem destructa est per Titum et Vespasianum. Cessationem quippe prophetie posuit Salomon signum. dissipationis populi iudaici dicens, Proverb. XXIX. e.: 35 Cum prophetia defecerit dissipabitur populus. Et hoc idem probatur per Evangelium Matthei XI. c. Luce XVI. d., omnes prophete et lex usque ad Johannem prophetaverunt, scilicet, de Filio Dei in carnem venturo. Et Lucas addit ex eo, scilicet, tempore regnum Dei evangelizatur, et ita post promissionum regni celestis non indigemus alia prophetia nec promissione. Unde nulla fuit prophe- 40 tia Mahometi.

Tertium signum quo constat Deum venisse in carne, fuit operatio miraculorum. Et hoc signum predixit Ysayas, dicens XXXV. c.: Deus ipse veniet et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cecorum et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum. Quod autem ista completa fuerint in adventu Christi patet in Evangelio Matthei XI. a., Luce VII. c., quando [35] Johannes Bap- 45 tista positus in carcere misit duos discipulos ad Ihesum dicens: Tu es qui venturus es an alium expectamus? Hoc autem fecit non quia ipse dubitaret, sed ut discipuli, visis miraculis et audita responsione Ihesu, crederent in ipsum. Unde sequitur in Evangelio Luce: In ipsa autem hora curavit Ihesus multos a langoribus et plagis et spiritibus malis, et cecis multis donavit visum. Et respondens dixit illis: Euntes renuntiate Johanni que audistis et vidistis, quia ceci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evan- 50 gelizantur. Et hoc quidem dicit Ysayas LXI. a., de pauperum evangelizatione: Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me Dominus, ad annunciandum mansuetis misit me. Cum igitur ista prophetia miraculorum, completa sit, constat quod Deus venit, et ipse est Ihesus Christus. Et quia validus est argumentum ab hoste sumptum, hoc idem testatur Alcoranus ubi loquitur de miraculis Christi. 55

(1) Demunt hi ha ben esmenat LXII.

Quartum signum est, conversio gentium ydola colentium ad Deum. Unde David in Psalmo XXI.: Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi finis terre. Et adorabunt in conspectu eius universe familie gentium. Hoc autem nunquam fuit completum nisi modo, quum universe gentes adorant Deum, ut distributio universitatis intelligatur non pro singulis generum, sed pro generibus
 5 singulorum. De quolibet enim genere gentium conversi ad fidem Christi adorant Deum. Quod autem huiusmodi conversio gentium sit signum quod Deus venerit, ostendit Zacharias propheta qui fuit post captivitatem Babilonis, dicens ex persona Dei, II eiusdem: Lauda et letare, filia Sion, quia ecce ego venio et habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et applica [35 v.] buntur gentes multe ad Dominum in die illa, et erunt michi in populum. Cum igitur⁽¹⁾ gentes multe, relictis ydolis, applicate
 10 sint ad Deum per fidem, constat Deum, venisse in carnem. Et hoc est quod dicit applicabuntur gentes multe ad Dominum in die illa, scilicet, cum venerit. Item de hoc signo, Ysaye LX. a., loquens Dominus ad Iherusalem dicit: Super te, Iherusalem, orietur Dominus et gloria eius in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. Et infra: Tunc videbis et afflues, mirabitur et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. Hoc autem completum est post ortum Domini secundum carnem, quando multi-
 15 tudo maris, scilicet, habitatores in insulis et alie gentes fortes converse ad fidem Christi ceperunt peregrinari in Iherusalem. Quod usque hodie perseverat. Item ad idem Ysay. II. a.: Erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium et elevabitur super colles et fluent ad eum omnes gentes. Quod autem dicit, erit mons domus Domini in vertice montium et elevabitur
 20 super colles, ostendit per hoc quod erit elevatus in honorem super alia loca excelsa, in quibus olim pagani sacrificabant; per hoc etiam quod dicit, fluent ad eum omnes gentes, ostendit in Iherusalem faciendam esse peregrinationem, non in Mecham.

Si quis querat, quare iudei non credunt cum omnia hec scripta sint apud eos, hoc est propter incredulitatem eorum et excecationem. Et hec excecatio est maledictio, quam predixit Moyses in Deu-
 25 teron. XXVIII. b. dicens: Quia si audire nolueris vocem Domini Dei tui, ut⁽²⁾ custodias et facias omnia mandata eius et ceremonias, quas ego pre[36]cipio tibi hodie, venient super te omnes maledictiones iste, et apprehendent te. Maledictus eris in civitate, maledictus in agro. Et infra: Percutiet te Dominus amentia et cecitate ac furore mentis et palpes in meridie sicut palpare solet cecus in tenebris, et non dirigas vias tuas omnique tempore calumniam sustineas, et opprimaris violentia,
 30 nec habeas, qui liberet te. Istam maledictionem incurrunt iudei. Et hoc patet, quod ex amentia cordis et cecitate intellectus et furore⁽³⁾ mentis contingit eis quod veritatem manifestam, quam tenent et legunt nolunt intelligere, nec curant. Unde sicut predictum est, palpant in meridie, sicut palpat cecus in tenebris et non dirigunt vias suas in veritate querenda, licet satis dirigant in temporalibus. Et sustinent calumniam et opprimuntur violentia ab omnibus nationibus, nec habent,
 35 qui liberet eos de captivitate ista, in quam ceciderunt post mortem Christi; quia Deus abiecit eos propter infidelitatem suam, cum de omnibus aliis captivitatibus fuerint liberati. Et maior captivitas, quam sustinuerunt postquam susceperunt legem, fuit LXX annorum, sicut patet in Ieremie XXIX. Ista autem habet ad minus MCC. annos. Cum autem Dominus promiserit eis, Deuter. XXX. a., quod quando peniterent et reverterentur ad eum, et obedirent eius imperiis, reduceret
 40 captivitatem ipsorum de omnibus gentibus, in quibus essent dispersi, etiam si ad cardines celi essent dissipati, et tanto tempore sint in ipsa captivitate, patet quod non penitent de peccato, propter quod in captivitatem [36 v.] ceciderunt. Constat autem quod maximum peccatum, quod iudei commiserunt, pro quo ipsi captivitati fuerunt, fuit infidelitas sive cultus idolorum, sicut dicit Moyses, Exod. XXXII, g., de filiis Israel, quando adoraverunt vitulum: Peccavit populus iste peccatum
 45 maximum, feceruntque sibi deos aureos. Et id fuit eis tunc dimissum, et postea multotiens in terra promissionis, et in Babilone quandocumque penituerunt, sicut predixit Moyses. Et non legitur quod tempore Christi, nec post mortem eius, nec modo iudei idola coluerint. Unde patet quod aliud peccatum est istud propter quod sunt in captivitate, preter idolatriam sive cultum idolorum, de quo non penitent, et ideo non liberantur. Maius autem peccatum, quod fuit in iudeis et ge-
 50 neralius, fuit occisio Christi et blasfemia et rebellio contra ipsum, propter quod in universum orbem captivi ducti sunt. Et quia isti moderni consentiunt morti Christi, quam fecerunt patres eorum, ideo sic puniuntur; quia secundum mensuram culpe debet esse mensura pene. Unde Moyses, Deuter. XXV. b.: Pro mensura peccati erit et plagarum modus. Unde per penam huius captivitatis, que maior est omni alia captivitate, patet quod peccatum, cui respondet hec pena, scilicet

(1) Segueix constet puntuat a sota.

(2) Erradament posà Denifle nec per contes de ut.

(3) Segueix i puntuada.

cet, occisio Christi, maius est idolatria et occisione prophetarum, propter que prioribus temporibus fuerunt captivitati. Et quia nolunt agnoscere istud peccatum, ideo non penitent de eo, et ideo misericordiam non consequuntur. Ille potest petere misericordiam a Deo, et ipsam suscipere, qui cognoscit peccatum et penitet de eo. Unde in Psalmo L: Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Et subiungit causam [37] dicens: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco. 5 Et quia iudei hodie non cognoscunt peccatum suum, ideo sunt captivi sine rege et sacerdote, et absque Deo vero, et absque doctore veritatis et sine lege quantum ad intellectum eius. Unde Azarias propheta II Paralipomen. XV. a.: Transibunt multi dies in Israel absque Deo vero et absque sacerdote et doctore, et absque lege. et sic etiam completa est in eis prophetia Osee dicentis III: Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine 10 ephod, et sine theraphim. Et post hec revertentur filii Israel, et querent Dominum Deum suum, et David regem suum, scilicet, Christum, qui fuit de genere David secundum carnem, et pavebunt ad Dominum et ad bonum eius in novissimo dierunt. Unde licet modo sint in hoc statu ignorantie, secundum predictam auctoritatem in novissimo dierum debent converti. Et hoc quidem testatur Moyses dicens, Deuteron. III. e.: Novissimo autem tempore reverteris ad Dominum Deum tuum 15 et audies vocem eius. Et ad idem Ysayas X. c.: Reliquie convertentur, reliquie inquam, Jacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquia convertentur ex eo. De excecatione etiam ipsorum dixit Ysayas VI. d.: Audite audientes et nolite intelligere et visiones videte et nolite intelligere (1). Exceca cor populi huius et aures eius aggrava et oculos eius claude, ne forte videat oculis suis, et auribus suis audiat, et corde suo intelligat, et convertatur, 20 et sanem eum. Item ipse Ysayas XXIX. d.: Erit vobis visio om[ni]um sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent: Lege istum. Et respondebit: Non possum, signatus est enim. Per hoc quod dicit quod visio omnium, scilicet, prophetarum erit sicut verba libri signati, qui non potest legi, etiam a literato, ostendit intelligentiam prophetarum occultam esse iudeis. Unde in eodem. e.: Peribit sapientia a sapientibus eius, et intellectus prudentium eius abs- 25 condetur. Et hoc est quod Moyses significavit, quando descendens de monte Synay, accepta lege, posuit velamen super faciem suam, Exodi XXXIII. g., ubi dicitur: Operiebat ille rursus faciem suam si quando loquebatur ad eos. Unde Apostolus II [ad] Cor. III. f.: Usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen est positum super cor eorum. Cum autem conversus fuerit ad Deum, auferetur velamen. Item de hoc eodem Daniel XII. f.: Clausi sunt signatique sermones, usque ad 30 tempus prefinitum. Si quis vero dicat, ex quo clausi sunt signatique sermones, quis igitur eos aperuit? Dicendum quod Christus aperuit eos, fidelibus suis, qui clausi sunt infidelibus per obstinationem. Unde in Apocalypsis V.: Dignus es, Domine, accipere librum, et aperire signacula eius, quoniam occisus es et redemisti nos Deo in sanguine tuo. Et idem, III., hec dicit sanctus et verus, qui habet clavem David, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit. Clavis David dicitur 35 intelligentia Scripturarum, in quibus ipse David pre ceteris intellexit, sicut ipsemet dicit in Psalmo CXVIII: Super omnes docentes me intellexi, quia mandata tua quesivi. Hoc autem quia non possunt intelligere est ex defectu fidei, quam non habent; quia, ut dicitur in Psalmo XXXII. a.: Omnia opera Dei in fide. Et Abacuc II: Iustus ex fide vivit.

Item de cecitate [38] in qua sunt iudei dicitur in sapientia Salomonis II. g.: Excecav[it eos](2) 40 malicia eorum, nescierunt sacramenta Dei, id est, secreta, scilicet, incarnationis, passionis et resurrectionis, et huiusmodi. Per ista itaque patet, quod iudei hodie sunt in infidelitate, propter quam sunt in cecitate predicta, et captivitate et vivificatione, apud omnes gentes, sicut predixerunt prophete. Et hec posita sunt hic ut sciatur quare iudei non possunt intelligere que precedunt et que sequuntur licet ea habeant in libris suis; christiani vero ista intelligunt, quia sicut predicta sunt a prophetis, 45 ita completa sunt in Evangelio. Unde sunt eis iam tamquam narratio rei geste.

Sequitur natus ex Maria Virgine. De hoc Ysayas VII. c.: Dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet et pariet filium; hoc est, existens virgo concipiet, et existens virgo pariet; aliter enim nec signum nec mirabile esset. Item ipse Ysayas XI. a.: Egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet. Per virgam intelligitur virgo Maria, per florem Christus. Unde Cantic. II. a.: 50 Ego flos campi; quia sicut flos oritur de virga sine commixtione alterius virge, et sine ipsius corruptione, sic Christus natus est de virgine. Unde ipsa vocatur ortus conclusus bis, Cantic. III. f. (3). Item Ysayas LIII. a.: Ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sicienti. Christus enim de quo hec dicuntur, natus est de virgine contra cursum nature velut planta de terra

(1) Demunt, aliter cognoscere.

(2) Està raspat.

(3) Çò es, dos vegades en Cantich dels cantichs, cap. IV, vers 12.

sicca. Unde significatum huius precessit in virga Aaron, Num. XVII. g., que posita in tabernaculo cum aliis XII. virgis, secundum numerum principum filiorum Israel, in una nocte fronduit, floruit et fructum protulit. Sicut ergo virga illa non plantata, neque rigata, neque alii insita, protulit fructum miraculose, sic virgo sine societate viri incorrupta genuit filium. Qualiter autem hoc
 5 completum sit, habetur in Evangelio Matth. I., et Luce. I. c., et II. a. Nec hoc debet Deo reputari impossibile; quia, si radius procedit a stella sine ipsius corruptione, et intrat et exit per fenestram vitream, ipsa manente incorrupta, et si odor potest procedere de floribus, et de pomis, et de speciebus aromaticis, sine ipsorum corruptione, multo magis Christus, Deus et homo, qui est auctor nature, potuit nasci de Virgine sine eiusdem Virginis corruptione.

10

QUARTUS ARTICULUS

Quartus articulus simboli est: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. Passus est autem Christus ut hominem perditum propria culpa, que mors est anime, redimeret de peccati potestate et dyaboli, et ad vitam gratie et glorie reduceret. Est enim redimere, cum solutione iusti precii liberare. Sed cum nulla creatura esset sufficiens solvere iustum precium ad redemptionem
 15 hominis, Filius Dei carnem assumens pro eo precium solvit, passionem et mortem sustinendo, et suum sanguinem pro eo fundendo in cruce. Quod supra ostensum est, ubi probatur quod conveniens fuit Deum incarnari, et pro peccato hominis satisfacere. Unde hic sufficit per auctoritates prophetarum et per Evangelium probare quod Christus passus est, et ab uno ex discipulis propriis traditus, et quia voluntarie venit ad passionem, et de modo passionis. Ut ergo habetur in II. Psalmo, gentiles et iudei convenerunt adversus [39] eum. Unde dicit ibi David: Quare fremuerunt gen-
 20 tes et populi meditati sunt inania [?] Astiterunt reges terre et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum eius. Populi meditati sunt inania, quando putaverunt se hominem purum occidere, clamantes Pilato iudici, Matthei XXVII.: crucifigatur, et Marc. XV. c.: Crucifige eum, et Lucc. XXIII. c.: Crucifige, crucifige eum. Et cum Pilatus diceret eis: Innocens
 25 ego sum a sanguine iusti huius, vos videbitis, respondens universus populus dixit: Sanguis eius super nos et super filios nostros. Veruntamen meditati sunt inania, quia unde crediderunt nomen eius delere de terra, per hoc dilatata est fama eius per universum orbem. Et unde putaverunt se posse ledi clamantes: Sanguis eius super nos, inde destructi sunt et captivati et dispersi per totum mundum, sicut supra ostensum est in tractatu de cecitate et captivitate iudeorum. Sequitur in
 30 Psalmo: Astiterunt reges terre, scilicet, Pontius Pilatus preses Iudee et Herodes rex quarte partis Iudee, sicut habetur in Evangelio Luce. XXIII. a., ubi dicitur: Ut cognovit Pilatus quod Iesus de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Iherosolimis erat illis diebus. Et infra: Et facti sunt amici Herodes et Pilatus in illa die, nam antea inimici erant ad invicem. Unde in Actibus apostolorum III. dicitur in expositione predictae auctoritatis: Convenerunt vere in ci-
 35 vitate ista, scilicet, Iherusalem adversus sanctum puerum tuum Iesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus cum gentibus et populis Israel. Item, quod unus ex discipulis eum traderet habetur in Psalmo XL.: Qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem. Et hoc completum est in Evangelio Matthei XXVI. ubi Dominus predixit de predica[39 v.]tione sua: Amen dico vobis quia unus vestrum me traditurus est. Et contristati valde ceperunt singuli dice-
 40 re: Numquid ego sum, Domine? At ille respondens ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. Et infra: Ecce Iudas unus de XII. venit, et cum eo turba multa cum gladiis et fustibus missi a principibus sacerdotum et senioribus populi. Quia autem tradidit eum, dedit eis signum dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Ecce sicut predixit David quomodo ille, qui comedebat cum eo, subplantavit eum, tradendo eum iudeis. Et hoc idem dicit
 45 Marc. XIII., et Luc. XXII. e., et Job. XVIII. a.

Item quod voluntarie venit ad mortem, Ysayas ostendit dicens, LIII. e.: Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum. Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. Et in eodem capite, f.: Si posuerit pro peccato animam suam videbit semen longevum, scilicet, filios spirituales credentes in se per fidem, sicut dicitur in Evan-
 50 gelio Johannis I.: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, hiis, qui credunt in nomine eius. Unde ipse Dominus Iesus passionem suam primo predixit discipulis, ostendens, ut habetur Matthei XVI. e. quia oportebat eum ire Iherosolymam, et multa pati a senioribus et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tercia die resurgere. Et cum Petrus apostolus diceret ei: Absit a te, Domine; non erit hoc tibi; dixit ei Iesus: Vade post me Sathana, scandalum es michi; quia non sapis

ea, que Dei sunt, sed que hominum. Et hoc ei dixit, quia volebat impedire passionem eius, non intelligens utilitatem ipsius. Hoc etiam habetur in Johannis X. b.: Nemo [40] tollit a me animam meam, sed ego pono eam a me ipso. Item eodem XVIII. a., cum de nocte quereretur a cohorte et a ministris pontificum, ut caperetur, processit obviam, et dixit eis: Quem queritis? Responderunt ei: Ihesum nazarenum. Dixit eis Ihesus: Ego sum. Quo audito, abierunt retro, et ceciderunt in 5 terram. Iterum ergo eos interrogavit: Quem queritis? Illi autem dixerunt: Ihesum nazarenum. Respondit Ihesus: Dixi vobis quia ego sum. Si ergo me queritis sinite hos abire. Et in hoc ostendit quod voluntarie suscipiebat passionem, quia aliter potuisset evadere, si voluisset, cum ad verbum eius, quando ipse voluit, omnes, qui ad capiendum ipsum venerant, fuerint prostrati.

Modus passionis ostenditur in tribus, scilicet, in multiplici illusionem, in clavorum affixione, et 10 in fellis et aceti potatione. De primo dicit Ysayas in persona eius, L. d.: Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me. Et hoc in Evangelio completum ostenditur, ubi legitur quod expuerunt in faciem eius, et colafis eum ceciderunt (sic) et in faciem eius, palmam dederunt. Matth. XXVI. g., et Marc. XV. a., et Luc. XXII. g. De II°, scilicet, quod predixit David in persona eius, clavis affigendus erat cruci, 15 psalmo XXII.: Foderunt manus meas et pedes meos. Et Zach. XII. e.: ⁽¹⁾ Ad me, quem confixerunt, aspicient. Et Abac. III. a.: Cornua, scilicet, crucis, in manibus eius. Hi abscondita est fortitudo eius. Abscondita inquit, quia reputabatur homo infirmus cum esset Deus fortis. Unde mundus contremuit in morte eius, et petre scisse sunt, et sol obs[40 v.]curatus est, sicut in Evangelio Matth. dicitur XXVII.: Et hoc ostenditur esse completum in Evangelio, ubi dicitur, quod post- 20 quam venerunt in locum, qui dicitur calvarie, ibi crucifixerunt eum, Luc. XXIII. d., Job. XIX. d. De tercio, scilicet, quod felle et aceto potandus erat, predixit David similiter in persona eius, in Psalmo LXVIII. e.: Dederunt in escam meam fel et in siti mea potaverunt me aceto. Ideo Moyses Deutoron. XXXII. d., vocavit uvam eorum uvam fellis, et fel draconum vinum eorum. Et hoc completum fuit in Evangelio, quando dederunt ei bibere vinum mirratum. Marc. XV. c., et 25 Matth. XXVII. d. dicit vinum cum felle mixtum, et postea potabant eum aceto cum penderet in cruce, Matth. XXVII. f., Marc. XV. f. Luc. XXIII. e., Joh. XIX. e.

Sequitur mortuus, scilicet pro peccatis hominum. Quod moriturus esset dicitur in Psalmo LXIII.: Deus noster Deus salvos faciendi, et Domini Domini exitus mortis. Domini Domini dicit ad maiorem confirmationem. Et dicit quod eius exitus est mortis, quia secundum quod homo, per mortem 30 exivit de mundo. Et hoc est quod dicit Ysayas LIII. e.: Abscisus est de terra viventium. Quod completum fuit in Evangelio Matth. XXVII. f., ubi dicitur: Ihesus clamans voce magna emisit spiritum. Marc. XV. f., Luc. XXIII. f., et Job. XIX. f.: Inclinato capite tradidit ⁽²⁾ spiritum, et ita per mortem fuit exitus eius de mundo. Item quod mori deberet predixit Daniel IX. g.: Et post LXII ebdomadas occidetur Christus. Item Ysayas LIII. e.: Tradidit in mortem animam suam, 35 et cum sceleratis reputatus est. Quod completum fuit, quando in medio duorum latronum crucifixus est, sicut habetur in Evangelio Matth. XXVII. e., Marc. XV. d. Una autem de causis, propter quam condemnatus [41] est, et crucifixus, quia Filium Dei se dicebat, sicut vere erat, ut supra dictum est. Unde habetur in Sapientia Salomonis, II.: Dixerunt impii: circumveniamus virum iustum quoniam inutilis est nobis. Et infra promittit se scientiam Dei habere et filium Dei se no- 40 minat. Et infra: Contumelia et tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam illius et probemus patientiam eius. Morte turpissima condemnemus illum. Mortem autem turpissimam appellat mortem crucis, que apud paganos mors turpissima erat. Et hec causa mortis eius ostenditur in Evangelio Johannis XIX. a.: ⁽³⁾ Responderunt iudei Pilato dicenti se non invenire causam mortis in eo: Nos legem habemus et secundum legem debet mori, quia Filius Dei se fecit. Et hoc dix- 45 erunt credentes eum blasphemasse, in hoc non intelligentes Scripturas.

Item, quod pro peccatis hominum mortuus est et passus, habetur Ysaye XLIX. f.: ⁽⁴⁾ Servire me fecisti in peccatis tuis, prebuiisti michi laborem in iniquitatibus tuis. Idem, LIII.: Vere languores nostros ipse tulit et dolores nostros ipse portabit. Et infra: Ipse autem vulneratus est propter delicta nostra, attritus est propter ⁽⁵⁾ scelera nostra. Disciplina pacis nostre super eum et livore 50 eius sanati sumus. Omnes nos quasi oves erravimus unusquisque in via sua declinavit, et Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum, id est, penam pro iniquitatibus. Unde infra: Propter sce-

(1) Hi havia escrit XXII, però està esmenat rectament, car es el XII. 10.

(2) El copista havia escrit primer, *emisit*; però ho esmenà posant demunt, *tradidit*.

(3) Segueix C puntuat.

(4) Es el XLIII.

(5) *Propter* hi es dos vegades en el còdex erradament.

lus populi mei percussi eum. Et de hoc ipse Dominus in Evangelio Matthei XX. g.: Filius hominis non venit ministrari sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis. Item Johannis III. c.: Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filius hominis, ut omnis [41 v.] qui credit in ipso (sic) ⁽¹⁾ non pereat sed habeat vitam eternam. Et infra: Non misit Deus
 5 Filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Item Petrus apostolus in I. canonica II. f.: Tradebat iudicanti se iniuste, qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Idem, III. f.: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est iustus pro iniustis. Item Paulus ad Rom. V. b.: Christus cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus, pro impiis mortuus est. Et cum adhuc multe alie auctoritates possent induci, quod esset passurus
 10 et moriturus pro peccatis hominum, iste de multis sufficiant.

Per ista que dicta sunt et per evidentiam rei geste, et per successionem generationis et generationis, que hoc idem accepit ab apostolis et aliis discipulis Domini per predicationem et scripturam, sicut idem apostoli et discipuli Domini viderunt oculis propriis, et manibus contrectaverunt, patet quod ipse Christus in propria persona passus est et mortuus, non alius ei similis loco
 15 eius, crucifixus est, et mortuus, sicut sarraceni delirant. Unde Johannes apostolus et evangelista, in I. can., I. a. testatur dicens: Quod fuit ab inicio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus et manus nostre contrectaverunt de verbo vite, et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et annunciamus vobis vitam eternam, que erat apud Patrem, et apparuit nobis. Et infra de passione: Sanguis Jhesu Christi Filii eius emundat nos ab omni peccato. Unde
 20 de effusione sanguinis ipsius dicit idem Johannes, qui tunc aderat presens cum Maria matre eius, et cum aliis, in Evangelio XIX. f.: Unus miles lancea latus eius, scilicet Christi, aperuit [42], et continuo exivit sanguis et aqua.

Et quia crucifixione eius non solum fuerunt presentes apostoli et discipuli sicut dicitur in Evangelio Luce XXIII. e. sed et iudei et gentiles, ideo per continuam successionem remansit apud
 25 christianos, apud iudeos et apud plures ex gentilibus quod illa persona, que dicta est Christus, crucifixus est. Unde quidam iudeus sic opponebat sarraceno: Si aliquis percutit alium multis presentibus, et percussus conqueritur coram iudice, et percutiens confitetur se percussisse, et presentes testificantur se vidisse, et alius superveniens, qui tunc presens non erat, dementitur omnes, dicens eos falsum dixisse, cui credendum est? Respondit sarracenus: Percusso et percipienti et testibus presentibus. Et iudeus intulit: Nos confitemur quod priores nostri occiderunt Christum, quem credunt christiani, et christiani, qui acceperunt fidem eius, confitentur hoc idem, et Machometus post DC annos veniens, qui nec presens fuit, nec aliquid de re gesta vidit, ausus est dicere et scribere quod non fuit crucifixus? Nos vero respondemus, quod credendum est crucifigentibus, et illis, qui affuerunt, scilicet, apostolis, et gentilibus, et crucifixo, qui mortem suam antea predixit
 30 per prophetas et in persona propria apostolis, sicut supra ostensum est. Et postquam surrexit a mortuis, hoc ipsum confirmavit dicens, duobus discipulis suis, quibus apparuit: Hec oportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam suam, Luc. XXIV. e.: Et eadem die apprensus XI. apostolis, et eis, qui cum ipsis erant, dixit: Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat pati Christum, et resurgere a mortuis die tertia. Et infra: Vos autem estis testes horum. Et ad maiorem [42 v.] huius rei
 40 confirmationem, habetur in Evangelio Johannis XIX. d. quod Pilatus, qui erat gentilis et qui eum fecit crucifigi, superscripsit titulum cause eius in cruce sic: Ihesus nazarenus rex iudeorum; et erat scriptus hebrayce, grece, et latine. Et hoc fecerunt ut diverse nationes, que de diversis partibus orbis Iherosolyman ad diem festum convenerant, possent illum legere, per quod probatum est tam cum iudeis, quam grecis, quam latinis qui tunc affuerunt, quod ipse Ihesus Christus fuit
 45 crucifixus non alius pro eo ut dicunt sarraceni.

Sequitur: et sepultus. De hoc Ysayas VI. d.: ⁽²⁾ In die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum eius gloriosum. Quod patet quia de omnibus partibus mundi illuc vadunt in peregrinationem. De ipsius sepultura in Evangelio Luc. XXIII. g.: Et ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio vir bonus et iustus: Hic non consenserat
 50 consilio et actibus eorum ab Arimathia civitate Judee, qui expectabat et ipse regnum Dei. Hic accessit ad Pilatum et petiit corpus Ihesu. Et depositum involvit syndone et posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat. Quod etiam sepultus fuerit, manifestum est per hoc: sepulcrum eius est in Iherusalem, quod etiam a sarracenis habetur in reverentia et christiani propter idem de toto orbe illuc peregrinantur, et multa miracula ibi facta sunt et fiunt.

(1) Abans hi havia escrit *cum*, però 'l copista ho esmenà; la Vulgata posa *ipsum*.

(2) Es el XI. v. 10 de la Vulgata.

QUINTUS ARTICULUS

Quintus articulus similiter est: Descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis. Quod autem Christus esset descen[43]surus ad inferos predixit in persona eius David in Psalmo LXXXII. b. dicens: Vita mea inferno appropinquavit. Estimatus sum cum descendentibus in lacum; factus sum sicut homo sine adiutorio. Inter mortuos liber. Quod de David intelligi non potest, 5 cum nequaquam fuerit inter mortuos liber, imo unus ex eis. Item in Psalmo XV: Caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinquis animam meam in inferno nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Quod Petrus apostolus exponens dicit Actibus II. Quod Deus suscitavit Ihesum solutis doloribus inferni iuxta quod impossibile erat illum teneri ab eo. Et infra: viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David, quoniam defunctus est et sepultus: et sepulcrum eius 10 apud nos est. Propheta igitur cum esset, et sciret quia iureiurando iurasset illi Deus de fructu ventris ⁽¹⁾ eius sedere super sedem eius, providens loquutus est de resurrectione Christi; quia nec derelictus est in inferno nec caro eius vidit corruptionem. Per hoc quod dicit quod impossibile fuit illum teneri ab inferno et quod non est derelictus in inferno, ostendit eum ad inferos descendisse. Item Proverb. XXX. a.: Quis ascendit in celum atque descendit; hoc exponens Paulus Apostolus 15 ad Ephes. III. b. dicit: Quod autem ascendit, quid est, nisi et quod descendit primum in inferiores partes terre? Descensus autem iste fuit secundum animam et causa descensus eius fuit ut liberaret sanctos, qui ibi detrahebantur propter peccatum Ade. Unde de hoc dixit Dominus per prophetam Ose. XIII: Ero mors tua o mors. Morsus tuus ero inferne. Mortem dicit dyabolum quia causa mortis [43 v.] fuit. Unde in libro Sapientie II. g.: Invidia dyaboli mors introivit in orbem terrarum. Mortis ergo, id est, dyaboli Christus fuit mors, ipsum mortificando quantum ad potestatem, quam habebat in hominibus. Unde Apostolus ad Hebreos II. c.: Ipse, scilicet, Christus, participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, dyabolum. Fuit etiam morsus inferni, partem eorum qui erant in inferno relinquendo, scilicet, malos, et partem educendo, scilicet, sicut in morsu pars accipitur et pars relinquitur. Item ad idem Zacharias IX. e.: Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti ⁽²⁾ vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua, id est, refrigerium. Item in libro Ihesu filii Syrach ⁽³⁾ XXIII. g. loquens sapientia, id est, Filius Dei, dicens: Penetrabo omnes inferiores partes terre et inspiciam omnes dormientes, scilicet, mortuos, et illuminabo omnes sperantes in Domino.

Sequitur, tertia die resurrexit a mortuis. 30

De resurrectione predixit David propheta in persona ipsius in Psalmo III: Ego dormivi et soporatus sum et exurrexi, quia Dominus suscepit me. Hic loquens Christus secundum humanitatem dicit; ego dormivi, scilicet per mortem, que somnus dicitur. Quia sicut ille, qui dormit, post dormitionem integer surgit, sic ipse a mortuis integer surrexit. Anima enim, que per mortem fuit separata, in resurrectione ad corpus rediit. Et soporatus sum somno mortis voluntarie. Unde Ieremias XXXI. c.: Quasi de somno suscitatus sum; et vidi, et somnus meus dulcis michi. In hoc quod dicit, quasi de somno suscitatus sum, notatur acceleratio resurrectionis; quia tertia die resurre[44]xit. Per hoc quod dicit, et somnus meus dulcis michi, innuit quod mors eius grata sibi fuit. Item Ysayas XXXIII. c.: Nunc consurgam dicit Dominus: nunc exaltabor, nunc sublevabor. Nunc consurgam, scilicet, in resurrectione. Nunc exaltabor, scilicet, in ascensione ad celos. Nunc sublevabor, scilicet, in iudicio. Item Osee VI: Vivificabit nos post ducs dies, scilicet, mortis sue et sepulture; tertia die suscitabit nos, scilicet, die resurrectionis sue. Et qualiter hoc factum fuerit habetur in Evangelio Matthei XXVII. f.: ubi dicitur quod in passione eius monumenta aperta sunt et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, scilicet, in resurrectione Christi. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam civitatem et apparuerunt multis. Item Sophonias III.: Expecta me dicit Dominus in die resurrectionis mee in futurum. Item in Psalmo CXXXVI loquitur ipse Christus Patri dicens: Exurrexi et adhuc tecum sum. Sicut autem predictum est a prophetis, sic completum ostenditur in Evangelio Matthei XXVIII. a. Unde angelus dixit mulieribus, que iverant ad Christi sepulcrum videntes: Nolite timere vos: scio enim quod Ihesum, qui crucifixus est, queritis: non est hic: surrexit, sicut dixit: venite, et videte 50 locum, ubi positus erat Dominus. Et cito euntes, dicite discipulis eius quia surrexit: et ecce prece-

(1) L'Escriptura diu *lumbi* per contes de *ventris*. En Ramón Martí sol aduirla *ad sensum*.

(2) La Vulgata porta *emisisti*.

(3) Çò es, el llibre del *Eclesiastich*.

det vos in Galileam. Idem Mattheus XVI. (1) b.: Et postquam exierunt mulieres ipse de monumento occurrit eis Ihesus dicens: Avete. Ille autem accesserunt et tenuerunt pedes eius et adoraverunt eum. Item habetur in Evangelio Luce XXIII., quod duo angeli apparuerunt Marie [44 v.] Magdalene et Johanne et alii (2), que cum eis erant, stupefactis de hoc, quod non inveniebant corpus Domini in sepulcro, et dixerunt ad illas: Quid queritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter loquutus est vobis cum adhuc in Galilea esset, dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere. Et recordate sunt verborum eius. Item in Evangelio Johannis XX., eadem die resurrectionis, cum esset sero et fores essent clause, ubi erant discipuli congregati propter metum iudeorum, apparuit illis Ihesus dicens: Pax vobis. Et ostendit illis manus et latus. Apparuit etiam pluries sicut in Evangelio dicitur et in epistola Pauli ad Corinthios prima XV. a. ubi idem Paulus dicit: Tradidi vobis in primis, quod et accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas; et quia visus est Cephe, et post hoc XI. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul: ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde visus est Iacobo, de inde Apostolis omnibus. Novissime autem omnium, tanquam abortivo, visus est et michi. Surrexit autem propria virtute cum Deus esset et homo. Unde, licet mortuus fuerit secundum humanitatem, surrexit tamen virtute divinitatis. Unde Apostolus II [ad] Corinth. XIII, d.: An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus? Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis. Nam etsi crucifixus est [45] ex infirmitate: sed vivit ex virtute Dei. Item ipse Christus in Evangelio Johannis VI. c. (3): Ego pono animam meam, et iterum sumo eam. Et hinc noscitur, quod propria virtute surrexit.

SEXTUS ARTICULUS

Sextus articulus est similiter: Ascendit ad celos, sedet ad dexteram Dei Patris. De Ascensione Christi predixit Moyses in Deuteronomio XXXIII. f.: Non est Deus alius ut Deus rectissimi: ascensor celi, auxiliator tuus. Magnificentia eius discurrunt nubes. Sed constat quod Deus non ascendit secundum loci mutationem, cum omnia compleat. Ascendit ergo secundum humanitatem assumptam. Item in Psalmo XVIII.: A summo celo egressio eius, et occursus eius usque ad summum eius. Quod sic exponitur. Egressio eius, id est, manifestatio eius in carne, fuit a summo celo; quia ille, qui erat in summo celo, imo vobis occultus, per incarnationem nobis est manifestatus. Et occursus eius usque ad summum eius, scilicet, per humanitatem; quia secundum humanitatem ad celos ascendit. Item in Psalmo XVII. a.: Ascendit super cherubim. Item in Psalmo XLVI.: Ascendit Deus in iubilo, et Dominus in (4) voce tube. In iubilo, scilicet, Apostolorum, qui cum magno gaudio intuebantur ascendentem in celum. Et Dominus in voce tube, id est, vocis angelice, qui apostolis et ceteris, qui cum eis erant, in eius ascensione apparuerunt. Actibus II.: Et dixerunt: Viri Galilei quid statis aspicientes in celum: hic Ihesus, qui assumptus est a vobis in celum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in celum. Item in Psalmo LXVII. g.: Psallite Deo, qui ascendit super celum celi ad Orientem [45 v.]. Ad Orientem dicit, quia versus Orientem ascendit, ut dicit Damascenus. Item in eodem Psalmo: Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, id est, sanctos, qui in inferno captivi tenebantur, et eos tecum duxisti. Unde Paulus hoc exponens dicit ad Ephesios III. b.: Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, id est, sanctos, qui in captivitate inferni captivi tenebantur. Item in Psalmo CIII.: Benedic anima mea Domino. Et infra: Qui ponet nubem ascensum tuum. Et hoc est quod dicitur in Actibus I. b.: Videntibus illis, elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum. Non quod nubis auxilio indigeret, sed creatura sibi obsequium parabat, ut per hoc Dominus nubium esse ostenderetur. In Evangelio Marci ultimo: Et Dominus quidem postquam loquutus est eis, assumptus est in celum et sedet a dextris Dei. Dicitur autem Christus assumptus, scilicet, virtute propria secundum humanitatem; quia in quantum Deus est, propria virtute ascendit. Et in Evangelio Luce ultimo f.: Et duxit eos, scilicet, apostolos foras, et eos, qui convenerant in Bethaniam; et elevatis manibus suis, benedixit eis. Et factum

(1) Es el XXVIII.

(2) Te d'esser aliis.

(3) Es el X. v. 17.

(4) En aquest indret y termenant la ratlla hi ha un senyal que respon a un altre del peu de la plana, aon, ab lletra molt menuda, hi ha afegit lo que segueix: *Ascendit Deus in iubilatione. Similiter quoque Beda in quadam omilia illius Evangelii. Erat homo ex phariseis, Nichodemus nomine et cetera, ait: Quomodo, enim Deus nisi in homine assumpto ascenderet, qui, in sue natura magestatis, semper ubique presens adest?*

est dum benediceret illis, recessit ab eis et ferebatur in celum, scilicet, propria virtute. Ne autem aliquis de eius ascensione dubitaret, in eodem die ascendit videntibus apostolis et multis aliis. Et hoc ostenditur per hoc, quod postquam cum eis comedit, ut se veraciter resurrexisse ostenderet, licet non indigeret cibo, cum haberet corpus glorificatum. Et postquam eos exortatus est, videntibus illis, ascendit in celum, sicut dicitur in Actibus apostolorum I.: Et convescens, precepit 5 eis ab Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris. Et infra: Accipietis virtutem Spiritus Sancti in [46] vos, et eritis michi testes in Iherusalem, et in omni Iudee et Samarie, et usque ad ultimum terre. Et cum hec dixisset, videntibus illis, elevatus est. Ascendens autem Dominus in celum, sanctos, quos de limbo traxit, secum duxit, ut supra dictum est in tractatu de descensu ad inferos, et in se credentibus viam aperuit. Unde Michee II. g.: Ascendet 10 pandens iter ante eos. Item Ieremie III: Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis. Item [ad] Hebreos X. c.: Habemus, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam iniciavit nobis viam novam, et viventem per velamen, id est, carnem suam. Introitum sanctorum in celum vocat viam novam, quam iniciavit Christus; quia ipse primo intravit, et viam patefecit. Et ideo ipsam viam vocat viventem, id est, vitam dantem, sic usque ad finem mundi 15 omnes etiam sanctos, qui sibi deserviunt, in celo postmodum collocabit, sicut in Evangelio promisit. Unde Johannes XIII: Si abiero et preparavero vobis locum: Iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis. Item XII eiusdem: Si quis michi ministrat, me sequatur; et ubi sum ego, illic et minister meus erit. Item XVII: Pater, quos dedisti michi, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum. Hoc etiam asseritur per multos, qui viderunt animas sanctorum in 20 celum ascendere, sicut Deus voluit eis revelare. Ascendit itaque Dominus de die, multis videntibus, non sicut Machometus, qui iactavit se ad celos ascendisse, sed de nocte et nullo vidente.

Sequitur: Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.

Secundum quod [est] homo, dicitur sedere ad dexteram Dei Patris, quia est in potiori gloria ipsius; ⁽¹⁾ per [46 v.] dexteram enim Dei intelligitur gloria eterna. Unde David in Psalmo XV: Adim- 25 plebis me leticia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua usque in finem. In dextera, id est, in gloria. Item Salomon in Proverbiis III. c.: Longitudo dierum in dextera tua. Secundum etiam, quod est Deus, dicitur sedere ad dexteram Patris, id est, in gloria equalitatis; quia conregnat equaliter ei, sicut dicit glossa super locum Psalmi CIX: Dixit Dominus Domino meo; sede a dextris meis. Per hoc quod dicit David: Dixit Dominus, scilicet, Pater, Domino meo, scilicet, Filio, sede a dextris 30 meis, ostenditur equalitas Filii ad Patrem, cum uterque vocetur Dominus.

SEPTIMUS ARTICULUS

Septimus articulus similiter est: Inde venturus iudicare vivos et mortuos. Vivi vocantur illi, qui in adventu Christi ad iudicium reperientur vivi, ad litteram, qui prius morientur et post resurgent cum aliis mortuis. De qua resurrectione infra dicitur. De eius adventu ad iudicium in Psalmo 35 XLIX. a.: Deus manifeste veniet: Deus noster et non silebit. Ignis in conspectu eius exardescet: et in circuitu eius tempestas valida. Per hoc quod dicit, Deus manifeste veniet, ostendit quod omnibus in iudicio manifeste apparebit. Sed constat quod videre Deum est summa beatitudo, et mali non sunt digni summa beatitudine; ergo non videbunt Deum. Quod verum est. Unde Ysa- yas XXVI. c.: Impius non videbit gloriam Domini. Unde cum congruum sit quod iudicandus 40 suo iudici presentetur, sententiam auditurus, Filius Dei Ihesus Christus in humanitate omnibus apparebit. Unde Zacharias XII. e.: Aspicient ad me, quem confixerunt. Et in Apocalypsis I. c.: Ecce veniet cum nubibus, id est, cum sanctis, et videbit eum omnis oculus et, qui eum pupuger [47]unt. Quod vero Filius debeat iudicare, Christusmet testatur in Evangelio Johannis V. d.: Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. Et infra: Potestatem dedit ei iu- 45 dicium faciendi, quia Filius hominis est. Et est ratio quare Filius in humanitate iudicabit, ut is, qui legem posuit, secundum legem iudicet. Et quia hic ⁽²⁾ iniuste fuit iudicatus. Unde in Psalmo LXXIII.: Cum accepero tempus, ego iusticias iudicabo. Quod dicit: Iudicatus fui iniuste, sed cum ego accepero tempus, scilicet, iudicandi, iusticias iudicabo. Unde et Apostolus ad Philipenses II. ubi loquens de Christo dicit: Humiliabit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem 50 autem crucis. Propter quod Deus exaltavit illum et donavit illi nomen, quod est super omne no-

(1) Está corretgit. Abans deia eius.

(2) Deia abans hoc.

men: ut in nomine Jhesu omne genuflectatur celestium, terrestrium et inferorum. Sed modo non flectuntur ei a pluribus. Unde in iudicio, de necessitate, flectentur ei, et cognoscent eum Dominum et iudicem. Item Petrus apostolus, Actibus X. f.: Nos testes sumus omnium, que fecit in regione iudeorum et Jherusalem, quem occiderunt suspendentes ligno. Et infra: Precepit nobis predicare
 5 populo, et testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum. Sequitur in Psalmo: Et non silebit. Nam, qui modo silet hominibus peccantibus, tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos, sicut dicitur in Psalmo II. Sed hominibus dulciter loquitur. Et de hiis duobus in Evangelio Matthei XXV. f.: Tunc dicet rex hiis, qui a dextris eius erunt: venite, benedicti Patris mei, possidete regnum, quod vobis paratum est a constitutione mundi. Et infra: Tunc dicet et hiis, qui a sinistris eius erunt: Discedite a me, maledicti, in eternum
 10 ignem, qui paratus est dyabolo et angelis eius. Et sequitur: Et ibunt [47 v.] hii in supplicium eternum: iusti autem in vitam eternam. Et sic nichil proderit intercessio Machometi, qui finxit quod per suam intercessionem omnes sarraceni salvarentur. Sequitur in Psalmo: Ignis in conspectu eius exardescet, qui, scilicet, comburet superficiem terre. Unde Sophonias III. d.: In igne zeli mei
 15 devorabitur omnis terra. Item comburet etiam malos, quos inveniet vivos. Unde in Psalmo XCVI.: Ignis ante ipsum precedet et inflammabit in circuitu inimicos eius. Cum autem multa habeantur de iudicio in veteri et novo testamento, hic pauca ponimus preter dicta. Dicitur ignis. Ysayas III. e.: Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui. Item Malachias III. f. (1); Ecce dies Domini veniet succensa quasi caminus: et erunt omnes superbi, et omnes facientes impietatem
 20 stipula. Item in Evangelio Matthei XXIII. d.: Sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidente; ita erit et adventus Filii hominis, subitus, scilicet, et manifestus. Et infra: Et tunc apparebit signum Filii hominis in celo, id est, signum crucis: et tunc plangent se omnes tribus terre: et videbunt Filium hominis venientem in nubibus celi cum virtute multa et maiestate. Item Mattheus XXV. e.: Cum venerit Filius hominis in maiestate sua et omnes angeli cum eo, tunc sedebit
 25 super sedem maiestatis sue: et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ad invicem, sicut separat pastor oves ab edis. Item Paulus I^a [ad] Corinthios III. e.: Uniuscuiusque opus quale sit, manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur. Et uniuscuiusque opus quale sit ignis probabit. Item in eadem [48] III. b.: Nolite ante tempus iudicare, quoad usque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium, et tunc
 30 laus erit unicuique a Deo. Item Iudas apostolus in Epistola catholica II. c. (2). Ecce veniet Dominus in sanctis milibus suis facere iudicium contra omnes et arguere impios de omnibus impietatibus eorum, quibus impie egerunt, et de omnibus duris, que loqui sunt contra Dominum peccatores impii.

OCTAVUS ARTICULUS

35 Octavus articulus similiter est de tertia persona divina, que est Spiritus Sanctus. De quo dicit: Credo et in Spiritum sanctum, id est, credo Spiritum sanctum unum esse Deum cum Patre et Filio, sicut supra ostensum est in tractatu de trinitate. Quod autem Spiritus sanctus sit Deus ostenditur per sanctas Scripturas. Et primo in libro Sapientie I., ubi dicitur: Spiritus Domini replevit orbem terrarum, ostenditur ipsum esse Deum, quia solius Dei est proprium omnia replere. Unde Ieremias XXIII. c.: Nunquid non celum et terram ego impleo, dicit Dominus? Item I^a [ad] Corinthios II. e.: Quis scit hominum, que sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita et que Dei sunt nemo cognoscit, nisi Spiritus Dei. Per quod exprimitur quod Spiritus Dei Deus est, cum non sit alius ab eo, eius Spiritus est. Item in eadem Epistola XII. b.: Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus. Et infra: Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientie. Alii autem sermo
 45 scientie, sed eundem Spiritum. Et infra: Hec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. Quod facere non potest nisi Deus esset. Item Johannes in Evangelio XIII. f.: Paraclitus Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Qui omnia docet, Deus est. Et hoc completum est in L^o die post resurrectionem Domini, quando Spiritus sanctus venit super apostolos in linguis igneis et [48 v.] docuit eos omnia ydionata, sicut ostenditur Actibus I. Et hoc nullo modo potuisset facere nisi esset Deus. De missione Spiritus sancti predixit Dominus per prophetam Ioel III. a.: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, id est, super viros et mulieres. Unde sequitur: Et prophetabunt filii vestri et filie vestre. Et Ysayas XLIII. a.: Effundam Spiritum meum super semen tuum, et benedictionem

(1) Es el IV. v. I de la Vulgata.

(2) Cap. unic. v. 12.

meam super stirpem tuam. Per predicta ostenditur quod Spiritus sanctus est Deus. Dicitur autem simbolo niceni concilii, quod Spiritus sanctus procedit a Patre et Filio; et procedere a Patre et Filio idem est, quod esse ab utroque. Unde in Iohannis XV. g.: Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Per hoc quod dicit, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ostendit quod Spiritus sanctus 5 est a Patre; per hoc vero quod ait, quem ego mittam vobis a Patre, ostendit quod Spiritus sanctus similiter procedit ab ipso Filio. Mitti enim Spiritum sanctum a Filio, principaliter significat quod procedit ab ipso, et secundo connotat effectum in creatura. Et hoc notatur per hoc quod dicit, vobis. Item quod procedit a Filio probatur, Iohannis XVI. c., ubi Filius loquitur de Spiritu sancto dicens: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annunciabit vobis. Per hoc quod dicit, de meo 10 accipiet, ostendit quod ab ipso est. Ab eo enim accipit a quo est. A Filio autem accipit suam essentiam, procedendo ab ipso ab eterno. Et hoc ipsum, quod Spiritus procedit a Filio, habet Filius a Patre. Accipit autem Spiritus ⁽¹⁾ sanctus a Patre et Filio procedendo ab ipsis, non partem sed totam essentiam, cum pars in Deo non cadat, sicut supra de dignitate Filii ostensum est in tractatu de trinitate. Item, hoc idem potest ostendi per simile in anima. Mens et ⁽²⁾ noticia et amor in 15 anima imago sunt Patris et Filii et Spiritus sancti. Sed amor non tantum procedit a mente, sed a noticia; ergo, cum amor representet Spiritum sanctum, mens Patrem, noticia Filium, Spiritus sanctus non tantum procedit a Patre, sed a Filio. Item, hoc idem potest ostendi per simile in re corporali; quia a luce procedit splendor, et a luce similiter et splendore calor. Ita Filius, qui est splendor, sicut dicit Paulus apostolus ad Hebræos I. a., nascitur a Patre, et Spiritus sanctus, qui est 20 amor, procedit ab utroque.

NONUS ARTICULUS

Nonus articulus similiter est: Sanctam Ecclesiam catholicam. Et coniungitur hic articulus precedenti. Unde est sensus: Credo in Spiritum sanctum sanctificantem sanctam Ecclesiam catholicam. Ecclesiam appellat societatem universalem sanctorum ubicumque sint. Unde catholica 25 idem est, quod universalis. Et hanc Ecclesiam, id est, sanctorum societatem Spiritus sanctus sanctificat. Unde Mattheus III.: Ipse, scilicet, Christus baptizabit vos Spiritu sancto et igne. Baptizabit, id est, mundabit sive sanctificabit; baptizare enim abluere est vel sanctificare. Et hoc facit in Spiritu sancto et igne, scilicet, divini amoris.

DECIMUS ARTICULUS

Decimus articulus similiter est:

Sanctorum communionem. Et est triplex communio.

Prima sacramentorum, et, secundum hoc, est sensus: Credo sanctorum communionem, id est; Credo sacramenta, in quibus communicant Sancti, esse sancta. Et tunc sanctorum tenetur neutraliter pro sacramentis. Et quare dicantur sancta ostenditur cum subiungitur: Remissionem pec- 35 catorum, que, scilicet, fit in sacramentis.

Secunda communio est donorum Spiritus [49] sancti. Unde Apostolus [ad] Romanos V. b.: Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Item II [ad] Corinthios ultimo, g.: Communicatio Sancti spiritus sit cum omnibus vobis. Et est sensus: Communicatio Sancti spiritus, id est, dona Spiritus sancti, quibus communicant, sint cum omnibus vobis. 40 Et ista sunt VII, sicut habetur Ysaye XI. b., ubi loquitur propheta de Christo dicens: Requiescet super eum spiritus Domini, Spiritus sapientie, que, scilicet, est de divinis. Sequitur, intellectus, qui est de rebus spiritualibus, ut de angelis et animabus. Spiritus consilii, qui est in eligendo meliora, ut est contemnere temporalia pro amore celestium. Sequitur, et fortitudinis, que est in adversis tolerandis. Spiritus scientie, que est in discernendo bonum et malum, et in dispensando bona tempora- 45 lia. Unde sequitur, et pietatis, que existit in compatiendo miseris, corde, ore et opere. Sequitur, et replebit eum spiritus timoris Domini, qui est in expulsionem vicii, et in cautela ab offensa Dei, et exhibitione reverentie.

Tercia communio est bonorum operum, in quibus boni communicant sibi ad invicem. Unde de hoc David in Psalmo: Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium mandata tua. 50 Hec autem participatio acquiritur per amorem; quia dum homo diligit bonum, quod in alio cernit,

(1) Hi ha dos vegades *Spiritus*.

(2) Per contes de *et deia enim*, que esta puntuat.

ipsum per karitatem suam efficit. Unde Gregorius: Hoc michi provenit ex Dei munere, ut quod tuum est per laborem, meum fiat per amorem. Item Augustinus: Qui bonum in alio diligit, eo ipso suum efficit. Item Gregorius: Pensent invidi quod tuum bonum est karitas, que sine labore nostro, aliena bona, nostra facit.

- 5 Prima istarum communicatio est sacramentorum, in quibus [50] boni communicant licet differenter. Nam quedam sunt communia omnibus, quedam quibusdam secundum exigentiam et electionem, baptismus enim confirmatio et eucharistia et extrema-unctio sunt cunctis communia, penitentia vero ordo et coniugium sunt communia differenter. Nam penitentia communis est omnibus qui peccaverunt. Ordo autem ministris Ecclesie. Coniugium vero volentibus nubere.
- 10 Primum igitur sacramentum est baptismus, in quo gratia confertur in remissionem peccatorum. Unde Ezechiel XXXVI. e.: Effundam super vos aquam mundam et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et cetera. Item Zacharias XIII. a.: In die illa erit fons patens domui David et habitatoribus Iherusalem in ablutione peccatoris et menstruate, id est peccatricis. Quod de nullo alio fonte potest intelligi, nisi de fonte baptismi, cum in alio fonte non laventur nisi
- 15 sordes corporis. Item Dominus Ihesus post resurrectionem suam dixit discipulis suis, Marci ultimo, g.: Euntes in mundum universum, predicate Evangelium omni creature, id est, omni homini, qui omnis creatura dicitur, quia habet aliquid commune cum omni creatura, sicut dicit Crisostomus. Habet enim esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Sequitur: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Qui vero non crediderit condemnabitur. Item in Evangelio Johannis III. dixit Ihesus Nicodemo: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Item Petrus apostolus ad Iudeos ait, Actibus II. f.: Penitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Christi in remissionem peccatorum vestrorum. Ex [50 v.] predictis patet quod baptismus est ad remissionem peccatorum.
- 25 Forma autem verborum, quibus fit baptismus, hec est: Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Et hanc insinuavit Dominus Ihesus quando misit apostolos predicare nationibus, dicens, Matthei ultimo: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Unde baptismus sic describitur: Baptismus est necessaria sanctificatio in aqua verbo vite significat. Et hoc ostendit Apostolus ad Ephesios V. f. dicens: Christus dilexit
- 30 Ecclesiam et semetipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret mundans eam lavacro aque in verbo vite. Unde aqua sine forma verborum non est nisi aqua, nec valet ad emundationem peccatorum. Unde errant sarraceni credentes se mundari a peccatis per lavacrum solius aque, cum aqua sine verbo non lavet nisi corpus. Unde Augustinus: Verbo baptisma consecratur. Detrahe verbum et quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum et fit sacramentum. Unde est hec tanta
- 35 virtus aque ut corpus et cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, supple tantum, sed quia creditur. Errant etiam frequentantes multotiens idem lavacrum, cum, sicut Deus est unus et una fides, ita et unum sacramentum fidei, scilicet, baptismi. Unde Apostolus [ad] Ephesios III. a.: Unus Dominus, una fides, unum baptisma.
- Secundum sacramentum est sacramentum confirmationis. In quo Spiritus sanctus datur ad ro-
- 40 bur per impositionem manus episcoporum. Unde in Actibus Apostolorum VIII. dicitur de quibusdam samaritanis, qui baptizati fuerant in nomine Domini Ihesu quod Petrus et Iohannes imponebant manus super [51] illos et accipiebant Spiritum sanctum. Item Actibus XIX. dicitur de quibusdam, qui fuerant baptizati in Iohannis baptimate: Hiis auditis, baptizati sunt in nomine Ihesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos. Ex hiis patet quod
- 45 gratia specialis confertur in confirmatione, que est ad robur. Et hoc significabit Dominus dicens apostolis ascensurus in celum, Luce ultimo in fine: Vos estis testes horum, et ego mittam promissum Patris mei in vos, scilicet, Spiritum sanctum. Et subiungit: Vos autem sedete in civitate, quoad usque induamini virtute ex alto. Hoc autem fuit completum in die Pentecostes. Unde Actuum II.º: repleti sunt omnes Spiritu sancto, et ceperunt loqui variis linguis prout Spiritus sanctus
- 50 dabat eloqui illis. Unde tunc acceperunt robur ad predicandum nomen Christi, et ad sustinendum audacter passiones pro ipso, cum primo non auderent predicare. Unde Actuum III dicitur (1): Videntes autem Petri constantiam et Iohannis, comperto quod homines essent ydiote et sine litteris, admirabantur. Hoc autem patet in Petro, qui primo negavit Christum ad vocem unius ancille, post receptionem vero Spiritus sancti, non timuit nec reges nec principes.
- 55 Tertium sacramentum est eucharistia, id est, sacramentum corporis Domini, quod dicitur eucha-

(1) IV. 13.

ristia, id est, bona gratia; quia ibi suscipitur ille, qui est plenus gratia et veritate: Iohanne I. et in eius susceptionem confertur gratia hiis, qui fide digne assumunt, in remissionem peccatorum, et in vitam eternam, et in custodiam anime et corporis, ut dicit Damascenus c. V.º Unde Dominus [51 v.] in Iohanne VI. e.: Ego sum panis vivus, qui de celo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in eternum et p̄nis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita. Et infra: Qui 5 manducat me vivet propter me. Manducatur autem duobus modis. Uno modo per fidem, alio modo sub sacramento. De primo modo Iohannes VI.: Ego sum panis vite. Qui venit ad me, scilicet, per fidem, non esuriet, et qui credit in me non sitiet unquam. De secundo modo, eodem, f.: Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, scilicet, digne, habet vitam eternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. 10

Hoc sacramentum statuit Dominus in die cene quam fecit cum discipulis prius quam crucifigeretur, Luce XXII. a., quando, accepto pane, gratias egit, et fregit, et dedit discipulis dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cenavit, dicens: Hic est calix novi testamenti in sanguine meo, qui pro vobis effundetur. De hoc Mattheus XXVI. b., Marcus XIII. c. Item Paulus apostolus I.º [ad] Corinthios XI. e. 15 Ego accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens, fregit et dixit: Accipite et manducate: hoc est corpus meum verum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cenavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine: Hoc facite quotienscumque bibetis, in meam commemorationem. [52] Quotienscumque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis: 20 mortem Domini annuntiabitis donec veniat. De hoc sacramento in proverbii Salomonis IX. a.; dicit Sapientia: Venite, comedite panem meum, et bibite vinum, quod miscui vobis. Cum autem Christus sit Dei Sapientia, sicut dicit Paulus I.º [ad] Corinthios I. f., panis, quem proposuit et vinum quod miscuit, sunt corpus eius et sanguis.

Propter hoc et Dominus per Malachiam prophetam I. f. loquens de abiectioe sacrificiorum 25 iudaycorum, de perfectione huius sacrificii dicit: Non est michi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus. Et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda. Iudei enim offerebant animalia, cum sanguine eorum et cum fimo quandoque, quae in se non erant munda, nec a peccato poterant mundare, quia impossibile est, sicut dicit Apostolus ad Hebraeos 30 X., sanguine taurorum, et hircorum peccata offerri. Et ideo David loquens Domino, dicit in Psalmo XXXIX: Sacrificium et oblationem noluisti, aures autem perfecisti michi. Holocaustum et pro peccato non postulasti. Et hoc intelligendum est quod Deus noluit sacrificia carnalia simpliciter, sed ex causa ne, scilicet, ydola sacrificarentur, sicut patet in libris prophetarum. Unde, cessante causa, scilicet, cultu ydolorum, cessavit et causatum. Hoc autem sacrificium in se mundum est et 35 mundat etiam a peccatis; panis enim et vinum, ex quibus conficitur corpus Christi et sanguis, apud omnes sane intelligentes, [52 v.] sunt res munda. Unde etiam Melchisedech sacerdos Dei summi optulit panem et vinum, Genesis XIII. f. et benedixit Abrahe. Unde etiam in lege preceptum est quod offerretur panis et vinum, Levitici XXIII. b.

Quia vero dupplicis sumus nature compositi, scilicet, ex corpore et anima, dupplicem escam et 40 compositam dedit nobis. Constat enim ex spiritu et corpore, ideo ipse Christus, Deus et homo, qui est panis vite, dedit se ipsum nobis in escam, ut, eius divinitate et humanitate, nostra duplex natura reficeretur. Unde Augustinus in libro *de spiritu et anima*: Duo sensus in homine sunt, unus interior et unus exterior, et uterque bonum suum habet, in quo reficitur. Sensus interior reficitur in contemplatione divinitatis (1). Sensus exterior in contemplatione humanitatis. Propterea enim 45 Deus homo factus est, ut totum hominem in se beatificaret, ut tota conversio hominis ad ipsum, et tota dilectio esset in illo, et assensu carnis videretur per carnem et assensu mentis (2) per deitatis (3) contemplationem, hoc enim erat totum bonum hominis, ut sive egrederetur sive ingrederetur, pascua in sudore suo inveniret, pascua foris in carne Salvatoris et pascua item in deitate Creatoris. Ne autem hoc alicui impossibile videatur, quod panis et vinum transeat in corpus et sanguinem 50 Domini, potest hoc ostendi esse possibile ratione et exemplo. Ratione sic: Cum supra probatum sit quod Christus est Deus et Verbum Dei, constat quod quicquid dixit verum est et infallibile; sed hoc dixit ipse in Evangelio et mandavit fieri in (4) sui commemorationem; ergo sicut [53] dixit, ita fit.

(1) Havia posat deitatis.

(2) Hi havia spiritus.

(3) Demunt hi ha aliter divinitatis.

(4) Segueix ev punctuat.

Unde Iohannes Damascenus capite V. in libro de *ortodoxa fide*: Si verbum Domini vivens est et activum et omnia quecumque voluit Dominus fecit. Si dixit fiat lumen et factum est, fiat firmamentum et factum est, si verbum Domini celi firmati sunt. Et infra: Si volens utique ipsum Deus Verbum beate et sancte Virginis puros et immaculatos sanguines inseminabiliter carnem constituit, non potest panem corpus sui ipsius facere, et vinum et aquam sanguinem? Et infra: Dixit Deus hoc est meum corpus, et hic meus est sanguis, et hoc facite. Et operi eis precepto, donec veniat, sit. Item, si natura hominis per comestionem, panem et vinum et aquam potest in corpus et sanguinem comedentis et bibentis mutare, et non fit aliud corpus a corpore, quod prius habebat; multo magis Verbum Dei, cui nil est impossibile, potest panem et vinum supernaturaliter transmutare in corpus suum et sanguinem, et non sunt duo sed unum et idem corpus. Item exemplo potest hoc ipsum ostendi. Nam Moyses precepto Domini convertit aquam in sanguinem, Exodo VII. f., Item Dominus in Evangelio Iohannis II. convertit aquam in vinum, et vinum secundum naturam citius mutatur in sanguinem quam in aquam. Unde non est impossibile quod in sacramento verbo et virtute Christi inmutetur in sanguinem. Item cum sit corpus quod possit esse in diversis locis, hoc est ex potentia deitatis sibi unite, que non est destinata limitibus nature, que hoc facit propter dispensationem nostre salutis. Tamen adhuc potest dari exemplum qualecumque in naturalibus: quia si multa specula opponantur corpori vel diversa vasa aque, in omnibus simul et semel et in eodem tempore apparebit figura corporis. Idem in sole et luna et stellis, quia simul et semel figure eorum apparent in diversis ⁽¹⁾ aquis et speculis. Item visus corporalis videt diversas formas corporum simul in uno tempore. Multo magis cum potentia divina sit super naturam potest facere quod unum corpus et maxime glorificatum, sit in eodem tempore in diversis locis. Item quod a pluribus accipiatur et non diminuatur in se, potest ostendi exemplo lucis candelæ, a qua plures alie accipiunt lumen, nec per hoc lumen eius minuitur. Item sapientia docentis a pluribus percipitur, nec tamen propter hoc in docente minuitur. Licet autem hec exempla posuimus, tamen ipsa indigna et insufficientia ad tantam excellentiam reputamus.

Quantum sacramentum est penitentia, que est sacramentum tam veteris quam nove legis. Est autem penitentia, ut ait Ambrossius, mala preterita plangere, et plangenda iterum non committere, supple: in proposito. Unde idem ait: Vera penitentia est a peccato recedere. Et quia non sufficit a malo recedere nisi bonum fiat, ideo dicit David in Psalmo XXXIII.: Diverte a malo et fac bonum. Item Ysayas I. e.: Quiescite agere perverse, discite bonum facere. Sunt autem tres partes penitentie: contritio, confessio et operis satisfactio. Est autem contritio dolor de peccatis. De qua dicit David: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despiciet. Item Daniel III. d.: In animo contrito, et spiritu humilitatis suscipiamur. Confessio est peccatorum revelatio coram sacerdote. De hac Numeris V. b.: Vir sive mulier, cum fecerit ex omnibus [54] peccatis, que solent hominibus accidere, et per negligentiam transgressi sunt mandatum Domini atque deliquerint, confitebuntur peccatum suum. Item Salomon in Proverbiis XXVIII. a.: Qui abscondit scelera sua, non dirigitur; qui autem confessus fuerit ea et reliquerit ea, misericordiam consequetur. Item Iob XXXI.: Si abscondi, quasi homo, peccatum meum, et celavi in sinu meo iniquitatem meam; quod dicit, male accidat michi. Item in Psalmo: ⁽²⁾ Dixi: Confitebor adversum me iniustitiam meam Domino: et ut remisisti impietatem peccati mei. Item Dominus in Evangelio Luce XVII dixit leprosis quibusdam, per quos peccatores significantur: Ite ostendite vos sacerdotibus. Per quod significatur quod peccator debet se ostendere sacerdoti per confessionem. Et hoc ostenditur in Levitici XIII et XIII, ubi dicitur quod leprosus separandus erat ad iudicium sacerdotis, et ad iudicium eius revocandus et recipiendus in societatem mundorum. In quo significatum fuit quod sacerdos iudicat peccatorem esse separatam per peccatum a societate sanctorum et ipsum per confessionem ad eorundem societatem iudicat revocandum et recipiendum. Item Iacobus: Confitemini alterutrum peccata vestra. Quod sic intelligitur, ut simplices confiteantur sacerdotibus, et sacerdotes, si peccaverint, sacerdotibus. Et hoc expressit Iacobus quod homines confiteantur hominibus. Quod vero homo debeat confiteri homini dicit Algazel in libro de *penitentia*, ubi dicit quod in qualibet civitate debent poni sapientes, qui sint velut phicisi, qui debent cognoscere infirmitates hominum, et eas mederi, donando eis consilium. Et infirmitates spirituales sunt peccata, que, nisi ostendantur, [54 v.] non possunt curari. Unde dicit Boetius in libro de *consolatione*: Si opera medicantis expectas, oportet ut vulnus detegas. Item alia ratione potest probari quod homo debet confiteri. Nam, si quis confiteatur Deo tantum, nescit pro certo quid Deus iudicet, utrum, scilicet, ipsum absolvat aut condemnet; quamdiu in hoc est nec pro absoluto nec pro

(1) Segueix locis puntuat.

(2) Es el XXXI. v. 5.

condemnato se habere debet reus, sed pendet sententia. Unde ipse pendebit dubius et pavidus in tota vita sua. Item nullus in re propria constituitur iudex; quia igitur penitens in iudicio, quo iudicandus est pro peccato, reus est et a Deo irretitur, merito in eodem iudicio iudex esse non potest. Subaudi alio igitur et per alium iudicandus est. Et quia ipse Deus actorem legibus firmatum et consuetudinibus observatum est ut tertius in medio sedeat, qui ius reddat, propter quod Deus 5 hoc ipsum elegit, dicens, Ysaye XLIII: Iudicemur simul: narra si quid habes, ut iustificeris. Et Michea VI.: Iudicium Domino cum populo suo, et cum Israel diiudicabitur. Item, cum homo naturaliter sibi compatiatur et parcat, non debet iudicari iudicio proprio in penitentia, cum sibi parceret plus debito; unde oportet quod stet iudicio alterius. Item, sicut delicta corporalia iudicantur per legem et iudices seculi; sic peccata animarum iudicari debent per iudices spirituales et legem 10 Dei. Sed iudices spirituales, qui per legem Dei iudicant, sunt sacerdotes; ergo ad sacerdotes pertinet iudicium animarum. Sed non possunt iuste iudicare nisi noticiam habeant de peccatis, nec noticiam habere possunt nisi per confessionem delinquentium; necessaria [55] est ergo confessio peccatorum. Item cum Deus sufficienter providerit sue reipublice, sicut constituit iudices manifestorum criminum, qui sint reges et principes et constituti sub eis; ita constituit iudices peccato- 15 rum occultorum. Et quia nemo libenter confitetur illi, quem scit punire ad mortem, ut ait Philosophus; ideo statutum est ut iudex occultorum non puniat morte, sed iniunctione penitentiae, ne aliquis timeat peccatum suum confiteri. Unde sicut dicitur in libro dicto *Albuchan* et in libro dicto *Muzlim*; quia Machometus fecit lapidari voluntarie confitentes sibi se peccantes in fornicatione, avertit sarracenos a confessione. Sequitur de tertia parte que est satisfactio, que est emenda debita 20 pro peccatis. Nam cum peccatum sit iniusticia, necessario exigit iustificationem et tormentum ipsius peccantis et emendam faciendam iniuriam passo. De hac satisfactioe Matthei III. d., Luce III. c., dicit Iohannes Baptista: Facite fructus dignos penitentiae. Fructus digni penitentiae sunt, ut, sicut homo multum peccavit, multum satisfaciatur. Et ista satisfactio consistit in tribus, scilicet, in ieiunio, oratione et elemosyna. De ieiunio dicit Dominus per prophetam Ioel II. c.: Con- 25 vertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio. De ieiunio et oratione insimul in Mattheo XVII. f.: Hoc genus domini non eiicitur nisi in oratione et ieiunio. De elemosyna Luce XI. f.: Date elemosynam et ecce omnia munda sunt vobis. Item Thobias IV. c.: Elemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animas ire in tenebras. Item simul de tribus eodem XII. d.: Dixit angelus Thobie et filio eius: Bona est oratio cum ieiunio et elemosyna magis quam thesaurus 30 auri condere, quoniam elemosyna a morte liberat et ipsa est quae purgat peccata et faciet invenire misericordiam et vitam eternam. Sunt etiam multa alia opera, per que potest satisfieri de peccatis, scilicet, peregrinationes, vigilie, discipline et similia.

Quintum sacramentum est extrema unctio infirmorum. Istam unctionem inceperunt apostoli facere ante Christi passionem. Unde in Evangelio Marci VI. dicitur de ipsis apostolis: Ungebat 35 oleo multos egrotos et sanabantur. Unde Iacobus apostolus archiepiscopus Iherosolimitanus statuit postea ut hoc fieret in Ecclesia, dicens in epistola sua capite V. f.: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiae et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittentur ei. Et hic tangitur duplex effectus huius sacramenti, scilicet alleviatio infirmitatis, si expedit patienti, et remis- 40 sio peccatorum, per hoc quod augmentat gratiam et virtutes.

Sextum sacramentum est ordo. Est autem ordo sacrum signaculum, quo spiritualis potestas traditur ordinato et officio. Ista vero potestas et officium consistit in ministris ecclesie et maxime in sacerdotibus, quibus data est potestas ligandi et solvendi in susceptione sacri ordinis. Unde Matthei XVIII. dixit Dominus apostolis, quorum locum tenent in ecclesia maiores sacerdot[56]es, ut 45 sunt episcopi et simplices sacerdotes: Amen dico vobis quecumque ligaveritis super terram erunt ligata et in celo, et quecumque solveritis super terram erunt soluta et in celo. Quod non tantum intelligitur de apostolis, cum quibus Dominus erat presens corporaliter, sed de omnibus aliis, qui tenent locum apostolorum, cum quibus erat presens spiritualiter. Et hoc confirmavit, Matthei ultimo dicens: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumationem seculi. Item in Evan- 50 gelio Iohannis ultimo C. dixit Dominus discipulis: Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata remittuntur eis et quorum retinueritis retenta sunt. Ubi ostenditur quod per Spiritum sanctum fit remissio peccatorum; hoc tamen ministerio sacerdotum. Unde propter hoc illa, que statuta sunt a sanctis Patribus, qui habuerunt istam potestatem, servantur a fidelibus christianis. Unde ista potestate sacerdotes excommunicant et eiiciunt de ecclesia inobedientes, et recipiunt 55 penitentes. Unde Paulus apostolus excommunicavit corinthium fornicatorem, I.^a [ad] Corinthios V. dicens: Ego absens corpore, presens autem spiritu, iam iudicavi ratione huiusmodi sathane in inte-

- ritum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Ihesu Christi. Et infra: Si is, qui frater est fornicator est nominatus ⁽¹⁾, aut avarus, aut ydolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum huiusmodi nec cibum sumere. Suple: scripsi vobis. Item Iohannes in epistola II circa finem ⁽²⁾: Qui permanet in doctrina, hic et Patrem et Filium habet. Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domo, nec Ave ei dixeritis. Huiusmodi autem excommunicationes fiebant ab apostolis et fiunt hodie in Ecclesia [56 v.], ut peccatores timeant et erubescant, et convertantur ad penitentiam. Quod autem apostoli aliqua statuerint in Ecclesia et tradiderint servanda praeter ea que scripta sunt in epistolis eorum, ostendit Paulus apostolus II. [ad] Thessalonicenses II. g. dicens: Itaque fratres state et tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam nostram. Item in Actibus XV. g. dicit Luchas de Paulo quod perambulabat Syriam et Ciliciam, confirmans ecclesias: precipiens custodire precepta apostolorum et seniorum. Item eodem XVI. a. dicitur de Paulo et Sila et Thimotheo: Cum pertransissent civitates, tradebant eis custodire dogmata, que erant decreta ab apostolis et senioribus, qui erant Iherosolimis. Unde etiam apostoli instituerunt dyachones sicut habetur Actuum VI. v. Ex quibus fuit unus Sanctus Stephanus prothomartir. Postea etiam instituerunt episcopos et sacerdotes. Unde Paulus dicit Thimotheo, quem constituit episcopum Ephesi, II.^a Thimotheo I.: Admoneo te ut resuscites gratiam Dei que est in te. Et hoc intelligitur de gratia, quam recepit per impositionem manuum eius, quando fecit eum episcopum, ut eam, scilicet, resuscitet Evangelium predicando, et alios ad hoc idoneos iustituendo, scilicet, sacerdotes et dyachones. Unde dicit eodem II.: Tu fili mi, confortare in gratia, que est in Christo Ihesu, et que audisti a me per multos testes, hec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere. De hoc ad Titum episcopum I.: Huius rei gratia reliqui te Crete, ut ea, que desunt, corrigas, et constituas per civitates ⁽³⁾ presbyteros, sicut ego tibi [57] disposui. Ex hiis que predicta sunt habuerunt auctoritatem sancti Patres condendi canones super gradus matrimonii ad ampliandam karitatem inter homines. Similiter eadem auctoritate statuerunt observationes ieiuniorum et festivitatum, et emunitates personarum religiosarum et divino cultui mancipatarum et sacrorum locorum. Et quod hoc potuerint fecisse, potest haberi ex ratione. Nam si princeps rei temporalis potest statutum condere super subiectos sibi, multo magis principes spirituales, qui potestatem acceperunt a Domino, possunt condere statuta super subiectos sibi, secundum quod viderint expedire ad salutem animarum.
- Septimum sacramentum est matrimonium. Est autem matrimonium sacramentum commune illis, qui fuerunt ante legem et sub lege et sub Evangelio. Et difinitur sic: Matrimonium est legitima societas sive vinculum maris et femine in genere humano individuum vite consuetudinem retinens. Et ideo, qui obligati sunt vinculo matrimonii, efficiuntur debitores huius societatis sibi adinvicem. Unde per difinitionem apparet quia unica debet esse unius. Non enim dicit maris et feminarum, nec femine et marium, sed maris unius et femine unius. Unde etiam Dominus in principio mundi non dedit Ade nisi unicam uxorem, quam edificavit de costa, quam tulit de Adam, ut per hoc ostenderet quod societas et dilectio propterea debet esse inter eos; sicut dilectio perpetua est inter membra unius corporis. Et ideo Adam prophetans dixit Genesis II. g.: Hoc nunc, os ex ossibus meis, et caro de carne mea, [57 v.] et vocabitur virago quia de viro sumpta est.
- Quamobrem relinquet homo patrem et matrem, et adheret uxori sue. Non dixit uxori, sed uxori. In quo dicit, unicam esse unius ab institutione nature. Si enim alicui plures uxores fuissent concedende de iure naturali, potius debuissent concedi Adam, qui unus erat tantum in mundo, et habebat multiplicare genus humanum, quam alicui ali. Item quod unus debeat esse unius, ostendit ipsa natura, que non coniungit ⁽⁴⁾ masculinum et feminam nisi unum et unam in opere generationis.
- Impossibile est enim quod commisceatur unus et due, aut duo et una. Item cum aliqua animalia sint, et in bestiis et in volucris, quorum mares non coniunguntur nisi singulis feminis, ut leo et ursus in bestiis, ut dicitur, et aves venatice in volucris, ratio dictat quod homo, qui ratione pollet, refrenet concupiscentiam suam, et unus una sit contentus. Item vis generativa tam in mare quam in femina est ad opus generationis et fructum, qui proles est, et non ad voluptatem, licet hoc huiusmodi operi incidat; quare uti instrumentis generationis ad voluptatem tantum, abuti est eisdem, et propter hoc etiam viciosum, quia est immutatio usus debiti. Item voluptas carnis effrenata non solum non affert commodum, sed etiam aufert comoditates spirituales. Est enim ut vinum inebrians humanam mentem, rigorem eius ac virtutem emolliens, et enervans, et virilitatem eius

(1) Hi ha un quid pro quo. LaVulgata diu: Si is, qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus... v. II.

(2) V. 9-10.

(3) Episcopos puntuat.

(4) Ipsam naturam puntuat, çò es, inutilisat.

effeminans. Et velut caligo oculos mentis [58] obtenebrans, et velut aqua profunda mentem immergens, et velut laqueus ipsam captivans. Et quoniam contraria est spiritualibus et sublimibus deliciis, ab illis animam avertit. Sicut et eorum, quibus spiritualia et eterna sapiunt, eis necessario desipiunt deliciae corporales. Unde dicit Sanctus: Gustato spiritu desipit omnis caro. Cum ergo multiplicatio uxorum provocet concupiscentiam, contrariatur spiritualibus deliciis; ergo est viciosa. 5
 Item mens humana cum sit spiritualis et ad spirituales delicias ordinata, quanto plus multiplicat (1) carnales delicias, tanto magis a suo ordine elongatur. Sed multiplicatio uxorum augmentat delicias corporales, ergo elongat mentem humanam a suo ordine. Sed quod elongat mentem humanam ab ordine suo, est humane menti contrarium et viciosum; ergo multiplicatio uxorum est viciosa et humano animo contraria. Item, aut frenanda est concupiscentia carnalis aut non. Si 10
 dicatur quod non, non restat nisi ut eat natura humana in omnem immundiciam, et sodomiticam et brutalem, quod manifestissime falsum est. Si vero concedatur restringendam esse, sed usum concubinarum et uxorum limitandam (sic), ut dixit Machometus, hoc multipliciter improbatur. Primo quia virorum et mulierum similis est in matrimonio conditio, ergo si unus vir est unius mulieris, et una mulier debet esse unius viri. Item, concupiscentia mulieris vehementior est quam viri, 15
 ergo magis subveniendum est ei de multitudine virorum, quam viro de multitudine mulierum, ut quod Machometus statuit pro viris, statueretur pro mulieribus, quod utique [58 v.] natura vel consuetudo non patitur. Item, si quis dicat quia unus oportet habere propter vitandam incontinentiam, ut cum, scilicet, una est infirma, possit habere alteram; eadem ratione et mulierem oportet plures habere, ut cum unus est infirmus vel absens, possit habere alterum, et ut si non concipit 20
 de uno, concipiat de altero, cum mulier magis pateat incontinentie periculo, utpote infirmior in hac parte et minoris intellectus, et concupiscentie vehementioris; quod est manifeste inconveniens. Item, in matrimonio aut dant sibi vir et uxor invicem ius plenum, ut alter utatur corpore alterius; aut alter dat, alter non; aut in potestate sibi hoc concedunt. Si totaliter, manifestum est quod non potest esse matrimonium nisi inter unum et unam. Impossibile est enim duas pleno iure aliquem 25
 possidere. Si dixerit quod alter dat ius plenum, alter non, manifestum est quod ex parte altera non est matrimonium, sed potius claudicatio propter inequalitatem; quia non dat ius utendi corpore suo illi, nisi ad tempus tantum. Consentire enim vel dare corpus suum ad tempus, non est contractus matrimonialis, sed fornicatorius. Item si in parte sibi invicem concedunt ius corporis proprii et non in toto, hoc modo concubine et lenones erunt coniuges; quapropter non erunt vir et 30
 uxor, si neuter alteri plenum ius in corpore suo dederit. Manifestum est (2) igitur non aliter esse matrimonium veri nominis inter marem et feminam, nisi plenum ius coniugalis usus uterque alteri in corpore suo dederit. Sed plenum ius non potest dare vir pluribus mulieribus; ergo habere plures est contra matrimonium. [59] Item hoc patet per hoc, quod dicit Job XII. b.: Interroga iumenta et docebunt te, volatilia celi et indicabunt tibi: Sed hanc doctrinam possumus accipere a iumentis et 35
 volatilibus, quod sequuntur naturam et consuetudinem patrum suorum; ergo per simile oportet nos sequi naturam et consuetudinem primi parentis nostri, scilicet, Ade; sed ei non fuit data nisi una uxor, cum plures posset fecundare; ergo sequentes formam eius non oportet mutare, nec est honestum, nisi quod unus unicam uxorem accipiat. Item cum Deus non sit causa dissensionis sed pacis, cum sit summum bonum, a quo non potest esse nisi bonum; cum multiplicatio uxorum et concubi- 40
 narum sit causa invidie, ire et discordie inter ipsas, et hoc sit malum; ergo Deus non est causa talis multiplicationis. Quod si quis obiciat de antiquis quod habuerunt plures, respondendum quod hoc potuit contingere ex imperfectione virorum illius temporis, eo quod non essent plene eruditi, nec in vera religione firmati. Unde videntes ydolatrias multitudinem uxorum habere, et ex hoc illos beatos et se miseros reputantes, emulati sunt illos in hoc facto, sicut et non nulli ipsorum emulati sunt illos 45
 in multitudine diviciarum. Et quod pestis concupiscentie prevaluerit in populo iudeorum, apparet in libro Num. XXV, ubi legitur quod filii Israel fornicati sunt cum madianitis, et adoraverunt deos earum, et comederunt de sacrificiis earum, propter quod interfecti sunt ex eis una die XXIII^{or} milia. Item apparet ex libro Iudicum XIX. ubi filii Benjamin vix parcentes levite, uxore eius tota nocte abusi, [59 v.] ipsam nefarie suffocaverunt. Apparet etiam in Salomon, qui licet esset mul- 50
 tum sapiens, tamen peccavit in multiplicationem uxorum, ut legitur III Regum XI. De sanctis vero prioribus dicendum, quod quemadmodum indulsit eis Deus divicias et gloriam mundi, quibus uterentur cum modestia et humilitate, sic multitudinem uxorum ex certa causa ultra communem legem indulsit, quibus uti noverant cum temperantia et castitate, propter amorem liberorum, ad Dei cultum dilatandum. Non enim ignorabant spiritu Dei ducti homines, filios ad imita- 55

(1) *Sp. punctuat.*(2) *Enim punctuat.*

tionem patrum naturaliter pronos esse, et ad eorundem doctrinam capiendam faciliores, difficiliusque aversibiles ab eadem. Quare manifestum est intelligentibus consilio usos fuisse ad tempus in parte ista, quo nature auxilium contra tenebras errorum, impietatis et ydolatrie advocarent. Unde quod ex causa indultum est paucis ad tempus, non est trahendum ad consequentiam, cum
5 privilegia paucorum non faciant legem communem. Propter predictas igitur causas multitudo uxorum tolerata est, ne deteriora fierent. Aut suscepto divino consilio ut gentes sanctorum multiplicarentur, et divini cultus religio augmentaretur.

Quantus autem amor sancte posteritatis sanctis mulieribus fuerit, ostendunt Sara, Lia, Rachel, que viros suos Abraam, scilicet, et Iacob induxerunt, ut ad ancillas earum ingrederentur; Gen.
10 XVI. a. et XXX. a. b. Viris igitur perfectis alia fuit causa, ut diximus, multitudinis uxorum, alia deteriora timentibus, ut imperfectis, alia lascivientibus et viciosis. Et hoc precipue mundo in Dei noticia et cultura novicio. Verum, perfectionis evangelice luce radiante, omnia hec interdicta sunt et ad primum statum nature humane redacta; ubi ipsum Verbum Dei eternum in humanitate assumptum, interdixit multitudinem uxorum, et etiam dualitatem, et separationem, excepta
15 sola fornicationis causa. Unde Matthei XIX. a. et Marc. X. a.: Accesserunt ad Ihesum pharisei temptantes eum et dicentes: si licet homini uxorem suam dimittere quacumque ex causa? Qui respondens ait eis: Non legistis, quia, qui fecit ab inicio, (1) masculum et feminam fecit eos, et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adheret uxori sue, et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Dicunt illi:
20 Quid ergo Moyses mandavit dari libellum repudii, et dimittere? Ait illis: Quoniam Moyses ad duriciam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras. Ab inicio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem et aliam duxerit, mechatur. Et, qui dimissam duxerit, mechatur. Et in Evangelio Marci X. a. Et si uxor dimiserit virum suum et alii nupserit mechatur.

25 Ex premissis patet quod non licet habere nisi unam uxorem, et quod non potest nec vir uxorem, nec uxor virum dimittere, nisi ob fornicationem. Et si uxor dimissa, etiam propter fornicationem, alteri nupserit mechatur et polluta est. Unde Ieremias III. a.: Si dimiserit vir uxorem suam et recedens ab eo duxerit virum alterum; numquid revertetur ad illam ultra? Numquid non polluta et contaminata erit [60 v.] mulier illa? Item Paulus apostolus [ad] Rom. VII. a.: Que sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege viri. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera si fuerit cum alio viro. Idem ad Cor. I. VII. a.: Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationem autem, supple vitandam, unusquisque suam uxorem habeat, et unaqueque suum virum habeat. Et ibidem: Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Et ideo non potest istud
30 dare duabus vel quatuor, sicut dicit Machometus. Item in eodem capit b.: Hiis, qui matrimonio iuncti sunt, precipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit manere in nuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Lex itaque repudii permissio fuit non preceptio, ob duriciam cordis iudeorum tolerata, hoc est, non lege vindicata, ut supra proximo Matth. XIX. Ne enim in uxores crassarentur ad mortem, toleratum fuit minus malum, id est,
40 repudium ut maius videretur, id est, occisio uxorum. Patet igitur ex predictis quod matrimonium est ius perpetuum et vinculum indissolubile et societas stabilis, que auctoritate divina firmata est; quare per hominem dissolvi non potest. Quod si quis dicat quod propter odium, vel iram, vel feditatem, qualis est lepra, vel propter deformitatem, vel esterilitatem debeat uxor dimitti, sicut faciunt sarraceni, qui ipsas et sine causa, et ex levi causa dimittunt, respondendum quia, hoc dato,
45 licebit id ipsum mulieribus ex necessitate, cum non minus consulendum sit eis quam viris, et longe magis indigeant sublevari propter imbecillitatem cordis et pravitatem (2) intellectus, et quia etiam non sunt serve sed socie. Unde prima mulier de costa Adam facta est, ut tanquam socia haberetur, non tanquam ancilla. Preterea, si propter ista dimittenda esset uxor, vel propter aliquod ipsorum, sub hoc, senectus dissolveret omnia matrimonia. Ipsa enim superinducit mulieribus deformitatem et sterilitatem. Et hoc, cum iniquum sit, quia est contra pietatem, non indiget improbatione. Intentio enim et finis proprius pietatis est miseriam tollere vel lenire. Contra pietatem autem est, ut propter miseriam suam mulier deseratur, cum propter hoc potius miserendum sit ipsius, unde nec propter feditatem qualis est lepra, nec propter aliam infirmitatem dimittenda est uxor, sed ei in necessitate potius providendum. Si enim duo socii essent federati, et unus alterum in necessitate infirmitatis dimitteret, nec ei ministraret, crudelis et infidelis iudicaretur. Pre-
55

(1) Manca hominem.

(2) Demunt está esmenat parvitatem, sense puntuar pravitatem. El sentit total demana més aviat parvitatem.

terea, si sine causa, vel levi causa, secundum sectam sarracenorum potest mulier dimitti, non
 restat lascivis et iracundis nisi multitudinem uxorum unam post aliam polluere, et virgines deflo-
 rare, et relinquere, et per hoc odia et dissensiones inter se et uxorem suam et propinquos eius se-
 minare, quod est contra legem naturalem et honestatem. Item, quare impie agatur per huiusmodi
 divorcia contra mulieres, patet; quia cum mulier sine culpa sua dimittitur postquam deflorata est
 vel gravidata, efficitur vilis et inhonorata, ceterisque viris despicabilis, et hoc totum [61 v.] potest
 esse sine culpa sua. Potest etiam per huiusmodi divorcia generatio filiorum impediri, quod est
 principaliter bonum matrimonii. Sed qualibet die quilibet potest III.^{or} uxores accipere, et eas in
 sequenti die dimittere, et alias III.^{or} accipere. Unde ista lex non est hominum rationabilium et
 honestorum, sed lenonum et meretricum. Quare etiam verendum sit et nefandum, quod aliquis,
 dimissa uxore sua ter, non possit eam recuperare secundum Alchoranum, nisi prius ab alio co-
 gnoscatur, satis patet hominibus sani intellectus inde obviantibus veritati, cum etiam ipsa mulier,
 que parvi est intellectus, si sit nobilis cordis et generosa, nullo modo vult se submittere tali vilitati,
 ut ab alio per istud modum cognoscatur. Quis etiam homo nobilis cordis et sani intellectus velit
 uxorem suam alii commiseri, cum hoc sit inhonestum et contra naturam, non solum hominum,
 sed etiam avium et aliquarum bestiarum, sicut patet in ursis, qui velut fidem coniugii sibi invi-
 cem inviolabiliter servant, ut dicitur, adulterium non ferentes; quod etiam in ciconiis, ut dicitur,
 est probatum. Item, si quis dicat quod, postquam aliquis dimittit uxorem suam propter fornica-
 tionem, necesse habet aliam ducere, quia non poterit continere, respondendum est ei, quod ratio
 hominis est supra concupiscentiam. Unde dicit Aristoteles quod vis rationabilis est regere; concu-
 piscibilis vero et irascibilis, regi. Et ideo, si vult, potest continere; quia potest concupiscentiam
 refrenare. Non enim est sicut asinus et equus, quibus non est intellectus. Item, coitus non est ad
 vitam necessarius, sicut cibus et potus, sine quibus vita animalis non subsistit, sed sine muliere
 potest homo vivere, quod patet in multis, et ideo falsum [62] est quod aliquis non possit conti-
 nere. Item, multi philosophi sine fide et gratia elegerunt continentiam, et servaverunt, propter
 honestatem. Unde dicit Aristoteles, quod sapientes castitatem quidem decorem dixerunt. Multo
 magis ergo homo fidem habens, consilio et gratia Dei poterit continere. Quod si omnino non vult
 continere, talis reconcilietur uxori sue, et ita non erit necesse aliam ducere. Et hec de matrimonio
 sufficiant.

UNDECIMUS ARTICULUS

Undecimus articulus simboli est: Carnis resurrectionem; supple, credo. Et diffinitur a Damasceno
 sic: Resurrectio omnino est, copulatio rursus et anime et corporis, et secunda eius, quod dissolutum
 est et cecidit, animalis (1) resurrectio. Et congruo ordine sequitur carnis resurrectio, post remissionem
 peccatorum. Nam ipsa remissio est resurrectio anime a peccatis, que est resurrectio prima. Ad
 quam sequitur resurrectio corporum, gloriosa in bonis, que est resurrectio II.^a De hac duplici resur-
 rectione, dicitur Apocalypsis XX.: Beatus et sanctus, qui habet partem in resurrectione prima; et
 cetera. De hoc [ad] Romanos VIII.: Si spiritus eius, qui suscitavit Ihesum a mortuis habitat in vo-
 bis, qui suscitabit Ihesum Christum a mortis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter
 inhabitantem Spiritum eius in vobis. Tamen tene, quod dicit Apostolus I.^a [ad] Corhintos XV.:
 Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur; suple, in gloriam. Unde infra eodem.
 Canet enim tuba; et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur, scilicet, boni in gloriam:
 Tuba ista intelligitur vox Filii Dei. De quo in Evangelio Iohannis V. e.: Venit hora, in qua omnes,
 qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei; et procedent, [62 v.] qui bona fuerunt, in resur-
 rectionem vite: qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii. Et dicitur vox Filii Dei tuba; quia
 erit manifesta et terribilis, sicut tuba. Ad quam vocem omnes resurgent, incorrupti et immortales,
 quia ultra mori non poterunt. Sed boni immutabuntur ad gloriam etiam quantum ad corpus; que
 gloria quadruplex est. Prima claritatis. Unde Paulus apostolus ad Philippenses III. g.: Salvatorem
 spectamus Dominum nostrum Ihesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostre, confi-
 guratum corpori claritatis sue, secundum operationem, qua potest etiam subicere sibi omnia.
 Item, in Evangelio Matthei XIII. e.: Fulgebunt iusti sicut sol in regno Patris eorum. Secunda agi-
 litatis, de qua Ysayas XL. g.: Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem, assument pennas
 sicut aquile; ut, scilicet, sint agiles sicut et plus quam aquile. Current et non laborabunt, ambula-

(1) Havia escrit *resurrectio*, però ho inutilisá y escrigué a continuació *surrectio*.

bunt et non deficient. Sancti quippe vocantur a Christo aquile, Matthei XXIII.: Ubi-
 fuerit corpus, scilicet, Christi, illic congregabuntur et aquile id est, sancti. Et hec congregatio
 quomodo fiet, ostendit Apostolus ad Thesalonicenses I.^a III. g.: Mortui, qui in Christo sunt, re-
 surgent primi, id est, precipui gloria. Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimus, simul rapiemur
 5 cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus. Tertia erit im-
 passibilitatis. De qua Iohannes in Apocalipsi VII. g.: Non esurient, neque sitient amplius, neque
 cadet super illos sol, neque ullus estus. Et paulo post. Et absterget Deus omnem lacrimam [63]
 ab oculis eorum. Item in eodem XXI. b.: Absterget Deus omnem lacrimam ab oculis eorum; et
 mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra. Per quod constat, quod
 10 non erit perpessio mali. Quarta erit subtilitas. De qua Sapientie III. b.: Fulgebunt iusti, et tam-
 quam scintille in arundineto discurrunt. In scintillis noscitur subtilitas. Hanc gloriam subtilitatis
 ostendit Dominus, quando intravit ad discipulos, ianuis clausis, post resurrectionem; sicut dicit in
 Evangelio Iohannes XX. c. De hiis quatuor simul dicit Apostolus prima [ad] Corinthios XV. f.:
 Stella a stella differt in claritate. Sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, scili-
 15 cet, passibilitatis; surget in incorruptione, scilicet, impassibilitatis. Seminatur in ignobilitate,
 scilicet, obscuritatis; quia ipsum corpus obscurum est in se; surget in gloria, scilicet, claritatis.
 Seminatur in infirmitate, scilicet, ponderositatis; surget in virtute, scilicet, agilitatis. Seminatur
 corpus animale, scilicet, grossum et indigens alimonia; surget corpus spirituale, habens se, scilicet
 ad modum spiritus; quia erit subtile, nec indigens cibo, sicut nec spiritus. Unde corpus glorificatum
 20 non indiget cibo. Unde Apostolus eodem XIII. c.: Non est regnum Dei esca et potus. Item infra
 [ad] Corinthios VI. e.: Esca ventri et venter escis. Deus autem et hunc et has destruet. Ventrem
 quidem destruet per mortem, licet ipsum reparat ⁽¹⁾ per resurrectionem, sed destruetur quantum
 ad usum escarum, quibus non indigebit, et insuper esce simpliciter destruentur; quia non erunt neces-
 sarie. Et ita adnichilatur fabula paradisi Machometi. Quod etiam ratione potest probari. Vi[63 v.]de-
 25 mus enim corpora celestia non indigere cibo, nec alio sustentamento. Cum ergo corpus humanum
 erit impassibile et incorruptibile, non indigebit cibo neque potu; cum ista sint propter indigentiam,
 quoniam homo in presenti nisi uteretur hiis, deficeret. Sed ibi non erit indigentia, neque defectus.
 Ergo non erit ibi cibus et potus, que sunt propter indigentiam et defectum. Quoniam vero aliqui
 sapientes sarracenorum negant resurrectionem corporum, ponentes beatitudinem hominis tantum
 30 in anima, nesse est ut eius veritas rationibus ostendatur, et primo sic: Iusticiam iudicis iusti, in
 cuius terra multa fiunt digna premio et suplicio, quem non fallit ignorantia neque prohibet impo-
 tentia, necesse est quandoque converti in iudicium. Sed talis iudex Deus est; ergo eius iusticia
 quandoque convertetur in iudicium; sed hoc non fit in presenti universaliter, cum interdum mali
 floreat, et boni opprimantur; fiet ergo in futuro, et sic reddet Deus unicuique prout meruerit. Ergo
 35 hominibus, qui sibi serviunt, mercedem reddet; quod fieri non potest nisi ipsi resurgant. Siquis
 vero dicat omnes posse remunerare in animabus, sine corporum resurrectione, non sufficit. Cum
 enim anima sine corpore, non sit homo; nec remuneratio anime, sine corpore, est remuneratio ho-
 minis.

Preterea, cum homo servierit Deo corporalibus operibus, et spiritualibus, et Deus non sit minus
 40 liberalis remunerando quam homo serviendo, utroque modo, et in corpore et in anima, debet remu-
 nerari.

Item corpus simul laborat cum anima, ita quod anima sine corpore, non meretur; ergo remune-
 rabitur corpus et conregnabit, et glorificabitur [64] cum ipsa.

Preterea cum anima naturaliter appetat esse in corpore, eo quod est forma et perfectio ipsius,
 45 et omnis appetitus naturalis in perfecta beatitudine anime debeat impleri, corpus reddetur ei, sine
 quo appetitus eius naturalis non impleteretur.

Preterea, sol et luna et alii planete facta sunt per ⁽²⁾ hominem; et aves, et animalia similiter. Ex
 hoc patet, quod humanum corpus est finis aliorum corporum. Cum ergo inter cetera corpora, que-
 dam habeant esse perpetuum, ut sol et luna et multa alia, corpus humanum habiturum est esse
 50 perpetuum. Finis enim melior est hiis, que sunt ad finem. Quod autem durabilius est melius est; et
 quod sol et luna et stelle creata sint propter hominem, ostenditur Deuteronomii III. c.: ubi dicitur:
 Cave ne forte elevatis oculis ad celum, videas solem et lunam, et omnia astra celi, et errore decep-
 tus adores ea et colas, que creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, que sub
 celo sunt.

55 Item constat quod homo est una species specialissima, nobilissima in natura, constans ex anima

(1) Primer hi havia ad, però es va esmenar posanhi per y puntuant l'ad.

(2) Per, çò es, propter, per a l'home.

et corpore, sicut ex forma et materia; sicut etiam equus et leo sunt due species animalis; sed creature quedam minus nobiles quam sit homo, ut elementa, habebunt esse perpetuum; ergo multo fortius homo. Quod autem anima cum corpore perficiat speciem unam in natura, patet ex hoc quod nec corpus sine anima est homo, nec anima similiter sine corpore. Sed ex unione anime ad corpus, sicut forme ad materiam, efficitur una species in natura, que est homo.

Cause vero unionis anime ad corpus sunt due, ut dicit quidam philosophus. Una est, ut [64 v.] per agones certaminum, que ei insunt adversus terrena, celestis glorie hereditatem acquirat; et sicut aurum igne presentis vite erumnarum probetur examine. Alia causa est, ut hanc deteriore naturam corporis secum trahat, ac sursum ⁽¹⁾ supernis sedibus collocet; unde una causa unionis eius est bonum anime, alia bonum corporis. Utraque autem causa requirit, ut corpus resurgat. De prima patet. Iustum enim est ut caro, que fuit socia in certamine socia etiam sit in gloria. De secunda item manifestum est. Quod autem in errorem induxit sapientes sarracenorum ut non crederent resurrectionem corporum videtur processisse ex Alcorano; quum ibi contineatur quod post resurrectionem habebunt delectationes corporales, ut delectatio cibi, potus, et coitus; que, in veritate, si in alia vita essent, intellectum a cogitatione et dilectione summi boni impedirent. Unde, quia visum est eis hoc esse inconueniens, sicut est in veritate, negaverunt corporum resurrectionem, ponentes tamen beatitudinem hominis in anima, non intelligentes quod corpus humanum posset vivere sine cibo; cum, ut supra tactum est, cum efficietur impassibile et immortale, non indigebit alimonia. Delectatio enim glorie, que influetur a Deo in anima, per redundantiam glorificabit ipsum corpus, sicut etiam in presenti ex gaudio anime ipsum corpus exilarescit et melioratur. Unde Salomon in Proverbis XXII: ⁽²⁾ Animus gaudens etatem floridam facit. Cum ergo negare resurrectionem sit iniustum et ponere beatitudinem in voluptate carnis sit vile, christiani [65] sequentes prophetas et Evangelium, credunt resurrectionem corporis, et post resurrectionem negant voluptates carnales tamquam indignas perfectioni status glorie sanctorum. Unde dicit Christus in Evangelio Matthei XXII: In resurrectione neque nubent neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in celo. Et hec de resurrectione sufficiant.

DUODECIMUS ARTICULUS

Duodecimus articulus simboli est: Vitam eternam,; supple, credo esse. Hec autem vita eterna consistit in cognitione Dei. Unde in Iohannis XVII. a.: Hec est vita eterna ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Ihesum Christum; supple, verum Deum solum, cum Patre et Spiritu sancto; quia, quod de uno dicitur, de alio intelligitur. Hec autem cognitio erit, cum anima videbit Deum sicuti est. Unde Iohannis I.^o III, a.: Karissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quoniam cum apparuerit similes ei erimus; quoniam videbimus eum, sicuti est. Quod dicitur, similes ei erimus, intelligendum est per impassibilitatem et immortalitatem. Quia, sicut Deus est essentialiter impassibilis et immortalis, et beatus; ita nos per gratiam ipsius participantem gloriam sanctorum, impassibiles et immortales ac beati erimus. Et hoc proveniet ex visione Dei. Unde cum dixit, similes ei erimus, subiunxit causam dicens; quoniam videbimus eum sicuti est, id est, in sua essentia. Cum autem cognoscemus Deum ut est, necessario diligemus ipsum; cum sit summum bonum, et ex cognitione et dilectione sequitur delectatio ineffabilis, et gaudium inenarrabile. Unde [ad] Corinthios I.^a II. d.: Quod oculus non vidit, nec auris [65 v.] audivit, et cetera. Quod gaudium tantum erit, quod etiam ex ipso corpus glorificatum exultabit. Unde David in Psalmo LXXXIII.: Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum. Nam ex cognotione Dei sequitur amor. Qui enim cognoscit summum bonum, et videt facie ad faciem, necessario ipsum diligit, et in cognito et dilecto necessario delectatur. Unde David in Psalmo XVI loquens Deo, dicit: Ego autem in iusticia apparebo conspectui tuo, saciabor cum apparuerit gloria tua. Saciabor dicit; bona enim temporalia et delectabilia corporis, ut sunt, cibus et potus et coitus et similia non saciant appetitum anime, que naturaliter appetit summum bonum. Unde dicit Augustinus: Animam solius Dei capacem nichil minus Deo potest implere. Preeminencia autem delectationum spiritualium et divinarum, ad corporales delectationes, necnon et comparisonem earum adinvicem, ponit Avicenna in libro *de scientia divina*, tractatu IX. capite VII. de promissione divina, loquens de felicitate anime. Sapientibus theologis multo magis cupiditas fuit ad consequendum hanc felicitatem, quam felicitatem corporalem, que, quamvis daretur eis, non tamen

(1) Segueix ce... puntuat.

(2) Es el XVII. v. 22.

attenderent eam, nec appetiati sunt eam, comparatione huius felicitatis, que est coniuncta prime veritati. Et infra: Delectatio voluptatis corporalis, et bonitas eius est, ut patiant ad eam qualitas sensibilis convenientis alicui ex V^c, supple, sensibus. Et delectatio ire est victoria, et delectatio estimationis est fiducia, et delectatio memorative est recordatio rerum convenientium. Nocumen-
 5 tum vero unuscuiusque horum est id, quod est [66] contrarium ipsis. Cuius autem perfectio est nobilior et abundantior, et cuius perfectio est maior et diuturnior, et cuius perfectio est sibi vicini-
 10 or et preparatior, et cuius actio est perfectior, et nobilior est et apprehensior, in se fortior illius delectatio, quam habebit erit excellentior et gloriosior, sine dubio. Et infra: Et ideo oportet ut prudens homo non putet, quod omnis delectatio est, sicut delectatio asini, et quod prima principia,
 15 que sunt proxima Domino seculorum, careant omni delectatione et gaudio. Item, asini et pecora habent delectationem et suavitatem. Sed, que comparatio potest esse superiorum ad humilia? Et infra: Sed hoc quomodo poterit comparari perfectioribus animalibus aliarum virium, cum turpe sit dicere eius ordines esse nobiliores vel perfectiores istis; quoniam istarum ad illam nulla omnino comparatio est, nec in excellentia nec in perfectione, nec in multitudine, nec in ceteris, quibus per-
 20 ficitur delectatio apprehendentium, de quibus supra diximus[?]. Sed diuturnitas eternitatis quomodo potest comparari diuturnitati variabili, corruptibili? Et infra: Sed illa delectatio non est de genere delectationis sensibilis et animalis ullo modo. Imo, delectatio conveniens dispositioni naturali, que est substantiis vivis et puris, et est excellentior et nobilior omni delectatione, et hec est felicitas; illa vero alia, est labor et infelicitas.
 25 Item, Algazel firmat idem in libro *Intentionum physicarum*, tercio tractatu, V. capite: Differt apprehensio intelligentie ab apprehensione sensus, modis multis. Apprehensa enim a sensibus sunt corpora, et accidentia, que sunt vilia et varia. Apprehensa vero ab ⁽¹⁾ in[66 v.]telligentia est quidditas universalis, eterna essentia, quam permutari est impossibile. Adhuc etiam de apprehensio eius est essentia primi veri, a quo fluit omnis pulcritudo et decor in mundo. Igitur, delectatio
 30 sensilis non habet comparationem ad delectationem intelligentie. Idem in eodem: Angeli etiam cognoscunt se, sed per primum, et sunt semper in contemplatione illius pulcritudinis, sicut postea probabimus. Eorum igitur delectatio est etiam sine fine; sed est infra delectationem primi. Delectatio autem, quam habent ex contemplatione primi, vincit delectationem, quam habent de apprehensione sui. Eorum enim delectatio de apprehensione sui non est nisi ex hoc, quod vident
 35 se servos eius, et implentes mandata eius. Quanto autem gaudium meum perfectius est gaudio brutorum, quibus precellimus in perfectione et in virtute intelligentie et inequalitate creationis, tanto maius est gaudium angelorum gaudio nostro; licet non habeant voluptatem cibi et coitus, propter propinquitatem sui ad Dominum seculorum, et propter securitatem nunquam perdendi, quod habent. Homo autem sic est dispositus, ut possit sibi acquirere felicitatem eternam, si exierit
 40 virtus intelligibilis de potentia ad effectum; sic ut depingatur in anima eius esse omnium, que sunt, secundum ordinem suum, et apprehendat ipsum primum, et angelos, et alia quecumque sunt; aliquando autem sentiet aliquantulum delectationis ex contemplatione eorum in hac vita, eo quod coheret corpori. Cum vero separatus fuerit a corpore per mor[67]tem, et remotum fuerit quod prohibet, complebitur eius delectatio, et revelabitur, quod occultum est, et permanebit felicitas
 45 in perpetuum, et acquirat vastitatem altissimam, et erit socius angelorum in appropinquatione sui ad primum verum affectione non loco. Eandem etiam sententiam confirmat in libro qui dicitur *Vivificatio scientiarum*, in demonstratione quod gloriosior et excellentior delectationum, cognitio Dei excelsi, et contemplatio vultus eius. Et in libro qui dicitur *Trutina operum*, in capitulo probationis, quid sit beatitudo ultima. Hoc idem etiam confirmat Alpharabius in libro *de auditu naturali*, tractatu II° circa finem, et in libro *de intellectu*.

Ex hiis patet, quod etiam apud philosophos sarracenorum, beatitudo eterna consistit in cognitione et amore Dei, non in delectatione. Et hoc confirmatur per legem, Genesis XV, a., ubi Dominus dixit ad Abraam: Ego protector tuus, et merces tua magna nimis. Et Iob XXXIII. f.: Videbit faciem eius in iubilo, scilicet, Dei. Item, in Psalmo XV: Adimplebis me leticia cum vultu tuo; delectationes in dextera tua usque in finem. Ideo in Psalmo XX. dicitur Deo, de iusto: Dabis eum in benedictionem in seculum seculi; letificabis eum in gaudio cum vultu tuo. Et bene benedixit, cum vultu tuo; non enim pulcritudine muliercularum, ut dixit Machometus. Item Ysaye LXIII: Oculis non vidit, Deus absque te, que preparasti expectantibus te. Sed cibum et potum et mulieres, in quibus dixit Machometus esse beatitudinem, videt oculus. Quod vero coitus non erit in gloria post resurrectionem, [67 v.] ostenditur in Evangelio Matthei XXII. e., ubi Dominus dixit saduceis: Erra-

(1) Hi ha repetit in erradament.

tis nescientes Scripturas, neque videntes virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubent neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in celo. Et idem dicitur in Evangelio Marci XII. Item in Evangelio Luce XX. f.: Filii seculi huius nubunt et traduntur ad nuptias. Illi autem, qui digni habebuntur seculo illo et resurrectione, ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores: equales enim angelis sunt, et filii Dei. Quod etiam ibi non comedetur neque bibetur, iam ostensum est 5 supra, auctoritatibus et ratione in tractatu de resurrectione.

Quod ergo sarraceni aliqui nituntur probare per auctoritates Evangelii quod ibi comedetur et bibetur, non est verum. Quod enim dicitur in Evangelio Matthei XXVI. et Marci XIII: Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. Et in Evangelio Luce XXII: Dico vobis quod non bibam de 10 generatione vitis, donec regnum Dei veniat. Non intelligitur per hoc quod bibatur (1) in gloria eterna, sed datur intelligi, quod Christus factus immortalis, cum resurrexisset a mortuis, quod est esse in regno Dei vel in regno Patris, bibit et comedit cum discipulis suis, ut eis suam resurrectionem probaret, de qua dubii erant. Sic habetur in Evangelio Luce ultimo, ubi dicitur: Adhuc illis non credentibus, scilicet, eum resurrexisse a mortuis, et pre gaudio mirantibus, dixit: Habetis 15 hic aliquid quod manducetur? at illi optulerunt ei partem piscis assi et favum mellis. Et cum manducasset coram eis, [68] sumens reliquias dedit eis. Item Actuum I: Et convescens precepit eis ab Iherosolimis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris. Est ergo sensus predictarum auctoritatum: Dico autem vobis; non bibam amodo de genimine vitis, usque in diem illum, scilicet, usque ad diem resurrectionis mee, cum illud bibam vobiscum novum, id est, novo 20 modo non incorporando michi vinum sicut prius, cum essem mortalis. Quoniam corpus glorificatum, sicut iam factum est supra, non indiget cibo neque potu, neque illud sibi incorporat, sicut etiam angeli cum sint simplices spiritus, quando apparuerunt in susceptis corporibus, comederunt; non propter indigentiam comederunt, et biberunt, nec sibi cibum vel potum incorporaverunt, sed consumpserunt tantum, sicut sol aquam. 25

Quod autem angeli, cum sint spiritus, apparuerint in susceptis corporibus et comederint, ut dictum est, habetur Genesis XVIII. ubi dicitur de Abraam quod rogavit III. angelos, qui ei apparuerant in meridie, ut ospitarentur apud eum et comederent. Et dicitur ibi, quod Abraam tulit butirum et lac et vitulum, quem coxerat, et posuit coram eis. Ipse vero stabat iuxta eos sub arbore. Cumque comedissent, dixerunt ad eum: Ubi est Sara uxor tua? Ille respondit: Ecce in tabernaculo est. Item, XIX. eiusdem, dicitur de duobus angelis, qui apparuerunt Loth, quod Loth ingressis domum fecit convivium, coxit azima, et comederunt. Item Thobie XII. dixit Angelus Raphael Thobie et filio eius: Pax vobis: nolite timere. Etenim, cum essem vobiscum per voluntatem Dei, videbar quidem vobiscum [68 v.] manducare et bibere. Sed ego cibo invisibili et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor. De quo cibo habetur in Ecclesiastico XV: Cibavit (sic) illum 35 pane vite et intellectus, et aqua sapientie salutaris potavit illum, scilicet, virum sanctum.

Ceterum, quod status immortalitatis et incorruptionis Christi post mortem dicatur regnum Dei, habetur ex Evangelio Marci IX: Dico vobis, quod sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei. Et subiungitur qualiter ex discipulis aliqui viderint illud regnum in similitudinem: Et post dies sex, assumpsit Ihesus Petrum, et Iacobum, et Iohannem, et 40 duxit illos in montem excelsum solos, et transfiguratus est coram ipsis, et vestimenta eius facta sunt splendida sicut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. Et ideo statum gloriosum post resurrectionem suam, qui hic ostensus est, in similitudinem, vocavit regnum Dei. Item, quod Dominus dixit discipulis in Evangelio Luce XXII: Ego dispono vobis, sicut disposuit michi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, non intelligitur de 45 comedendo vel bibendo corporaliter in gloria eterna, cum ibi non sit aliquis defectus, ut iam dictum est; sed intelligitur de esu et potu corporis et sanguinis sui, super mensam altaris in regno sancte Ecclesie, quod suum est. Et quod presens Ecclesia, que adhuc laborat in terris, dicatur regnum Dei, habetur Matthei XIII., ubi dicitur: Simile est regnum celorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines, venit inimicus, et superseminavit [69] zizania 50 in medio tritici, et abiit. Regnum celorum vocat hic presentem Ecclesiam; bonum vero semen, filios regni; zizania autem, filios nequam; inimicum, qui superseminavit ea, dyabolum; sicut ipse Dominus exponit. Et sequitur, infra, in expositione: Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala, et eos, qui faciunt iniquitatem, et mitet eos in caminum ignis. Sed constat quod in gloria eterna nulla sunt scandala, nec aliquis ibi facit iniquitatem. Unde neces- 55

(1) Segueix de puntuat.

sario per regnum celorum ibi intelligitur presens Ecclesia, in qua mali sunt commixti bonis. Si ergo inveniatur alicubi in superficie littere, quod comedetur vel bibetur in regno celorum vel in regno Dei, intelligendum est de regno presentis Ecclesie. Possunt etiam intelligi huiusmodi auctoritates, de gloria celesti, in qua comedunt sancti spiritualiter non carnaliter; sicut supra dictum est de
 5 cibo angeli, qui non est corporalis sed spiritualis. Unde suus cibus et potus est visio Dei, amor et fruicio. Sicut etiam Christus dicit suum cibum esse facere voluntatem Patris, Iohannis III., ubi dicit: Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius, qui misit me. Per ea, que dicta sunt, patet, quid sit vita eterna. Sed queret aliquis, quare non adiungitur in simbolo pena eterna, cum utrumque oporteat credere.

10 Respondendum est quod relatio ⁽¹⁾ oppositorum est, ut uno dicto intelligatur et reliquum. Sicut ergo vita eterna erit bonis, sic pena eterna erit malis. Et quod mali puniantur eternaliter, probatur rationibus et auctoritatibus. Rationibus [69 v.] sic: Deus est iustus. Ergo retribuet unicuique secundum merita sua bona et mala. Sed, si mali ita haberentur apud eum, sicut boni, non esset iustus; et sic non esset Deus, quod est inconveniens. Cum ergo sit iustus, sicut bonos remunerat
 15 gloria eterna, sic punit malos pena eterna. Item, alia ratio; quia homo peccavit in suo eterno, id est, in sua durabilitate, scilicet, quamdiu duravit in hac vita, et semper peccare voluit, si semper viveret; iustum est ut puniatur in eterno Dei.

Item auctoritatibus probatur idem. Unde Iob VII. b.: Sicut consumitur nubes, et per transiit, sic, qui descenderit ad inferos, non ascendet. Item in XV. eiusdem: Non credat frustra errore deceptus, quod aliquo precio redimendus sit. Item, Ysaye ultimo, dicitur de malis: Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur. Item, Matthei XXV., dicitur reprobis: Ite, maledicti, in ignem eternum. Item, in eodem de iisdem: Ibunt hii in supplicium eternum. Item, in Evangelio Iohannis III. g., dixit Iohannes Baptista: Qui credit in Filium Dei, habet vitam eternam; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam; sed ira Dei manet super eum. Item Matthei III. et
 25 Luce III: Veniet fortior me post me, cuius non sum dignus solvere corrigiam calciamentorum eius. Et infra: Cuius ventilabrum in manu eius, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in orreum suum, paleas autem comburet igne inextinguibili. Item Danielis XII.: Multi de hiis, qui dormient in pulvere terre, evigilabunt; alii in vitam eternam, alii in opprobium, ut videant semper.

(1) Primer hi havia *relativa*.

EXPLICIT